

banka ve ekonomik yorumlar

Ekonomik Yorumlar

Prof. Dr. Mustafa A. Aysan
Bülend Çorapçı
Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu
Kemal Kurdaş
Dr. Güngör Uras

Fiyat Denetimi : Yeni Bir Serüven mi?

Tanju Öztürk

Sermaye Piyasası

Doç. Dr. Mehmet Ş. Tekbaş
Doç. Dr. Ünal Bozkurt

Uluslararası Para Fonu, Kaynak Tahsisi ve Türkiye

Doç. Dr. Gül G. Turan

Personel Departmanının Değişen Fonksiyonları

Besim Baykal

Şirket ve İşletmeler Nasıl Satılır ve Nasıl Alınır

Hasan Tongaloğlu

Ayın Ekonomik Olayları

Doç. Dr. Yıldırım Kılıç

Vergiler 1978'in İkinci Yarısını Nasıl Etkileyecek?

Ekonomik Yorumlar

Fiyatların bu düzen içinde
denetlemeye çalışmanın
olumsuz sonuçları vardır.

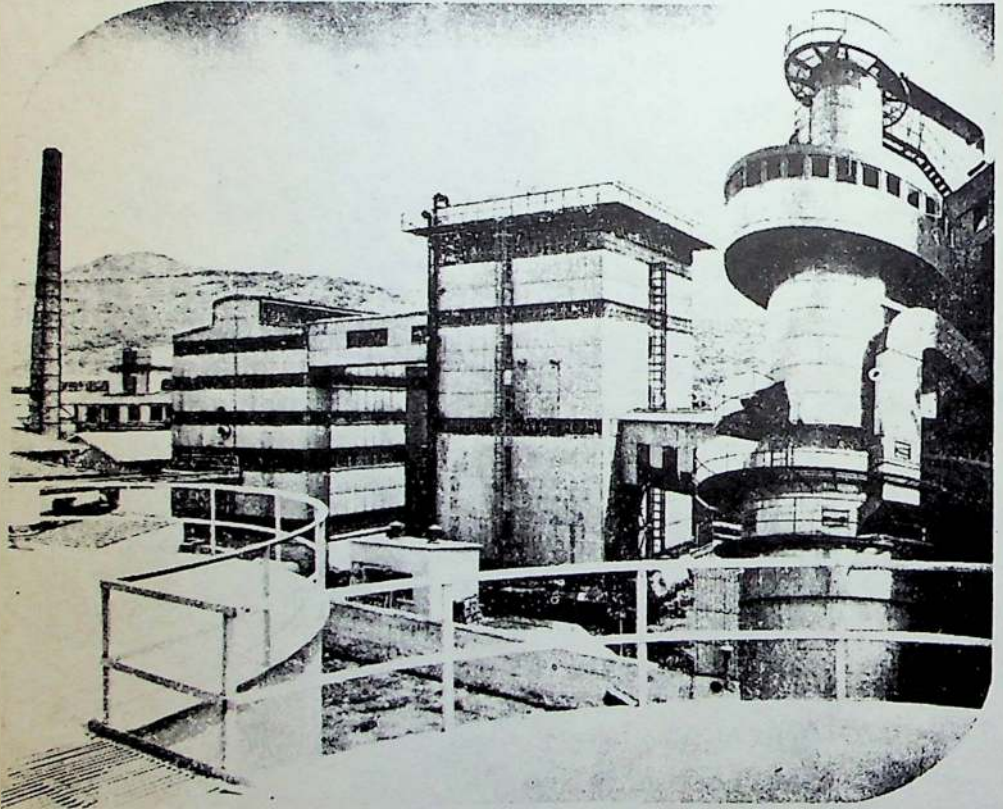
T. Öztürk

Vergi Tasarısı Sermaye Piyasasını Nereye Götürüyor?

Sermaye Piyasası

Turyağ

nehati yağ sanayiinde
yıkama maddelerinde **önü**

61 yıllık tecrübe
1100 kişilik uzman kadro

TÜRKİYE YAĞ VE MAMULATI A.Ş.-İZMİR

Aylık Dergi : Haziran 1978

Cilt : 15 Sayı : 6

banka ve ekonomik yorumlar

Sahibi :

Banka Yayınları ve Kültür Ltd.

Şirketi adına : Ertum Öcal

Yazı İşleri Müdürü :

Dr. Halûk Ünal

Danışma Kurulu :

Erol Aksoy, Prof. Osman Fikret

Arkun, Besim Baykal, Prof.

Dr. Nasuhi Bursal, Mehmet

Gün Çalık, Ahmet Demirel,

Oktay Ersoy, Prof. Dr. Cumhur

Ferman, Dr. Emre Gönen-

say, Dr. Alp Gürus, Erhan İşıl,

A. Nazif Keyman, Doç. Dr.

Yıldırım Kılıç, Kemal Kur-

daş, Doç. Dr. Kemal Kurtuluş,

Nuh Kuşçulu, Ergin Neng, Er-

tuğrul Sosyal, Prof. Dr. Kemal

Tosun, Prof. Dr. Baran Tun-

cer, Fikret Tunçer, Turhan Tü-

may, Prof. Dr. Yüksel Koç

Yalkın.

Yönetim Komitesi :

Dr. Öztin Akgüç, Prof. Dr.

Mustafa A. Aysan, Ziya Nebi-

oğlu, Ertan Özgür, Dr. Güngör

Uras, Doğan Yalım.

Denetim Komitesi :

Bülend Çorapçı, Necdet Durak-

başa, Prof. Dr. Zeyyat Hatib-

oğlu

İdare Yeri :

Cağaloğlu, Çatal Çeşme Sk. 17

Kat. 4. İstanbul, Tel : 26 34 11.

Baskı : Bilmen Basımevi

İlan Tarifesi :

Arka dış kapak 2000.—, Ön iç

kapak 1800.—, Arka iç kapak

1600.—, İç sahifeler 1500.— TL.

Hesap Numaralarımız :

Ziraat B. Beyoğlu 768. İş B

Türbe 1541, Akbank Türbe 4512.

Sayın Okurlarımız,

Başbakanımızın 'dış işlerini' bizzat yürüttüğü bu günlerde ekonomik sorunlar adeta ikinci planda kalmaya başladı. Ancak bu dış ilişkilerin amaçlarının etkin ekonomik sonuçlar almak olduğu da bir gerçek. Yıllardır süren 'sesimizi duyuramıyoruz' sızlanmalarına bu kez Sayın Ecevit olumlu bir çözüm getirme çabasında. Bu çabalarda, kendilerinin de belirttiği gibi, en acı veren olay bir Başbakan'ın her gittiği ülkeye el açmak zorunda kalışıdır. Sayın Ecevit'in açık ve gerçekçi bir biçimde dile getirdiği bu hislerine katılıyor ve kendilerine başarılar diliyoruz.

Bu sayımızda, Ekonomik Yorumlarda **Banka ve Ekonomik Yorumlar** danışma kurulu üyelerinden oluşan bir ekip yeni vergi tasarısının ve 1978 yılının ilk yarısının toplu bir değerlemesini yaptılar.

'Fiyat Denetimi' konusu ise uzun yıllardır Türkiye'de tartışılan bir konudur. Ecevit Hükümetinin bu sorunla ilgili getirdiği yeni uygulama konuyu yine gündeme getirmiş bulunmaktadır. Sayın Öztürk'ün konuyla ilgili incelemesinin hem tarihçeye kısa bir bakış vermesi bakımından hem de günümüz sorunlarını ve çözümlerini tartışmaya açması yönünden iğnizi çekeceğini umuyoruz.

Yeni vergi tasarısının sermaye piyasası üzerindeki etkileri ilgili bölümde ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır. Ayrıca '**Banka ve Ekonomik Yorumlar İndeksi**' yeni hesaplama biçimi ile 1974 yılına kadar uzatılmıştır.

Uluslararası Para Fonu ile üye ülkeler arasındaki ilişkiler oldukça karmaşık bir görünüme sahiptir. Ancak Sayın Turan'ın yazısında bu ilişkiler ve Türkiye'nin durumu açıkça anlatılmıştır.

İşletmecilik konularında, iki değerli yöneticinin, Sayın Baykal ve Sayın Tongaloğlu'nun yazılarına bu sayımızda yer verilmiştir.

Dört aydır yer veremediğimiz Ayın Ekonomik Olayları ve Ekonomik Göstergeler bölümü bu sayımızdan itibaren Doç. Dr. Yıldırım Kılıç tarafından düzenlenerek bilgilerinize sunulacaktır.

Saygılarımızla

Dr. Halûk Ünal

* Dergimizde çıkan yazılar, kaynak göstermek şartıyla iktibas edilebilir.

EKONOMİK GÖSTERGELER

T.C. Merkez Bankası	1976 (*)	1977 (*)	1978	
			Şubat	Mart
Altın ve Döviz Mevcutları (Milyon \$)	991	476	566.13 565.56	— (Ocak)
Tedavüldeki Banknotlar (Milyon TL.)	52.061	77.881	74.813	81.398
Hazineye kısa V. Avans (Milyon TL.)	21.736	45.178	45.346	46.900
Bankalar (Milyon TL.)				
Toplam Mevduat	145.100	571.020	568.64	584.65
Toplam Krediler	171.700	221.60	188.0 186.3	— (Ocak)
Fiyatlar (1963=100)		Artış		Artış
		%		%
Toptan Eşya fiyatları (Genel Endeks)	429.7	504.3	17.4 636.8	672.2 5.5
İstan. Geçinme Endeksi	464.2	498.4	7.4 653.6	679.8 4.0
Dış Ticaret (Milyon \$)				
İthalât	5.127.6	5.796	320.8 184.2	— (Ocak)
İhracat	1.959.8	1.753	169.9 151.2	— (Ocak)

(*) Yıl sonu rakamları

- 1 — İthalat bedelleri 1977 Şubat ayından 1978 Mayıs ayına kadar transfer beklemiştir.
- 2 — 1977 yılının Şubat ayına göre ithalatta % 79.2 gerileme, ihracatta ise % 8.9 gerileme olmuştur.
- 3 — İşçi dövizlerinde geçen yıla nazaran büyük gerileme vardır:
1977 Ocak : \$ 75 milyon, 1977 Şubat : \$ 69 milyon.
1978 Ocak : \$ 42 milyon, 1978 Şubat : \$ 43 milyon.
- 4 — Tedavüldeki banknotlarda 1978 Mart ayında artış olmuştur.
- 5 — Mevduatta artış, kredilerde azalma olmuştur.
- 6 — İstanbul Toptan Fiyatlar ve Geçinme indekslerinde artışlar devam etmektedir.

ekonomik yorumlar

**Katılanlar : Kemal Kurdaş, Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu,
Bülent Çorapçı, Dr. Güngör Uras, Prof. Dr. Mustafa Aysan**

Yöneten : Besim Bzykal

BAYKAL : Ülkemiz ekonomisini içinde bulunduğu dar boğazdan kurtarabilmek için hükümetin yoğun bir çalışma içine girmiş olduğu, çeşitli alanlarda önlemler almaya çalıştığı hepimizce bilinmekte. Hükümetin ekonomimizi güçlendirebilmek için genel olarak gösterdiği çabalar yanında, özellikle vergi alanında almayı tasarladığı tedbirler, bir anlamda tamamlanmış bulunmaktadır. Bu koşullar altında 1978'in ikinci yarısında Türk ekonomisinde acaba nasıl bir gelişme görülebilecektir? Vergi konusunda alınması tasarlanan önlemlerin etkisi ne olacaktır? Bugünkü toplantımızda sizlerin bu konular-daki görüş ve fikirlerinizi almak istiyorum. Sayın Kurdaş, önce sizin görüşlerinizi rica edeyim.

KURDAŞ : Dergimizin Mart ve Nisan ayındaki ekonomik yorumlar kısmında, yaptığımız tartışmalarda, Türkiye ekonomisinin 1978 yılında geçen yıldan az olmak üzere fakat yinede yüksek oranda bir enflasyon içinde olacağını, dış ödemeler dengesinde önemli açıklar vermeğe devam edeceğini, fakat bu açıklar için dışardan önemli kaynaklar mobilize edilerek açıkların karşılanma ihtimalinin olabileceğini, dış

yardımlarla ekonominin bir manada işlerlik kazanacağını; transferlerin başlamasıyla durmuş fabrikaların yeniden çalışmaya başlayabileceğini; Milli gelirden bu yıl geçen yıllardan reel olarak daha az bir artış olacağını tahmin ettiğimizi belirtmiştik. Ben şahsen bunu ekonomide istikrara doğru kısmi bir yöneliş olarak nitelemiş idim. Böyle bir giriş üzerine şimdi Vergi tedbirleri gelmektedir. Konunun aciliyetine saygı göstererek vergi tedbirlerinin konjonktür'e etkisinin ne olabileceğini kısaca incelemeye çalışayım.

Getirilen vergi tedbirleri aslında Türkiye'de vergi alanında var olan ve gözlenen ciddi hastalığa herhangi bir tedavi olanağı sağlamamaktadır. Türkiye'de biliyorsunuz vergi sistemi ve vergileme büyük gelir ve ekonomik faaliyet alanlarını dışarda bırakıp, vergi yükünü ekonomik faaliyetin nisbeten küçük bir sektörü üzerinde yoğunlaştırmaktadır.

O sektörde de Devlet bütçesinin ihtiyaçlarının tazyiki altında devamlı olarak yüksek oranlı bir vergilemeye gidilmiştir.

Yeni vergi tedbirleri paketi, vergi sis-

temimizdeki yatay ve dikey adaletsizliği düzeltecek hemen hiçbir tedbir getirmemektedir. Tedbirler eski tip vergi tedbirlerinin bir tekrarıdır ibaret olup, ekonomide vergi vermekte olan sektörler üzerine daha ağırcı bir yük getirici manzume olarak değerlendirilebilir. Ekonomik açıdan hence bu tedbirlerin ana vasfı, ekonomide tasarruflara ve dolayısıyla yatırımlara ayrılan önemli bir kısım fonları, yatırımcı sektörlerden tüketici sektörlerle kaydırmak istemesi olarak belirtilebilir. Biliyorsunuz Hükümet tedbirlerinde; kurumlar vergisinde, gelir vergisinde, damga resminde ve diğer vergi kanunlarında yapılan değişikliklerden sağlanacak 54 veya 55 milyara yakın bir hasılatın 30 milyarının en az geçim indirimi, özel indirim ve vergi tarifesinde ufak tefek ayarlamalar sebebiyle işçi ve memur kütlesine kaydırılması öngörülmüştür. 55'in böylece 30'u tüketim sektörüne aktarılıyor demektir. Geri kalan 15 milyarlık kısım ise yerel idarelere aktarılacaktır ki, o sektörde de geçmişte bildiğimiz bir fazla personel istihdamı ve diğer temayülleri muvacehesinde bunun da tüketici sektöre kaydırma olarak değerlendirilmesi yapılabilir. 55'in sadece 5'i devletin ana bütçesine aktarılacaktır. Yaratılmak istenen 55 milyarın önemli bir kısmının kurumlar vergisi ve gelir vergisinden sağlanması ümit ediliyor. Kurumlar vergisinde oran % 25'den 30'a çıkarılıyor; stopaj oranı hamiline muharrer hisse senetlerinde % 40'a yükseltiliyor; yani genel kuralın hamiline yazılı hisse senetleri olduğu farzedilirse kurumlar vergisi bu vergi tedbirleri paketi ile % 43'den % 60'a yükseltiliyor demektir. Temettü dağıtan kurumlarda nihai vergi oranı, o iktisadi çabadan doğan kâr üzerindeki vergi oranı % 80'i bulmaktadır. Bunu açıklamak yararlı olur sanırım.

Örneğin, teklif edilen yeni düzen içerisinde 5 kişi bir anonim şirket kursa, bu anonim şirket 20 milyon lira kâr etse, bu 20 milyonun 12 milyonu kurumlar kademesinde vergi olarak kesilecek; 20 milyon kârın, geri kısmı ortaklara dağıtılsa onların yıllık beyannameleri kana-

liyle bunlar da ayrıca % 68'e kadar vergilenecekler; fakat stopajı mahsub edebildiklerinden nihai olarak bu şirketin 20 milyonluk bir yıllık kârının aşağı yukarı % 80'i yani, 16 milyonu şu veya bu ad altında devlete gidecektir. Bu ekonominin en canlı, yatırıma en ziyade dönük ve modern bir ekonomik gelişmenin en fazla ümit veren bir aracı olan sektörden, kaynakların tüketime kaydırılmasının tipik bir örneğidir. Bu durum teşebbüsleri, birhassa şirketleşmiş şekildedeki teşebbüsleri, en geniş biçimde ürkütecektir. Bu arada hisse senetlerini ve tahvil-leri hedef alan yüksek oranlı stopaj vergileriyle sermaye piyasası da ürkütülecek ve belkide mefluç hale gelecektir. Damga resmindeki 8 milyara yakın yeni hasılatın da büyük ölçüde iş hayatına, dolayısıyla iş hayatının yatırıma dönük sektörleri üzerine yansıtacağı kanısındayım. Getirilen vergi tedbirlerinin devlet kesiminin açığını finansmanda etkisini Hükümet de asgari ölçüde görmektedir. Yani o kesimdeki açık bütün gücüyle devam edecektir. Vergi tedbirlerinden Genel Bütçe açığını kapatıcı bir katkı olmayacaktır. Yalnız belediyelere yeni gider imkânı tanımaktadır. Bütün bunlar ekonomi üzerinde kamu kesiminin gider hacmini arttırarak önemli bir enflasyonist baskı yapacaktır. Düşmekte olan tasarruf oranını daha da düşürecek, yatırımları daha ziyade ürkütecektir. Binealeyh, ekonomide genel enflasyonist gidişi hafifletici değil, ağırlatıcı bir etki yapmış olacaktır. Özetle bu tedbirlerden sonra 1978'in ikinci yarısında Türk ekonomisinde enflasyonist gidişin geçen yıldan az olmakla beraber, yüksek oranda devam etmesi; dış ödemelerdeki açığın sürmesi, dış borçlanmaların artması, yatırım hacminin ciddi tereddütler içine girmesi, özellikle özel kesimde, yatırımların ciddi tereddütler geçirmesi beklenebilir.

BAYKAL : Sayın Uras sizin aynı konudaki görüşlerinizi rica etsek.

URAS : Bu toplantının yapıldığı günlerde 1978 yılının ilk dört aylık dönemini bitirmiş oluyoruz. Beşinci ayın içindeyiz. İlk dört aylık dönemde alınan tedbirlerin

1977'den sarkan ve 1978'in getirdiği sorunların çözümüne gerçekçi ölçüde etkili olabilecek nitelik taşımadığı görülmüyor. Yani 1977'den sarkan sorunların üzerine 1978'de daha ciddi sorunlar ekleniyor ve sorunlar demeti kar topu gibi büyüyerek önümüze çıkıyor. Şimdi yılın ilk dört ayında Hükümetin aldığı önlemler demetine şöyle bir bakalım: Bu önlemler demetini iki grupta mütalaa etmek mümkün. Bir tanesi Hükümetin acil sorunları çözümede dış baskı unsurlarının önderliğini yapan IMF'in tedavi listesine uymak için aldığı tedbirler; devalüasyon, fiyat ayarlamaları, bütçenin kısılması, kalkınma planında yatırımlar konusunda belli ölçüde duraklamalar gibi. Bunlar yanında, çok tabii olarak, bunu da ben doğal karşılayorum, iş başındaki Hükümeti oluşturan partinin düzeni, yeni bir ekonomik düzen kurma doğrultusunda almayı zorunlu gördüğü yahut kendini o yönde mecbur hissettiği bir takım tedbirler; Demir çelik, madenler konusunda özel sektörün imkânlarının kısıtlanması, DÇM ve kredili ithalatta uygulamanın sınırlandırılması, gibi tedbirler. Şimdi bunların arasında bir de vergi tedbirleri çıktı. Aslında vergi tedbirleri biraz önce sıraladığım iki grup tedbir arasında, IMF'nin önerileri arasında herhalde yer alıyordu. Alması lâzımdı. Fakat bugünkü durumda tartışılmakta olan vergi demetinin daha ziyade hükümetin kendi yeni bir ekonomik düzen yahut sosyal yapıya yönelik çalışmalarının bir aracı olarak kullanılmak istendiği şeklinde görülüyor. Bunun ne farkı var diyeceksiniz? Bunun çok önemli bir farkı var. Türkiye'de devalüasyona yol açan bu ekonomik bunalımlarda fiyat artışlarının ne kadar büyük etkisi olduğunu ve ekonomik yapımızda fiyat artışlarının ortaya çıkışının nedenlerini hep tartışıyoruz. Ve fiyat artışlarının en büyük nedeni de kamunun sağlam kaynaklara sahip olmaması nedeniyle gerçekçi olmayan finansman kaynaklarının yaratılmasıdır.

İşte bu fiyat artışları enflasyonu ortaya çıkarıyor, gelir dağılımını bozuyor, yurt içi fiyatlarla yurt dışı fiyatlar arasındaki farkı büyültüyor, ithalatı cazip ha-

le getiriyor, ihracatçıyı cezalandırıyor. Bunun için ihracat yapamıyoruz, bunun sonunda fark büyüyor, tekrar devalüasyon yapıyoruz. Bugünkü karşılaştığımız sorunların büyük ölçüde temelinde yatan bir nokta budur. Bu da devletin sağlam finansman kaynaklarına sahip olmaması, para basması gibi bir sebebe dayanıyor. Gönlül isterdi ki dördüncü plan döneminin başında getirilen bu vergi demeti esas itibarıyla Türkiye'de kamunun sağlam kaynak ihtiyacını bir ölçüde karşılayabilirdi. Fakat görüyoruz ki 55 milyar liralık demette Sayın Kurdaş'ın da belirttiği gibi, devlete kalacak olan 5 milyardır. Bir kere ben bunun gerçekçi olmadığına inanıyorum, yani bizim yaptığımız bir takım hesaplarda bugünkü ölçülerde 7 milyar lira dolayında bir fazla iyimserlik görüyoruz. Demekki devlete birşey kalmayacak bu demetten, yani her halükârda devlet gene sağlam olmayan finansman kaynaklarını kullanmak zorunda kalacak. Yahut da hükümet, 1978 programında olduğu gibi yatırımlardan fedakârlık ederek, bütçeyi kısarak faaliyetlerini sürdürme zorunda kalacaktır, bunun başka alternatifi yoktur. Ya onu yapacak, ya para basacak, yahutta faaliyetlerini kısarak sürdürecektir. Ne kadar sürdürebilir. Sonbaharda bir paket daha getirecek şekilde bir düşünceye sahip gibi görünmüyor hükümet, ki bu da mantıklı bir tutum olmaz. O zaman hükümet tekrar sağlam olmayan parasal kaynaklar bulmak, yani, merkez bankası imkânlarını tekrar zorlamak zorunda kalacaktır. Toplanacak 50 milyar lira civarındaki paranın 30 milyarı tekrar alt gelir gruplarına, sosyal amaçlarla yönlendirilmek isteniyor. Bu da belki anlamlı bir şeydir. Fakat o alt gelir gruplarının tüketim eğilimi malum. Bunlar bunu olduğu gibi tekrar piyasaya aktaracaklar. Bunu nereden alıp da aktarıyorsunuz. Bu parayı tüketim eğilimi farklı olan bir gruptan yahutta ferdi kurumsal tasarrufa almış bir takım kesimlerden alıyorsunuz. Yani, yatırıma, ya da üretime gidecek imkânları alıp, kısa sürede tüketiciye enjekte etmeyi düşünüyorsunuz.

Bu tabii bir tercihtir. Ama ne kadar

uzun dönemli ve kendi içinde ne derece tutarlı bir tercihtir? Benim bu hususta bazı şüphelerim var. Çünkü tüketime gelecek bu 30 milyara karşı bu kimseler piyasada mal arıyacaklardır. Yani enflasyon o yönden de körüklenmiş oluyor. Sayın Başbakan'ın çok ilginç bir beyanatı vardı yıl başında. Ben onu tekrarlamakta yarar görüyorum. «Eğer bir ülkede üst üste % 50 enflasyon olursa o ülkede sosyal patlamaların olması normaldir» diyordu. Ama birde bakıyorsunuz üç ayda % 4,5 artan toptan eşya fiyat endeksi bu yıl üç ayda % 13,7 artmış. Geçen yıl ilk üç ay % 6 artan İstanbul toptan eşya endeksi bu yıl 13,2 artmış. Yani bu korkunç gidişin sonunda gene % 50 bir fiyat artışını da geçireceğimizi gösteriyor ki, bunun sonunda % 30'luk devalüasyon yine bir işe yaramayacak, yeni devalüasyonlar gereği ortaya çıkacak, yeni sarsıntılar doğacak. Ama Türk ekonomisinin artık öyle yeni tecrübelerle yeni yaz bozlara tahammülü kalmadığı fikrindeyim. Bu nedenle, bir kere, bu vergi önerilerinin sosyal yönden de bir şey sağlamayacağı kanaatindeyim. Biz bazı şeyleri karıştırıyoruz. Alt gelir gruplarının eline daha fazla para verirsiniz, ama daha fazla enflasyon yoluyla onların satınalma güçlerini daha fazla kısırsınız. Ama üst gelir grupları için böyle şey söz konusu değildir. Çünkü onların tüketim kâhırları belli bir yerde zaten donmuştur. Onlar belli ölçüde tasarrufa yöneltiyorlar, onların tasarruflarından yersiniz ama alt gelir gruplarının eline daha fazla para geçirterek ve fakat satın alma güçlerini daha düşürerek onları sosyal bakımdan kötü durumlarda getirmek mümkündür. Onun için ben vergi düzenlemesi gereğine bütün kalbimle inanıyorum. Bu vergi düzenlemesi yapılmıyordu. Bu vergi düzenlemesinde sosyal amaçlar gözetilmeliydi. Fakat bu vergi düzenlemesi daha köklü olmalıydı. Üretimi ve yatırımları azaltıcı değil, çoğaltıcı yönde olmalıydı. Üretimi ve yatırımları çoğaltıcı derken bir şeye dikkatinizi çekmek, o noktayı vurgulamak istiyorum.

Üretimi ve yatırımı devletin yahut özel

kesimin yapması da bir tercihtir. Burada da bir tercih olur. Dersiniz ki ben yeni getirdiğim vergi yasası ile özel sektörün yaptığı üretimi yahut yatırımı devlete kesimine çekmekteyim. Bu yasa bunu da yapmıyor. Yani bu yasa ne özel kesime ne

Uras : Vergi Tasarısı tüketimi teşvik ederken gerek devlet kesiminin gerek özel kesimin yatırım yapmasını engelleyecektir.

de kamu kesimine üretim yatırımı yaptırıyor. Tam tersine, tüketimi teşvik ederken ikisinin de üretim yapmasını engelliyor. Bu noktayı bilhassa vurgulamak istiyorum. Tekrar ediyorum. Bu bir tercihtir. Hükümet ben bu üretim veya yatırımı kamudan alıp devlete aktarıyorum, diyebilir. Bu onun sosyal politikasıdır. Bunu da getirmiyor. Bunun bilinmesi lâzımdır.

BAYKAL : Teşekkürler Sayın Uras.

ÇORAPÇI : Sayın Kurdaş'a ve Sayın Uras'a katılmamak mümkün değil. Eğer 55 milyar civarındaki iyimser tahminler elde edilecek olursa, bunun bütçeye olan katkısı 5 ile 10 milyar TL. civarında olacak. kalan kısmın 30 milyar civarındaki rakamı tüketici sektöre, keza 15 ile 20 milyarı da belediyelere kaydırılacağı nazarı itibara alınırsa demekki 45 ile 50 milyar civarındaki rakam tüketici sektöre kaydırılacak ve devlete gelir olarak bir yerde 5 ile 7 milyarlık bir katkısı bulunacak bu vergi paketinin. Bir de üstelik bunların elde edilebilmesi çok iyimser şartlara bağlı. Yani yatırımlar yapılabilecek; mevcut yatırımlar çalışmaya devam edecekler kurum niteliğinde bulunan kuruluşlar nihayet para kazanacaklar.

Bugün %25 olan kurumlar vergisi %30'a çıkarılacak, bugün % 43 olan dağıtılmayan şirket bünyesinde kalan kârlar % 60'a çıkarılmış olacak, dağıtılacak olan kârlarda

da nihai vergi yükü bu hesaba göre % 78,56 yuvarlak rakamla % 80'e yükselmiş olacaktır. Sayın Kurdaş'ın ifade ettiği gibi, 20 milyon liralık bir kazanç sağlayan kurumun 16 milyon lirası kâr dağıtıldığı takdirde nihai vergi yüküne göre devlete intikal edecektir. Fakat tabii bütün bu ifadeler normal bir piyasa ekonomisinin devam ettiği varsayımına dayanmaktadır. Aslına bakarsanız bugün sanıyorum ki 1978 bilançolarında gözükecek kârlar 1977 yılı itibarıyla verilmiş olan beyannamelerden herhalde çok daha düşük olacaktır. Çünkü ekonomi bugüne kadar elinde bulunan fazla stokla ve diğer olanaklarla kör topal belirli bir yere kadar gelmiştir. Bugün yaklaşık olarak 3,5 milyar dolar civarında bulunan transferlerden yani, geçen sene şubat ayından bu yana en ufak bir kıpırdama olmadığına göre, keza kredili ithalat rejimine de belirli kısıtlamalar getirilmiş bulunduğu nazarı itibare alırsanız, bilhassa ağır sanayi grubu otomotiv sanayii ve bu sanayi kolunun yan sanayii, bugün tamamen durmak üzeredir. Otomotiv sanayi durduğu zaman bunun yan sanayiinden herhangi birşey alması bahse konu değildir. Kaldı ki alması bahse konu olsa dahi bu küçük sanayi kolunun ellerinde ham madde stoku yoktur. Dolayısıyla 1978 yılı bilançoları kapandığı zaman, 1977 yılındaki neticelerin alınamayacağına inanıyorum. Durum böyle olunca bahsedilen bu 55 milyarlık gelirin elde edilebilmesi de bir miktar hayal olmuş oluyor. Keza son defa alınan fiyat kontrol komitesi kararları piyasayı önemli ölçüde etkilemiş bulunmaktadır. Zannediyorum bunların hazırlanması esnasında tesbit edilen tablolara varıncaya kadar yapılan şekillendirmeler, Türkiye'de hesap düzenlerinin nerede bulunduğu nun henüz bilinmediğini gösteriyor. Bu arada tabiiyle bu fiyat kontrol rakamlarıyla, daha doğrusu 3003 sayılı kanuna göre yapılacak olan tesbitlerin çok fazla gecikmiş bulunması, ekonomiyi, bilhassa otomotiv piyasasını çok büyük ölçüde durgunluğa sevketmiş vaziyettedir..

Bu bakımdan bu 55 milyarlık gelirin elde edilmesi biraz hayal gibi geliyor bana. Demin, Sayın Uras'ın da işaret ettiği gibi, mesele bir tercih meselesidir. Eğer bu gelecek olan vergi tedbirleriyle biz enflasyonu durdurmak, ekonomiyi sıhhatte kavuşturmak üzerinde duracak isek, yani Hükümetin tedbirleri bu merkezde ise, getirilen vergi tedbirlerinin bu olmaması gerekirdi. Çünkü bu tedbirlerle

Çorapçı : 1978 yılı bilançoları kapandığı zaman, 1977 sonuçlarına ulaşabileceğini sanmak, hayal olur.

yatırımlar özendirilmek yerine bilakis cezalandırılmaktadır. Sermaye piyasasının yıllardan beri kurulmaya uğraşıldığı memleketimizde getirilen hükümler tamamen bu piyasayı öldürmeğe dönük bir çalışma düzeni içerisinde. Tabiiyle gelen paket içerisindeki hükümlerin tamamının kötü olduğunu iddia etmek mümkün değildir. Bunlar içerisinde ilk veya düşük gelir dilimlerindeki nisbetlerin düşürülmüş olması, gayrimenkul gelir artışı vergisindeki belli başlı nisbetlerin biraz yumuşatılmış bulunması ve buna ilişkin bazı hususlar elbette takdir edilmeye değer, ama genel anlamı itibarıyla getirilen paketin hangi ekonomik görüşe hizmet edeceğini anlamak mümkün değildir bir yerde.

KURDAŞ : Yeni tasarımlarla getirilmek istenen vergi sistemi içinde bir kurumsal yatırımın alın yazısını bir örnekle belirtmekte fayda var. Farzediniz yeni kurulan bir anonim şirket bir yatırım yapacak bugünkü sistem içinde. Evvela bu şirket sermayesi üzerinden damga resmi ödeyecek. Eskiden damga resminin sınırı vardı. Şimdi o sınır da kaldırıldı. İkincisi bu şirket bir yatırım yapacak, iki sene sürecek 100

milyonluk bir yatırımla 100 milyonluk bir sabit tesis meydana getirecek; sabit tesis bittiği anda % 7 emlak alım vergisi ödeyecek, defaten ve taksitsiz. Ondan sonra bir yıl çalışacak. Eğer kâr ederse, ettiği kârın (ki o kâr enflasyonist bir ekonomide enflasyon etkisini dikkate almayarak hesaplanan bir kârdır) ortalama % 80'ini, şu veya bu nam altında vergi olarak devlete ödeyecek.

Bu şartlar altında Türkiye'de bir şirketleşme, bir yatırım hamlesi ve bir sermaye piyasası gelişmesi nasıl ümit edilebilir? Kesinlikle edilemez. Sonra Türkiye'nin ana sorunlarına getirilen tedbirler altında hiçbirine çare bulmuyor. Yeni Hükümetin önünde bu fırsat vardı. Ciddi tedbirler almak, bu sene sıkıntı çektirmek ama önümüzdeki sene düzlüğe çıkmak ümidi var idi. Hükümet kanımca, yarım, ürkek, kısmen doktrine saplantılı, bilimsel olmayan tedbirlerle bu sene nefes alınacak, fakat önümüzdeki sene sıkıntılar gene ortaya çıkacaktır.

Getirilen tedbirlerde çok ciddi bir doktrinler katkı var. Bir yatırım yapıyor, zararına devlet hiç iştirak etmiyor. Yatırım yapılırken sermayesinden damga resmi, fabrika binasından tapu harcı alıyor, ama zararına hiç iştirak etmiyor. İki üç sene gayretten sonra şirket kâra geçiyor. Kâra geçtiği anda da % 30 kurumlar vergisi, % 3 mali denge vergisi, % 40 stopaj vergisi, % 20 küsur şahsi gelir vergisi namı altında aynı teşebbüsten doğan kazancın (o kazanç da enflasyonun etkileri dikkate alınmadan hesaplanmış bir kazançtır) % 80'e yakın bir kısmını devlet kendine mal ediyor. Tabii bu şartlar altında Türkiye'de hakikaten halka açık yatırım olmaz. Sadece gelişirse vergiden kaçınabilme imkânı olan kapalı şirketler gelişir. Bu pakette halka açık şirketleri teşvik yolunda alınan tedbirler hayal mahsulü. Bu şartlarla halka açık şirket de kurulamaz. Hiç kimse para yatırmaz bu şartlar altında. Bineaneyleh getirilen vergi tedbirleri ekonomide yatırımı, iş gelişmesini, istihdamın artmasını ade-

ta istemeyen bir hüviyet taşıyor gibi gözüküyor.

CORAPÇI : Masa başında düşünülen bazı şeylerin tatbikatta olmayacağını bilmekte büyük yarar vardır. Bu tasarıda flaş olarak gözükken şeyler var. Halka açık şirketlere belirli kurumlar vergisi muafiyeti tanındığı ifade edilmektedir. Kurumlar vergisinden 5 yıl süre ile % 10 oranında istisna tanınmaktadır. Ama şartı ne? Sirketin 500'den fazla gerçek ortağı bulunacak; her ortağın sermaye payı % 2'den fazla olmayacak. Yani düşünün bir milyar liralık bir yatırım yapılacak bunun bir sorumlusu olmayacak.

AYSAN : Yani bu mümkün mü? Hani işletmecilik kurallarına göre bu kesinlikle mümkün değildir. Böyle bir işletmenin kurulması mümkün değildir.

BAYKAL : Şimdi Sayın Hatiboğlu'ndan rica edelim aynı konudaki görüşlerini.

HATİBOĞLU : Efendim ben, benden önce konuşan üç Sayın arkadaşına içtenlikle katılıyorum. Söyledikleri her cümle önemli hakikatleri yansıtmakta. Ancak bunlara belki bazı ekler yapabilirim. Efendim benim bildiğime göre Türkiye'deki devlet gelirlerinin milli hasılaya oranı sor yıllarda da milli gelirin % 26'sına çıkmıştır. Bu oran dünya standartlarına göre, Türkiye seviyesindeki memleketler gözönüne alırsa % 4'de fazladır. Zira, Türkiye seviyesindeki ülkeler % 22'dir. Şimdi burada çok önemli bir mesele var. Sayın Kurdaş'ın da belirttiği gibi, bir ülkede milli hasılanın % 26'sını alıyorsanız bunu mevcut demokratik sistem içinde artırma olanağı yoktur. Bir kere bunu bilmek lâzım gelir. Yani devlet ne yaparsa yapsın nasıl vergi kanunu çıkarırsa çıkarsın bunu artırma olanağı yoktur. Sayın arkadaşlarımın görüşlerine katılıyorum. Madem ki devlet daha fazla vergi alamayacaktır. O halde enflasyon önlenemeyecektir. Anlamlı şu bakımdan çünkü her sene geçtikçe Türkiye'deki enflasyonun yeşerme alanı fazla artıyor.

Yani bir şey yapamıyorsunuz, ama enflasyonu yeşerteceksiniz, enflasyonu teşvik edeceğiniz bir takım olaylar çıkıyor. Ben birkaç örnek vereyim.

Bilmiyorum, aramızdaki Sayın Malieci arkadaşımız ne der? Ama benim bildiğime göre 1978 mali yılı şu tabloyu göstermektedir. Kamu kesimi maaş verebilmek için yer ay 5 milyar TL. basmak zorundadır. Yeni devlet kesimi martta 5 milyar bastı, nisanda 5 milyar bastı ve ay içinde bunu bir parça yedirmeğe gayret edecek. Şimdi bu hakikaten mart ve nisana ayları içinde 5 milyarın bir kısmını yedirebilir. Fakat son zamanlarda çok önemli bazı olaylar oldu. Meselâ son haftaki olayı biliyorum. Son hafta devlet özel sektöre 33 milyar lira vermek zorunda kaldı ve özel sektörde % 12'ye şimdi çıkmış bulunan ferdi finansmanını kullanmak suretiyle 3.3 milyarın, ki bunun bir kısmı tahvil finansmanıdır, merkez bankasından para aldı. Yani bir taraftan biz özel sektöre para vermeyeceğiz, kamu sektörüne para vereceğiz sloganlarından başlandı ve son hafta içinde özel kesim bankacılık kesimi öyle bir darlandı ki 3.3 milyar lira aldı. Şimdi ay başında 5 milyar liralık para basıyorsunuz. Özel kesimindeki önemli dalgalanmaları karşılamak için ister istemez bunlara yardım ediyorsunuz. Ayrıca önümüzdeki aylarda çok önemli para arzını artıracak çok önemli olaylar var. Bir tanesi Toprak Mahsulleri ofisinin mübayaası haziran ayında başlayacak. Bu da muhtemelen bu sene 10 milyar civarında bir para gerektirecek. Hemen bunun arkasından fındık, fındığın hemen arkasından da pamuk gelecek. Özel sektörü, kamu sektörünü bir araya kattığımız takdirde vergiden de bir şey artırmak olanağı yoktur. Ben kendi kendime, «acaba geçen sene olduğu gibi bu yılda % 40 enflasyon dolaylarında kalabilir miyiz?» diye soruyorum. Yani, % 40 enflasyona dahi inşaallah diyecek hale geldik. İkinci bir olay tasarruf oranıdır. Türkiye'de tasarruf oranı düşüyor deniliyor. Çok doğru bir görüş, aslında Türkiye'de tasarruf oranı zaten çok düşük.

Türkiye'de yatırım oranları gayet iyi, meselâ milli gelirin % 24'ünü son yılda yatırım olarak almış ama, o % 24'ün içindeki % 7 dış açıktan geliyor. % 24'ten % 7'yi çıkardığımız takdirde yatırım olarak % 17 kalıyor. Halbuki yine beynelmilel ölçülere göre Türkiye'nin ortalama olarak % 21-22 civarında tasarruf yapması lazım. Yani şu nu söylemek istiyorum. Uluslararası ölçülere göre % 21 - % 22 civarında tasarruf etmesi gereken bir ekonomi son yıllarda ancak % 16-% 17 dolaylarında bir tasarruf yapabilmış. Şimdi tasarruf oranlarını azaltacak tedbirler alındığı takdirde, korkarım % 17 oranından da aşağıya gitmesi tehlikeleri ortaya çıkacaktır.

Benim temas etmek istediğim diğer bir olay şu. Sayın Ecevit ve Hükümeti bütün iyi niyetine rağmen şu şekilde bir ekonomi felsefesi ile, galiba Türkiye'nin problemlerini çözmeye çalışıyor. Sayın Çorapçı'nın demin temas etmiş olduğu, bilhassa kâ, hadleri konusundaki kararname korkunç benim bildiğim kadariyle. Onun da nasıl tatbik edileceğini bilemiyorum. Birincisi aracıyı kaldıracamız meseleyi halledeceğiz diyorlar. Yok böyle şey. İkincisi mali kesimi kaldıracamız. Yani bu felsefede madde büyüklüklerle ekonomiyi planlayan bir felsefede mali kesimi zorluyor. Yani deminden beri benden önce konuşan üç arkadaşım da «bu kararlar ülkede sermaye

**İztiiboğu : Türk Eknomisi
yüksek maliyetlerle çalışmaktadır.
Amaç maliyetleri düşürücü
tedbirleri aramak olmalıdır.**

piyasasını ortadan kaldıracak % 80 vergi getiriyor, buna göre anonim şirketler olmaz mali kesim ortadan kalkar» diyorlar. Evet doğru, yani aslında hükümet buna inanmışa benziyor. Yani mali kesimin mevcudiyetini bir yerde istemiyor. Sayın Müezzinoğlu «aracıyı, mali kesimi ortadan kaldırdığımız takdirde ülkenin problemlerini halledersiniz,» diyor. Halbuki eğer Türkiye pazar ekonomisine dönük ise, yani, son sözü pazar söyleyecekse, eğer Türk ekonomi-

si sosyalist bir ekonomi değilse bu kesimde aracının önemli bir rolü vardır. Bu ekonomide mali kesimin son derece önemli bir rolü vardır.

Bu bakımdan meseleyi bir ekonomi fel-sefesi olarak düşünmek gerekir. Bu vergi düzenlemeleriyle aracıyı ve mali kesimi ortadan kaldıracak olursa acaba Türkiye ekonomisinde pazar ekonomisinden ne kalır? Meseleyi bu açıdan değerlendirmek gerekir. Şimdi son zamanlarda Sayın Güngör Uras'ın temas etmiş olduğu demir çelik maddenin DÇM, kredi ithalat konusundaki yeni düzene yönelik kararnamelelerin elbet bir takım katkıları var. Yanlış bu burda kalmıyor. İşte vergi sistemi o istikamette ve bu fiyat kontrolü kararnameleleri de bu istikamette. Benim kanaatimce, her zaman söyledim yine söylüyorum, bu hükümet de bundan öncesi gibi, Türkiye'nin problemini anlamış değildir. Yanlış bir teşhis koymuştur. Yanlış teşhisin sonucu kuşkusuz yanlış kararlar alınacaktır. Türkiye'nin önemli problemini tek bir kelime ile ifade etmek icabederse, Türkiye ekonomisinde yüksek maliyetler sorunu vardır. Ekonomiyi yüksek maliyetlerle çalıştırıyoruz. Bu maliyeti düşürücü istikamette kararlar almadığımız takdirde hiçbir zaman istenen sonuçlara ulaşamayız. Hükümetin vergi konusundaki kararları hiçbir zaman ekonominin çalışma maliyetini azaltan kararlar değildir. Benim bildiğim kadarıyla soruna Türkiye ekonomisinin daha düşük maliyetle çalışması açısından baktığımız takdirde, çözüm ülke ekonomisini dışa açmak olarak ortaya çıkmakta. Yani eğer bir iki sene sonra Türkiye'nin ihracatının iki milyar dolardan, 7-8 milyar dolara çıktığını görürsek bunun anlamı Türkiye ekonomisi daha düşük maliyetle çalışıyor demektir. Çünkü ancak daha düşük maliyetle çalıştığımız takdirde daha fazla ihraç edebiliriz. Yani, bir takım vergi kararnameleleriyle, iktisadi devlet teşekküllerinin fiyatlarının arttırılmasıyla, bir takım fiyat dondurma, fiyat kontrolü kararnameleleriyle ülkenin esas sorununu çözecek bir şey yapmış olmu-

yoruz. Yani hükümet Türkiye ekonomisinin neden yüksek maliyetle çalıştığını anlamış değildir.

Bunu anlamadığı müddetçe alınan tedbirler son derece kötü sonuçlar verecektir. Ben yıllardan beri Türkiye'nin ekonomisine son derece pesimist bir gözle bakıyorum, fakat bu hükümetin kararları bu pesimizimi büyük ölçüde arttıracak niteliktedir. Şunu da ilave etmek istiyorum. Sayın Başbakanın söylediği gibi «Türkiye'nin Demokratik sistem içindeki son alternatifidir bu. Bunu da yitirmeyelim.» Ama bana öyle geliyorki, hükümetin kendisi bu son alternatifini de yitirmektedir. Bu da elden giderse ülkenin hali ne olur onu tabii bilemiyoruz.

BAYKAL : Sayın Aysan, şimdi de bu konularda sizin görüşlerinizi rica edeceğim:

AYSAN : Evet görüşler, değerlendirmeler büyük ölçüde birleşiyor. Yalnız bir meseleyi ben daha önceki söylenenleri de teyiden, altını çizerek belirtmek istiyorum. Şimdi 1978 yılının ilk yarısında devalüasyonu yaptık, bazı vergi önlemleri getirdik. Vergi önlemleri mali politika ile ilgilidir. Bir de elimizde para politikası var. Ekonomik politikayı ayarlamak. Hele enflasyonu frenleyebilmek. İşte endüstriyi üretme sevkede bilmek için ekonomi politikasının bu iki belli başlı aleti elden çıkıyor. Bütün tehlike hence burda. Şimdi elimde tesadüfen 31 Mart vaziyeti var. Merkez Bankasının, bakıyorum. Rakamları şöyle bir gözden geçiriyorum. 337 milyarlık bir aktif toplamı var. Bu aktif toplamının 202 milyarı Kamu sektöründe bağlanmış. Şimdi orada serbestisini kaybediyor Merkez Bankası. O parayı alıp, yeniden piyasaya sürüp çeşitli para politikası tedbirleriyle enflasyonu etkileme imkânını kaybediyor. Geriye kalıyor 132 milyar lira tutarında bir aktif. Bu aktifi yöneterek birşey yapabilir mi? Onu inceliyoruz. Onun için 77 milyarı zaten hakim olamayacağı şeyler. Gayt. menkul, tasfiye olunacak alacaklar, şunlar bunlar. Geriye kaldı 55 milyar. Elli be-

şin 12 milyarı resmi bankalara mevduat geriye kaldı 43 milyar lira. Bu 43'ün 28 milyarı öze! bankalara yapılmış finansman.

O halde bu 40 küsur milyar lira ile para politikasını yönetme zorunluğu orta-

Aysan : Bilanço, kâr - zarar açıklaması yapılmadan vergi denetimi sağlanamaz.

ya çıkıyor. Halbuki bu ekonomi bu kadar-
cık bir unsurla yönetilemez. Demek ki pa-
ra politikası tedbiri Merkez Bankası'nın
elinden çıkıyor. Başka nedenleri var Ama
Merkez Bankasının aktifi de donmuş. O
aktifi yöneterek birşeyler yapmağa da im-
kân yok. Onun için yegane tedbir olarak
bütün bu harcama ihtiyaçlarını karşılaya-
bilmek için para basmak kalıyor. Son iki
haftadaki rakamlarda 8 milyarlık bir ar-
tış var. Yani Zeyyat beyin söylediği he-
saplar büyük ölçüde sonuç vermeğe baş-
ladı. Demekki Merkez Bankasının bu dü-
zeye gelmiş bilançosunun üstüne eğilmek
lâzım. Yani Merkez Bankasını para politi-
kası nasıl etkin bir araç haline getirile-
bilir? Bunun üzerinde hiç durulmuyor. Be-
nim kanaatim alınan tedbirler fesih püskülü
özellindedir. Ben de Sayın Çorapçı gibi
güşünüyorum. Bu 55 milyarı sağlayamaz bu
ekonomi. Ben, Türkiye'de vergi yükü ko-
susunda büyük bir vergi müstahsili oldu-
ğuna zannetmiyorum. Bazı büyük kuruluş-
lardan, kurumlar vergisi, stopaj vergisi,
almabilir, bazı vasıtalarla vergiler alın-
abilir. Fakat bu suretle ancak diğer taraf-
lara geçişler olur. Mesela Mercedes ara-
basına vergi ödeyen kimse, gelir vergisini
ayarlar. Çünkü bütün bu iddia'ara rağmen
gelir vergisi düzeni hiçbir denetime tabi de-
ğildir. Ben senelerdir söylerim, bu duru-
mun çareleri vergi tedbirlerinin içinde de-
ğil, ticaret hukukunun içindedir. Açıklama
kuralları içindedir. Birçok örnekler vere

bilirim. Efendim, mesela fiyat denetimi bir
örnek olarak bütün dünyada var, heryer-
de yapılıyor. Bizde de yapılıyor. Fakat
içeriğini kimse tetkik etmiyor. Şu ülkede
fiyat denetimi var, bu ülkede fiyat den-
etim var. Ama fiyat denetimi nasıl yapı-
yor oralarda ayrıntılarını inceleyer hiç-
bir uzman görmedim. Norveç'te fiyat de-
netimi var. A.B.D. de fiyat denetimi var.
Ama bunun ayrıntıları var. Biz etüd edi-
yoruz. Tetkik ediyoruz. Özellikleri var
Orada işletmeler üzerinde çok önemli bi-
çimde bilanço kâr zarar denetimi var.
Toplum kendisini organize etmiş. Benim
hep söylediğim şeyler. Bilanço kâr zarar
açıklamasını yapmadan vergi denetimini
ekonomik denetimi hiçbir denetimi tamaml-
layamazsınız. Ama bu yapılmıyor. Buna mu-
kabil vergi usul kanunundaki değişiklikler
için bir madde ilave ediliyor ve «mali mü-
şavirler de vergi itiraz komisyonunda din-
lenebilir deniliyor.» Mali müşavirler kim-
dir? Nereden yetişir? Nasıl yetişir? Eği-
tim seviyesi nedir? Bütün bunlar, batılı
ülkelerde sosyal kurumlara bağlanmış.
Enflasyon muhasebesinden söz ettiniz. En-
flasyon için çeşitli olanaklar verilmiş. Ver-
giye göre bazı ayarlamalar yapmak. En
önemlisi vergi dışındaki harcamalara kâra
dayalı harcamaları, kâr payı dağıtımı v.s.
Harcamaları ona göre ayarlamak. Fiyat
denetiminin olduğu ülkelerin bazılarında
ücret dondurulması var, devlet ücreti de
denetliyor. Yani bir sistem içinde ele alın-
mış bulunuyor. Mesela Polonya'lı Prof. Pop-
kiewicz, ülkesinde 220 bin fiyatın, denet-
lendiğini söylüyor. Bizdeki gibi 35 tane fi-
yat değil. Yani bir piyasa, ya pazarın ku-
rallarına göre denetlenir, ayarlanır ona
göre yöneltilir, ya da dediğim gibi bütün
fiyatları denetlersiniz. O rejimin, sistemin
adı da başka olur. Ama bir mantığı olur.
Ben doğrusu böyle bir mantığı tetkik et-
meğe hazırım. Ama karma ekonomi diye
bunu yapamazsınız. Burada anlaşmazlık
var. Şimdi bu neden böyle oluyor? Ben u-
zun seneler düşünmüşümdür Bizim hükü-
metlerimiz hiçbirisi Türkiye'de mevcut
danışma imkanlarından tam olarak istifa-
de etmeyi sağlayamamıştır. Bu hükümet

4-5 aydır gerçekten müşkül sorunlarla başgusmaktadır. Ancak, ne zaman, hangi düzeyde ve kime danışacağımı henüz tesbit etmemiştir. Kapalı bir çerçevede içinde danışmayı yapıyor. Belki sürdürüyor. Ama bugün elde İstanbul Üniversitesi gibi bir kuruluş varken bundan yararlanmak gerekir. Ben bunu söylemek istiyorum. Devlet Planlama Teşkilatı Hükümetin bir danışma organıdır. DPT bu danışma organlığı özelliğini kaybetmiştir. İcrai bir ünite olarak çalışmaktadır. En başta buna hücum etmek lâzım. Şundan burdan 3-5 vergi tahsil etmek yerine Devlet Planlama Teşkilatını hükümete gerektiği gibi danışma sağlayabilecek bir organ haline getirmek lâzımdır. Halbuki bu teşkilat icrai görev görmektedir. Devlet Planlama Teşkilatının bütün icrai görevlerini almadan, esas fonksiyonlarıyla yönetmek mümkün değildir. DPT, bazı seneler böyle çalışmıştır ve çok iyi sonuçlar alınmıştır.

Ama içinde bulunduğumuz günlerde Devlet Planlama Teşkilatı danışmalarını güvenmeğe gerçekten imkan yoktur. Çünkü icranın içindedirler. Her türlü izin oraya gidiyor. Her türlü mütaala oradan alınıyor. Sermaye tezyidi oraya, fiyat denetimi oraya, bu düzen içinde düzgün bir danışma organı olarak bunu çalıştırma olanağı yoktur. Şimdi de vergi konusuna değinmek istiyorum. Şimdi Türkiye'de en iyi ihtimal nedir? Bu vergi tasarıları ile 55 milyar gelir sağlanacak. Bu gelir haysi ile uğraşacağımıza, iktisadi devlet teşekküllerindeki 25 milyarlık işletme açığı ile uğraşsak daha iyi olmaz mı?

HATİBOĞLU : Sayın Aysan, bana öyle geliyor ki, bu miktar 25 milyarı aşacaktır. Lütfen bu konudaki düşüncelerinizi rica ediyorum.

AYSAN : Tabii aşacaktır. % 100 aynı görüşteyim. Ben resmi rakamı söylüyorum. Yani bu devletin resmi tahminidir. Ben uzun zamandır işletme açıklarını önlemek için uzun süreli tedbirler lâzım olduğunu söylüyorum «hayır değildir denili-

yor.» Ben bir işletmecisi olarak söylüyorum. Bir yetki düzeni içinde görevlerin yeniden düzenlenmesiyle bunu derhal yapmağa imkân vardır. Bir yıl içinde yapılabilir.

Ben mesela bu vergi tasarılarını inceledim. Sarfedilen emeğe acıdım. Maliye Bakanlığında gelirler vergisi, kurumlar vergisi katma değer vergisi tadil tasarıları var. Hepsi hazırlanmış. Bunların içinden 3-5 madde almıyor 14 tane vergi kanununda değişiklik yapma ortamına geliyor ve bununla uğraşılıyor. Uzmanlar nerelerde uğraşmışlar? Aşağı gelir dilimlerini yeniden düzenleyip % 3-5'e varan indirimler, yukarı gelir dilimlerinde de % 5-6 ayarlamalar ve bunların hesaplarını yapmışlar. Halbuki bizdeki adaletsizliği yaratan olay bu değil. enflasyondur. Yabancı ülkelerde çözümü vardır bunun. Dilimi indekslersiniz, belirli bir indekse bağlarsınız gelir dilimlerini bildiren şeyi ve otomatik olarak vergi kanunu içine koyarsınız bu mesele biter memleket için. Asıl adaletsizliği yaratan şey ile uğraşacağımız, gelir dilimlerinin karşısında % 3, % 2, % 1 ayarlamalar yapalım, bununla adaleti sağlayalım deniliyor. Bunu benim aklım almıyor. Ayarlama yapılacaksa öyle yapılır.

Bir meseleyi sizlere arz etmek istiyorum. Bu konuyu çok iyi etüd ettiğim için söylüyorum. Enflasyonun çok fahiş kârlar yarattığı meselesi, enflasyonun Türkiye'de fahiş kârlar yarattığı intibai yanlış hesaptan doğmaktadır. Türkiye'de, bütün batı ülkelerinde bir maliyet usulü olan vergi hedefi ile kullanılabilecek «son giren ilk çıkan» maliyeti metodu vergi hedefi ile kabul edilmiş değildir. Biz henüz bu düzeydeyiz. Bu düzeydeyken başbayağı güvenilir işletmelerimiz kâr zarar ortaya çıkarıyor ve sonrada enflasyonist bir dönemde 8-10 milyar lira kâr ettiler diye memnun oluyoruz. Halbuki 1975 yılı sonuçlarına göre bizde henüz etüdü yok bunun, İngiltere'de 300 küsur firma üzerinde yapılan etüdlere firmaların % 65'inin zararlı olduğunu göstermiştir.

Türkiye'de sanayi teşebbüslerinde mal-kul diyebileceğimiz oranlarda kârlılık vardır. Enflasyon dönemlerinde bu kârlılığın şişkinliği ve aşırı görünmesi aslında bir enflasyon muhasebesi sistemidir. Bu yeni vergi tasarılarında götürü giderle vergilendirilen kesime bir hesap tutmak sistemi getiriliyor. Halbuki bunun da dışarda modelleri var. Mesela Japonya ne yapıyor? Yüksek tutuyor bu sınırları. Alttakini götürü vergilendiriyor. Herkes hesabını bildiğine göre, diyor ki ben bir hesap düzeni yaptım, bu düzende hesabını tutar, belgeni bu düzene göre ayarlarsan senin verginde % 10, % 20 - 30 çeşitli hesap tutma düzenlerine göre indirim yaparım diyor. Gayet akıllıca düşünülmüş bir şey. Bir ışık. Zamanla iş hayatının gelişmesi, enflasyon v.s. götürü haddin üstüne çıktığında maliyenin istediği bir hesap düzeni oluyor elinde. O yolda beyannameye tabi tutuyor. Bu düzeni tam anlamıyla etüd edip Türkiye'ye getirmek lâzım. Birleşmemiz gereken temel bir teşhis vardır, o temel teşhis şudur: Türkiye'de muhasebe uygulamalarını geliştirmeden vergi denetimini tamamlamaya imkân yoktur. Onun da birinci yolu, benim yıllardır söylediğim açıklama kurallarıdır. İkincisi de mesleğin teşekkülü ile, «muhasebe uzmanlığı serbest mesleği» nin kurulmasıdır.

HATİBOĞLU : Fakat yeterli değildir.

AYSAN : Tabii ben de yeterli demiyorum. Ama bunu yapmadan vergi denetimi üzerinde hiçbir tedbir alınmaz. Bu ikisini yapmadan vergi denetimini etkili hale getirmek imkânı yoktur. Ben bunu söylüyorum yıllardır. Türkiye'de alınacak yegane tedbirdir demiyorum. Yani Türkiye de ekonomiyi denetlemek, ekonomiyi yönlendirebilmek için bu bilgilere ihtiyaç vardır. O yoktur Türkiye'de. Bu olmadan Vergi denetimini yapamazsınız. Onu söylemek istiyorum.

KURDAŞ : Şimdi bir noktayı belirtir miyim? Ben enflasyon konusunda 1978 için Sayın arkadaşarımdan biraz daha muhtedel rakamlar verdim, enflasyon oranı

% 30 civarında dolaşır dedim. Bu rakamın için kullandığımı kısaca izah etmek isterim. 1978 bütçesi önemli ölçüde açıktır. Onu evvelki yazılarımda belirttim. İktisadi devlet teşekkülleri sektörü de önemli ölçüde açıktır. Devalüasyondan sonra kambiyo düzeni de açık verici bir nitelik almıştır. Onu da geçen yazımda belirttim. Yeni tedbirler Devlet bütçesindeki açığı kapatmak için hiçbir yardım getirmemektedir. Yeni tedbir aynı zamanda tasarrufları, yatırım fonlarını, tüketime aktarmaktadır. Diğer taraftan yeni tedbirler Türkiye'de teşebbüs, yatırım, çalışma hayatını olumsuz etkilemek istidadını gösteriyor. Bu şartlar altında hakikaten Türkiye'de yüksek bir enflasyon oranının olması gerekir. Buna karşılık telafi edici yönde şu faktörler var. Dış yardımlarla ekonomimiz işlerlik kazanacaktır. Üretim bir miktar artacaktır. İkincisi de Para Fonu önemli bir faktördür. Para Fonu ile ilgili anlaşmanın içeriğini henüz tam olarak bilmiyoruz. IMF stand-by anlaşmasında çeşitli açılardan kuşkusuz Türk hükümetini bağlamış olmalıdır. Zannediyorum IMF anlaşmasında hükümetçe yapılacak bu seneki bütün nakit ödemenin miktarı bir tavanla, örneğin 260 milyarla sınırlanmıştır. İktisadi Devlet Teşekküllerinin Merkez Bankasından bu sene alacakları, alabilecekleri net ek finansman da kısıtlanmıştır. Örneğin 10 milyar geçmeyecektir, denmiştir.

Gene Stand-by Anlaşmasının koşullarından biri Merkez Bankasının aktif yekunu belirli bir oranın dışında artmayacak şekilde olabilir. Emisyon % 25, % 35'in üstünde artmayacaktır denmiştir. Kısa vade anlaşma çeşitli tavanlar koymuştur. Para fonu bunu çok yakından izler. Para Fonu dış yardımı hükümete taksit taksit verdiğinden ve dış yardımlar para fonunun taksitlerine bağlı olarak taksit taksit geleceğinden Hükümet para fonu anlaşmasını yürütmek, ona uymak zorundadır. Bu şartlarla ne yapacaktır hükümet? Yapabileceği şey maalesef Türkiye bakımından iyi değildir. Hazine büyük ölçüde kamu yatırımlarını durdurmak zorunda

kalacaktır. Türkiye yatırım hamlesini önemli ölçüde zayıflatılmış olacaktır. Tüketim hareketi bir yandan kuvvetlendirilirken Türkiye korktuğumuzdan daha ağır bir enflasyonist dönem içine girecektir. Türk ekonomisi tüketici niteliği daha artmış, yatırımcı niteliği zayıflamış, dış yardıma bağıllığı biraz daha artmış, enflasyon oranını geçen yıllardan biraz daha düşük düzeyde tutabilmiş bir ekonomik politika içindeki kendini bulmaktadır. Bu durum hükümetçe alınan tedbirlerin bilimsel olmaması nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Sonuçta tabii Türkiye'de, önümüzdeki yıllarda işsizlikteki tazyik daha da artacaktır. Hem özel kesim, hem devlet kesimi, yatırımları kıstak zorunda kalacaktır. İşsizliğin tazyiki artacak, dış borçlanma seviyesi yükselecek, enflasyon oranı geçen yıllardaki seviyenin bir miktar altında kalacaktır. Bu sene Türkiye'de düşük kalkınma, yüksek dış borçlanma, düşük yatırım hacmi, yüksek tüketim hacmi, buna mukabil enflasyon oranı geçen sene daha düşük olan bir ekonomik tablo beliriyor. Bir nokta üzerinde tekrar durayım. Türkiye'de ana sorun devlet kesiminin ölçsüz savurganlığı ve yanlış ekonomik politikalarıdır. Türkiye'de geçen sene bütçe giderleri geri safi millî hasılânın yaklaşık % 26'sını kapsamıştır. Aslında bu çok büyük bir orandır. Eğer devlet bu şekilde eline geçirdiği kaynakları ekli kullansa sonuç çok değişik olurdu. Türk devletinin büyük talihsizliği ekonomiden çekilen bu kaynakların Devlet elinde çok büyük ölçüde israf edilmesidir. Beş yıldır devamlı olarak lüzumsuz memur alınmış, örneğin, İmam Devlet kadrosuna geçirilmiş, muhtar devlet kadrosuna geçirilmiştir. Beş yılda 330.000 yeni memura sahip olmuşuz!

Dünyada zannediyorum nüfus başına en yüksek memur oranına sahip ülke Türkiye'dir. Zannediyorum yıllık kadrosuna cranla en çok otomobil kullanan devlet yine Türkiye'dir. Yaptıkları yatırımlardaki israf herkesin malûmu. Şöyle İstanbul civarına bir bakmak yeter. Kısaca devlet

korkunç bir israfın içinde, Devlet GSH'nın % 26'sını alıyor ve israf ediyor. Türkiye'nin talihsizliği burada. Vergi yükünü muayyen bir zümrenin sırtına yüklemiş ve o zümreden veya kesimden her sene daha fazla vergi istiyor ve o adam da buna direnince sen kaçakçısın diyor. Televizyonda onu alçaltıcı, kaçakçılıkla itham eden programlar düzenliyor. Onun için geçen günkü Milliyetteki konuşmada «bu devlet savurganlıktan ceberrutluğa doğru gidiyor» dedim. Hakikaten gidiyor. Milli gelirin % 26'sını elinize geçirin onu akıl almaz bir memur furçasında, gelişigüzel bir yatırım programında israf edin, ondan sonra deyin ki benim politik çıkarım emrediyor, ben tarımı vergilemeyeceğim, ben esnafı, aracıyı vergilendirmeyeceğim, çünkü ondan benim alacağım oy vardır. Ama sen gelirinin % 80'ini bana vergi olarak vereceksin. Böyle bir ekonomik politikayı bilimsel yönden düşünebilen herhangi bir kimsenin kabul etmesi mümkün değildir.

BAYKAL : Değerli konuşmacılar, izin verirseniz, görüşleri özetleyerek bu günkü sohbetimizi kapatmak istiyorum. Konuşmalardan galiba şu sonuçlar çıkıyor: Yeni tedbirler devlet bütçesindeki açığı kapatmak hususunda hiçbir yardım getirmemektedir. Bu tedbirler tasarrufları tüketime aktarmakta, girişimleri, yatırımları, çalışma hayatını olumsuz yönde etkilemek istişadını göstermektedir. Bu durum ise Türkiye'mizde gerçekten yüksek bir enflasyon oranının ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Devlet bugün Milli Gelirin oldukça büyük bir bölümünü, örneğin 1961'lerdekinin iki katından fazlasını vergi olarak almakta olduğu halde bunu gerektiği gibi değerlendirememekte, hatta lüzumsuz yatırımlar, gereksiz memur kadroları v.s. gibi yollarla israf etmektedir.

Ancak bütün bunları 1978 yılının ilk dört ayının ekonomik tablosunun bir gözlemi olarak almamak gerekir. Zira, Tür-

kiye ekonomisinde özellikle mali sistem-
de çözüme aslında 1965'den sonra esasen
başlamış bulunmaktadır. Ancak, altmışbeş-
lerden bu yana süre gelen bu ters gidişe

Ecevit hükümetinin ilk dört aylık döne-
minde çabuk sonuç verebilecek, doğru bir
yön verilebilmiş değildir.

..bir tanmesini seçiniz

- herkese 200.000 lira
- çocuklarımıza 300.000 lira
- emeklilere ikramiyeleri kadar

ev kredisi

*Yuvanıza hızur.
Yaşamınıza güven.*

**TÜRKİYE
EMLAK KREDİ
BANKASI**

Türkiye'de
ilk KUŞE KARTON imalatını gerçekleştiren

 Kartonsan

KARTON SANAYİ ve TİCARET A.Ş.

Sermaye: 70.000.000 TL.

İmalât Çeşitleri:

*KUŞE KARTON

*TAM KUŞE KARTON

*KUŞE BRİSTOL

*ERSATZ KRAFT LİNER

*ÖZEL SİPARİŞLER

KAPASİTEMİZ HALEN 16.500 TON/YIL OLUP, BAŞLAMIŞ
OLAN TEVSIİN HİTAMINDA 33000 TON/YIL'A ULAŞACAKTIR.

Merkez : Genel Sigorta Salıpozarı Han Kat 5
Fındıklı - İstanbul
Telefon : 45 90 30 (4 Hat)
49 52 51 (Genel Müdür)
Telgraf : KARTONSANAYİ

Fabrika : Kullar Köyü, İzmit
P. K. 139, İzmit
Telefon : 27 25 (Santral) 25 97 (Müdür)
Telgraf : KARTONSAN

Üç değişik model... Sizin için!

RENAULT

Yetkili Satıcılarında

SİZE HİZMET BİZİM GÖREVİMİZ
SİZE HİZMET BİZİM ZEVKİMİZ

**ANADOLU
BANKASI**

Fiyat denetimi : Yeni bir serüven mi ?..

Tanju ÖZTÜRK

(İ. Ü. İşletme Fakültesi)

Serbest pazar ekonomisinin geçerli olduğu ülkelerde siyasal otoritenin fiyatlara müdahale etmesi tarihsel bir olgudur. Ekonomik istikrarı sağlamak, gelir bölüşümündeki dengesizlikleri azaltmak v.b. sosyo-politik gerekçeler günümüz ekonomilerinde de, genelde pazar mekanizmasına özelde fiyatlara müdahalenin dayanaklarını oluşturmaktadır. Ama yasal ve yönetsel önlemler, ekonomik öden yoksun olduklarında, fiyat denetimleri hiçbir zaman amaçlanan sonuçlara ulaşmayı sağlayamamakta hatta sorunların daha fazla ağırlaşmasına neden olmaktadır. Geçmişteki kötü deneyimlere karşın, Türkiye; 1978'de yeni bir fiyat denetimi denemesine girişmiştir. Bu girişimi, geçmişteki deneyimlerin ışığında gözden geçirmenin yararlı olabileceğini ummaktayız.

Türkiye'de Fiyat Denetimleri

a) Osmanlılar Döneminde Fiyat Denetimi

Osmanlılarda fiyatlar ve fiyat denetimi konusunu ele almadan önce, Osmanlı Devletinin sosyo-ekonomik niteliğini anımsamak gerekmektedir.

Ekonomi tarihçilerine göre Osmanlı Devleti siyasal ve sosyal yönlerden, dönemindeki Batı devletlerindeki gibi feodal bir yapıya sahip olmamıştır. Buna karşın, kırsal kesimdeki kapalı ekonomi öğeleri, ekonomik yapıya feodal bir «görünüm» vermektedir. Buna karşılık kentlerde özellikle Devlet'in gereksinimlerini karşılamak amacıyla mal üretim ve pazarlamasını gerçekleştiren bir ekonomik kesim bulunmaktadır. Bu özelliklerden ötürü Osmanlılarda ne bir kapitalist ekonomiden ne de tümüyle feodal bir ekonomiden söz etme olanağı bulunmaktadır (1).

Osmanlı ekonomisindeki, bu ikili yapı, fiyatlandırma kararlarında da etken olmuştur. Nitekim bir bölüm mallar için «narh»lar saptanırken bir bölüm mal-

(1) Niyazi Berkes, Türkiye İktisat Tarihi, C: 1. Gerçek Yayınevi İst. 1972, S. 24-25, Ö. Lütfü Barkan, «Osmanlıdan Bugüne İktisadi Bunalım ve Fiyat Artışları», Milliyet. 23 Ekim 1977. S. 2.

ların fiyatlarının pazarda oluşumuna izin verilmiştir. Yiyecek, içecek, giyecek v.b. maddeler narha tabi malları oluşturmaktaydı. Narhların saptanmasında yalnızca hammadde, aranmakta ve işçi ücretleri gözönünde tutulmakta öbür maliyet öğeleri dikkate alınmamaktaydı. Zira bu malların narhlarının saptanmasında maliyetlerden çok «fakir-fukaranın» satınalma gücünün korunması kaygısı ön planda gelmekteydi. Narhlar «Muhtesib»in önerisine göre «Kadı» tarafından saptanmakta bu fiyatın belirlenmesinde kentin önde gelenlerinin resin? olmayan önerileri de gözönünde tutulmaktaydı (2).

Osmanlılarda narh uygulaması yoluyla yapılan fiyat denetimleri 1865'te kaldırılmıştır. Ancak Devletin «despotik» özelliklerinden ötürü, narh uygulaması amacına ulaşabilmiştir. Nitekim 1520 - 1560 döneminde ekmek fiyatlarında yalnızca % 13, 1490 - 1560 döneminde bir okka yağın fiyatında ancak % 11, 1451 - 1559 döneminde iyi kaliteli bir metre pamuklu bezin fiyatında ise % 50' lik bir artış olmuştur. (3). Buna karşılık esnafın narha tepkisi bazen «ihtikar» bazen «ayaklanma» biçiminde ortaya çıkmıştır. (4).

Bir hayli ilginç olan Osmanlılarda pazar, fiyat denetimi konusunu bir yazar şöyle anlatmaktadır : (5).

«... Narh en çok erzak ticaretinde yeni yiyecek maddelerinin azami fiyatlarını tespit etmek ve uygulanışını teftiş etmekte o kadar önemli sayılırdı ki, bazı hallerde narh tayini yalnız kadı ve muhtesiplere bırakılmayarak sadrazamların nezareti altında yapılırdı. Sikke ve fiyat bunalmaları zamanlarında en şiddetli sadrazamların büyük bir alay halinde maiyetleri ile birlikte Unkapanına kadar geldiğini, ortada pişirilen ekmek çeşnisini tattıktan sonra fiyatları tespit ettiğini tarihlerde okuruz. Bazan azılı bir sadrazamın soğan, sarmısak gibi şeylerin fiyatlarını tespitle uğraştığını bile görürüz.

..... Kontrol işinin bir de teftiş yanı vardı. Bu daha eylenceli ve korkunç bir sorundur. Normal hallerde bu işi kadılar yapardı; ama bunalm zamanlarında değil sadrazamlar, padişahlar bile bu işe katılırdı. «tebdil» dolaşıp güya tanınmadan malını narhtan fazla satanın «hakkından gelinirdi» Birinin hakkından gelmenin en hafifi falakadır. Onun için narhları teftişe çıkan padişahın, vezirin kadı ile muhtesibin maiyetinde bir de portatif falaka takımı taşınırdı. «Herif»in (herif, usta, zenaatkâr demek) suçuna göre, falakacı derhal yere yıkar, diğer falakacıların yardımı ve kadının sayması ile «darp» olunurdu. Bazen bu herifleri eşek sudan gelinceye, bayılıncaya, tövbe edinceye kadar döverler; ama sinirlerin daha bozuk olduğu bunalm günlerinde derhal mahallinde «siyaset»de ederler yani idam eder-

- (2) Mithat Gürata, **Unutulan Adetlerimiz ve Loncalar, Tisa Matbaacılık San. Ank., 1975, S. 38**
- (3) Mustafa Akdağ, **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, C: 2, Cem Yayınevi, st. 1974, S. 437-439 (Bu açıklamalar 1451 - 1559 dönemini kapsamaktadır).**
- (4) Berkes., a.g.e., S. 232.
- (5) **Ibid., S. 233 - 234**

lerdi. (Bunu ancak padişah yapabilirdi. Bazı padişahların da denize atma merakı vardı.)

Osmanlılarda, Devletin pazara, fiyatlara müdahalelerinde ana güdü, «nizam»ın (status-quo) korunması olmuştur. Alınan önlemler yalnızca «arz»la ilgili olmamış, bunun yanı sıra talebi kısıtlamak amacıyla büyük kentlere özellikle İstanbul'a göçler de yasaklanmış, ya da çok sıkı kurallara bağlanmış. Devletin gerek «tüzel» kişiliği gerekse hânedan ve devlet ricalince temsil edilen «gerçek» kişiliğiyle en büyük tüketici niteliğinde olması da bu müdahalelerin başlıca güdülerinden biri olmuştur. Öte yandan, temelde, İslâm dininden ve çeşitli mistik anlayışlardan kaynaklardan «fakir-fukaranın» korunması kaygıları da, müdahaleleri yaratan bir başka etmen olmuştur.

Narh uygulamalarının yanı sıra, bölgeler arası iç ticaret sınırlandırmaları giderek ticarete girme özgürlüğünün (gedikler yolu ile) yasaklanması, Osmanlılarda sanayinin gelişmesi için gerekli sermaye birikiminin sağlanamamasına, iç pazarın genişleyip gelişmesine engel teşkil etmiştir. Zaten «nizam»ın korunması ilkesine ters düştüğü için «sermayeci tüccarın» sınaî yatırımcılığa geçmesi bir «ihtilâl eylemciliği..» olarak yorumlanmakta ve olanaksız görülmektedir. Oysa aynı dönemde, Batı Avrupa'da, feodal beyler «.....feodallikten, kapitalist tarım üreticiliğine..» geçiş sürecine girmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğunun bu ağır bedeli ödemesinde bu etmenlerin de kuşkusuz payı olmuştur. (6).

b) Cumhuriyet Döneminde Fiyat Denetimi

Osmanlı İmparatorluğunun futûhatçı,despotik devlet anlayışının aksine Cumhuriyet döneminde Türkiye'nin bir «iktisadi devlet» olma amacı ön planda gelmiştir. Buna karşılık 1930'lardan bu yana fiyat denetimine fazlaca önem verilmiş ve bu amaçla pek çok yasa, tüzük, tebliğ v.b. çıkartılmıştır. Günümüzde bile fiyat denetimi uygulamalarının dayanağını bu dönemin hukuk mevzuatı oluşturmaktadır.

Cumhuriyet döneminde çıkartılan hukuk mevzuatında, özellikle Bakanlıkların kuruluş yasalarında pekçok malın ve hizmetin fiyatları tarifelere bağlanmaya çalışılmıştır. Ekonomik istikrarı ve tüketicinin korunmasını sağlamak amacıyla çıkartılan yasaların başlıcaları 1930 tarih ve 1705 sayılı Ticarete Taşışım Men'i ve İhracatın Murakabesi Hakkındaki Kanun, yine 1930 tarih ve 1580 sayılı Belediyeler Kanunu, 1933 tarih ve 3003 sayılı Endüstriyel Malûmatın Maliyet ve Satış Fiyatlarının Kontrolü ile sanayi mallarının maliyet ve toptan satış fiyatlarının saptanması ve denetlenmesi yetkisi dönemin «İktisat Vekâleti» ne verilmiştir. Bu yasadaki hükümlere uymayanlar hakkında 500 liradan 5000 liraya kadar «ağır para» ve bir aydan bir yıl kadar hapis cezası öngörülmüştür. Daha sonra 1940 tarih ve 3780 sayılı Millî Korunma Kanununun çıkmasıyla bu malların fiyatlarının belirlenmesi ve denetlenmesi anılan yasaya göre yürütülmüştür. Yaygın ve yoğun yakınmalara neden olan sözkonusu yasa daha sonra yürürlükten kaldırılmıştır.

«Ekonomik istikrarın korunması için mamûl madde fiyatlarını kontrol et-

(6) Ayrıntılı bilgi için bkz. Barkan, Akdağ ve Berkes, a.g.e.'ler.

mek» gerekçesiyle Bakanlar Kurulunca yayımlanan 19 sayılı Karar'la kurulan Fiyat Kontrol Komiteleri» nedeniyle fiyat denetimi konusu 1973'de yeniden gündeme gelmiştir. Bakanlar Kurulu bu Kararı yayımlarken 1930 tarih ve 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetinin Korunması Hakkındaki Kanunun 1. maddesine dayanmıştır. Anılan yasanın 1. maddesine göre:

«Kambiyo, nukut, esham ve tahvilat alım, satımı ile kıymetli madenler ve kıymetli taşlarla, bunlardan mamûl veya bunları muhtevi her nevi eşya ve kıymetlerin ve ticari senetlerle tediyeyi temine yarayan her türlü vasıta ve vesikalaraın memleketten ihracı veya ithalinin tanzim ve tahdidine ve Türk parasının kıymetinin korunması zımında kararlar ittihazına İcra Vekilleri Heyeti selâhiyetlidir.»

Bu uygulama da geniş yakınmalara, Türk parasının dış değeri ile ilgili olduğu savlarının ortaya atılmasına, Yüksek Mahkemelerin karar ve içtihatlarına konu olmuştur. Gerçekten 1930 tarihli ve 1567 sayılı yasanın varolmasına karşın 1933 ve 1940 yıllarında iki ayrı yasanın çıkartılmış olması, Bakanlar Kurulu'nun 19 sayılı kararına dayanağını oluşturan yasanın Türk parasının dış değeri ile ilgili olduğu kanısını güçlendirmektedir.

5 Haziran 1977 Genel Seçimlerinden sonra kurulmuş olan Demirel Hükümeti, güvenoyu aldıktan kısa bir süre sonra «ekonomik istikrarı sağlamak amacıyla» bir dizi önlem almıştır. Alınan önlemler daha çok KİT'ler tarafından üretilen ve pazarlanan malların fiyatlarının artırılması biçiminde ortaya çıkmıştır. Bu uygulama, ekonomide zincirleme fiyat artışlarına yol açmıştır. Bu olgu diğer etmenlerle birleşince, Ticaret Bakanlığı 5 Ekim 1977 tarihinde tüm Valiliklere gönderdiği bir genelge ile «iğne-iplikten otomobile» dek pek çok malın fiyatlarının denetim görevini Belediyelere vermiştir. Bakanlık bu amaçla bir «ticari polis» örgütü kurulmasını da planlamıştır. Bu önlemlerin alınmasında da yine eski tarihli bir yasaya, 1930 tarih ve 1705 sayılı Ticarete Taşışın Men'i ve İhracatın Murakabesi Hakkındaki Kanun'a dayanılmıştır. Alınan önlemlerin uygulanmasında Belediyelerin 1930 tarih ve 1580 sayılı Belediyeler Kanunu ve Türk Ceza Kanunu hükümlerinden yararlanması öngörülmüştür.

Türkiye'de «Fiyat Denetimleri Serüveni»nin en güncel öyküsü de Ecevit Hükümeti tarafından uygulamaya konulmuştur. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca 28 Mart 1978 tarihinde yayımlanan bir tebliğ ile «sanayi mamullerinin fiyatlarının kontrol ve tespiti esasları» saptanmıştır. Bu tebliğ ile süttten, motorlu kara taşıma araçlarına değin pek çok malın fiyatlarının belirlenmesi ve denetimi anılan Bakanlıkça yüklenilmiştir. Sözü edilen tebliğin hemen ardından 24 Nisan 1978 tarihinde Maliye Bakanlığı ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bir tebliğ yayımlayarak «satış fiyatları ve kâr oranlarının saptanmasına ilişkin esasları» açıklamışlardır.

Yanlışlıklar Nereden Kaynaklanıyor?

Türkiye'de fiyat denetimlerine tarihsel bir perspektiften kuşbakışı bakıldığında, bile iki temel «yanlış» saptanmaktadır. Konuya «ekonomik istikrar sağlamak» ya da «fakir - fukaranın satın alma gücünü» koruma veya daha teknik bir ifade ile «tüketicinin korunması» açısından yaklaşıldığında bu yanlışlıkları kolaylıkla tanımlamak mümkün olmaktadır.

Birincisi, ekonomik istikrarı sağlamada ya da tüketicileri korumada fiyat belirlenme ve denetlemenin yeterli olacağıının sanılmasıdır. Oysa, gerek tümel

(makro) gerek tikel (mikro) düzeyde fiyatlar yalnızca bir sonuçtur. Bu sonucu yaratan etmenlerden bir bölümü üretim ya da arz bir bölümü ise talep ve bunların türevleri sorunlardan kaynaklanmaktadır. Bir kez, daha başlangıçta; yatırım izlenmemesi; başka bir deyişle talep tahminlerinin sağlıklı bir biçimde yapılması, kıvamlı (optimal) ölçekte işletmelerin kurulmasını engellemektedir. Kurulu işletmeler ise alt yapı yetersizlikleri, özellikle dışalım (ithalat) a bağlı sanayilerde kronik dış ticaret açıkları nedeniyle hammadde ve yardımcı malzeme tedariki güçlükleri, yüksek kredi ve sermaye maliyetleri giderek artan işçi ücretleri ve sendikalar uyumsuzlukları nedeniyle yüksek maliyetlerle çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

Öte yandan, soruna talep açısından yaklaşıldığında, tüketicilerin gelirlerindeki artışlar, tüketim modellerindeki değişme ve gelişmelerle bunların yanı sıra yüksek tutundurma harcamaları çabaları ile sürekli uyarılan tüketici talebi, yüksek düzeylerde seyreden nüfus artış hızı Türkiye'de arz-talep dengesini bozan başlıca etmenler olarak gözükmemektedir.

Kaldı ki, genel ekonomik yapı ve işletmelerin faaliyetlerini sürdürdükleri pazarların yapısı da yüksek fiyatların ya da yükselen fiyatların önemli nedenlerinden birisini oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, işletmelerin fiyatlandırma kararları, genel ekonomik yapı ile pazar yapılarından (tekel, oligopol gibi) etkilenmektedir. Bu nedenle, bu koşulların var olduğu pazar yapılarında fiyat denetimi bir zorunluluk haline gelmektedir.

İkinci temel «yanlış» ise fiyatları «yasalarla» denetleme isteğinden kaynaklanmaktadır. Yasalarla, yasalardaki acımasız yaptırımlarla, fiyat artışlarının önlenememesinin sanılması da ayrı bir neden-sonuç karışıklığı yaratmaktadır. Çünkü, gerçekte, yasalar ancak belirli nesnel koşullara dayandıkları oranda geçerli ve etken olabilirler. Böylesi nesnel koşullar varolmadan; fiyat artışlarını, kişilerin ticari töre, yasa tanımaz tutumlarına bağlamak daha başlangıçta çözümsüzlüğü kabullenmektedir. Yasalarla belki belirli bazı üretimcilerin, toptancı - pazarlamacıların satış fiyatları denetlenebilmekte fakat perakendeci - pazarlamacı düzeyindeki fiyatların denetlenmesi olanaksızlaşmaktadır. Böylece tüketicilerin korunması, ekonomik istikrarın sağlanması amacıyla başvuru olan fiyat denetimi etkisiz kalmakta, sona erdiren tüketicinin karşı karşıya kaldığı yine «denetlenemeyen fiyatlar» olmaktadır. Üstelik perakendeci - pazarlamacının denetlenemeyen fiyatları ile «yasa» tarafından belirlenmiş olan fiyatlar arasındaki farklar vergilendirilemeyen bir kazanç olarak gelir bölüşümünü biraz daha bozmakta, öte yandan «haksız rekabete» de neden olmaktadır.

Sonuç :

Bugün Türkiye'de ne bir salt pazar ekonomisinden ne güdümcü bir ekonomiden ne de karma bir ekonomiden de söz etme olanağı bulunmaktadır.

Varolan ekonomik koşullar kapitalist ekonomi modelinin soysuzlaştırılmış, yozlaştırılmış bir «cübesi»dir; bir vurgun, bir anarşi ekonomisidir. Gerçekte, bu

ne bugünün ne de yalnızca dünün bir sorunu, olgusudur. Bu Türkiye'de 1950'lerde başlayarak, sürüp giden ve 19. yüzyıl liberalistlerini bile şaşkınlığa düşürecek nitelikteki bir başı bozukluktur. «Vurgun ekonomisi»ne yönelen tepkiler yoğunlaştığında, toplumsal sorunlar arttığında siyasal otoriteler çözümü fiyat denetimi gibi yasal önlemlerde aramaktadırlar. Durumda nisbî bir düzelme görüldüğünde eski koşullar yeniden yaratılmakta bu süreç böylece sürüp gitmektedir. Türkiye bugün artık bir tercihi kesinkes yapmak durumundadır. Eğer kapitalist modele dayalı karma ekonomi uygulanacaksa, yaşatılacaksa oyun «kullarına» uyularak sürdürülmelidir. Yok eğer kapitalist modele dayalı karma ekonomiden başka bir yol tutulacaksa da bunun gerekleri tümüyle yerine getirilmeli; yasalarla fiyat denetimi komedisine bir son verilmelidir.

1978'lerde Türkiye, «İhtisap Ağaları» ve «Kadınların» hatta Sadrazam ve Pa-dışahların çarşı-pazar, fiyat denetimi yaptıkları uygunsuz davrananların «falakaya çekildiği», hatta «boğdurulup, denize atıldığı» Osmanlı Türkiye'sine benze-mektedir. Bu gerçeğe karşın bir genelgeyle ekmekten-otomobile kadar mal-ların fiyatlarının, kalitelerinin «polisye önlemlerle» denetlenebileceğini kabul etmek olanaksızdır. Çünkü despotik Osmanlı devletinin sosyal, hukuki, politik ve ekonomik anlayış ve uygulamaları ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'ndaki devlet anlayışı arasında büyük ayrılıklar bulunmaktadır. Sosyal, siyasal ve ekono-mik gerçeklerin dinamik yasalarının, hukuktaki donuk yasa anlayışına daima üstün geldiği unutulmamalıdır.

tüm bankacılık
işlemlerinde
hizmetinizdeyiz

TÜRK DIS TİCARET BANKASI
çağdaş banka

detan güveni...

Novosit'li Detan,
yaşadığınız her yerde,
huzurunuzu bozan
bütün haşerelere karşı
güvenle kullanacağınız
tek insektisittir.

detan
novosit'li
AEROSOL İNSEKTİSİT

Ülkemizin tek
"TAM HİZMET" sunan
Sermaye Piyasası Kuruluşu

MEBAN

Meban, tasarruflarını verimli, güvenilir kaynaklara yatırmak isteyenlere, finansman ve sermaye ihtiyaçları bulunan sınıt, ticari kuruluşlara çağdaş yöntemlerle yardımcı olan yurdumuzda, kendi alanında "Tam Hizmet" sunan tek kuruluştur.

Meban'ın tasarruf sahiplerine sunduğu hizmetler:

- Tasarruflarını bir menkul değere yatırmayı düşünenlere en yüksek kârı sağlayan çeşitli öneriler sunmak.
- Ellinizdeki Hisse senelerini ve tahvilleri satmak, satın almak, değiştirmek.
- Hisse senedi ve tahvil piyasası hakkında tam ve gerçekçi bilgi vermek, ücretsiz danışmanlık yapmak.
- Portföy işletme sistemimizle, sahip olduğunuz nakit ve menkul değerlere en yüksek verimi sağlamak.

Meban'ın kuruluşlara sunduğu hizmetler:

- Sınıt ve ticari kuruluşlara, hisse senedi ve tahvil ihraçlarında yardımcı olmak, bunları pazarlamak, gerektiğinde satışlarını garanti etmek.
- Finansman danışmanlığı yapmak.
- Portföy analizi yaparak, menkul değerlerinin verimlilik, güven ve likidite açısından bilimsel değerlendirmesini yapmak.
- Şirketlerin hisse senelerinin bugünkü gerçek değerlerini saptamak.
- Şirket birleşmelerinde yardımcı olmak.
- Yurt içinden ve dışından finansman sağlamak.

MEBAN
MENKUL DEĞERLER BANKERLİK ve FİNANSMAN A.Ş.

İstiklâl Cad. Odakule İş Merkezi, Kat: 17

Beyoğlu - İstanbul

Tel. : 44 28 36 - 45 17 65

Sermaye Piyasası

Nerededir ? Nereye Gidiyor ?

Doç. Dr. Mehmet Şükrü Tekbaş
Doç. Dr. Ünal Bozkurt

Sermaye Piyasasındaki Durum :

1977 yılı sonları ve 1978 yılı başlarında sermaye piyasasında gözlemlenen canlanma (hisse senetleri fiyatlarındaki ve işlem gören hisse senedi hacmindeki artış) Nisan'da yavaşlamış ve Mayıs ayı içinde de kaybolarak, yerini durgunluk ve belirsizliğe bırakmıştır.

Ocak 1978 hisse senetleri fiyatları 100 kabul edildiğinde, Nisan'da 116.76'lık bir düzeye ulaşan indeks, Mayıs ayında 111.98'e gerilemiştir. Ocak 1974 fiyatlarının 100 kabul edilmesi halinde ise, indeks değerleri, 1978 yılında Ocak'ta 142.21, Şubat'ta 149.09, Mart'ta 166.76, Nisan'da 166.05 ve Mayıs'ta 159.26 düzeylerinde gerçekleşmiştir.

Bu sayıda yeni düzenlemeye başladığımız indeksi, eski indeksin başlangıç tarihi olan 1974 yılı Ocak ayına götürerek, yeni indeksin eskisini tam olarak ikame etmesini sağlamayı amaçladık.

Geçtiğimiz ay içinde hisse senetleri fiyatları gerilerken, alınıp satılan hisse senedi hacmi de önemli ölçüde daralma göstermiştir. Ellerinde hisse senedi bulunanlar, bunları düşük fiyatlardan satmaya yanaşmamakta ve sermaye piyasasında aracılık görevi üstlenen kuruluşlar da piyasanın bu yönde bir gelişme göstermesi ile hisse senedi alımlarını yavaşlatmakta, hatta bazı hisseler alımlarını dondurmaktadırlar.

Sermaye piyasasında görülen dur-

gunluğun ve hisse senetleri fiyatlarındaki gerilemenin ortaya çıkmasında işletmelerin genel kurul toplantılarını tamamlayarak, dividend kararlarını belirtmeleri ve dividend ödemeye başlamaları tabii bir neden olarak nitelendirilebilecektir. Bunun sonucunda Mart ayı öncesinde yükselme trendi gösteren hisse senetleri fiyatları, yavaşlama eğilimine girmektedir. Ancak burada belirtilmesi gereken bir nokta, içinde bulunduğumuz yılda, dividend ödemeleri öne alındığından, ödemelerin daha ileri tarihlerde yapıldığı diğer yıllara oranla, bu yıl, durgunluğun daha erken başlamış olmasıdır.

İkinci olarak 1978 yılı başlarında hisse senetleri fiyatlarının aşırı hatta suni artışlar olması ve fiyatların tekrar eski düzeylerine gerilemesi gelmektedir. 1977 yılı kararlarının yüksek seviyelerde gerçekleşmesi, dividend oranlarının yüksek tutulması, işletmelerin büyük bir bölümünün sermaye artırım kararı alması veya sermaye artırımına gideceğinin beklenmesi, spekülatif fiyat artışları yaratmıştı. Bir grup işletmenin sermaye artırımını gerçekleştirmesi, bazılarının da sermaye artırım kararlarının gecikmesi sonucunda, yükselmiş olan fiyatlar, Nisan ayından itibaren, özellikle Mayıs ayı içinde düşme göstermişlerdir. Son olarak yeni vergi tasarısının bazı hükümlerinin sermaye piyasasını ilgilendirmesi, başka bir deyişle kurum kazançları ve menkul sermaye iradi niteliğindeki kazançların vergilendirilmesinde yapılacak olan değişiklik de sermaye pi-

Banka ve Ekonomik Yorumlar İndeksi (*)
(Ocak 1974 = 100)

Aylar	1974	1975	1976	1977	1978
I.	100	95.26	118.85	118.91	142.21
II.	100.34	96.11	118.57	120.82	144.09
III.	101.13	96.67	121.11	123.65	166.76
IV.	101.52	97.86	125.34	136.12	166.05
V.	99.27	97.23	118.00	127.26	159.26
VI.	99.66	96.67	119.13	128.05	
VII.	100.11	94.58	119.81	128.22	
VIII.	99.89	96.33	124.15	125.56	
IX.	97.97	98.65	126.02	134.48	
X.	98.14	101.24	137.81	139.11	
XI.	97.86	104.46	119.19	139.00	
XII.	96.67	109.20	117.44	141.93	

(*) Yeni esasa göre İndeksin 1977 yılına geri götürülmesi Tülin Çağlar tarafından yapılmıştır.

yazasındaki son gelişmelerde önemli rol oynamıştır. Tasarının ortaya çıkması, piyasayı olumsuz yönde etkilerken, henüz kanunlaşmaması ve ne şekilde kanunlaşacağıının belli olmaması, başka bir deyişle TBMM'den geçerken bazı hükümlerinin hafifletilme olasılığının bulunması piyasanın bir belirsizlik, beklemiş döneme girmesine neden olmuştur.

Yeni Vergi Tasarısının Sermaye Piyasasına Etkisi :

Türk ekonomisinde, son yıllarda önemli gelişmeler gözlemlenmiş, küçük de olsa bir sermaye birikimi doğmuş ve çok sayıda yeni işletme kurulmuş olmakla beraber kuruluş dönemini yaşayan sermaye piyasası arzu edilen düzeye ulaşamamış ve küçük tasarrufların değerlendirilmesinde yeterli, başarılı olmamıştır. Sermaye piyasasının bu görünümünden kurtulamamasına ülkemizin ekonomik ve mali yapısı içinde sermaye piyasasının bir yasal yapıya sahip kılınmamış ve ekonomik işlerliğe kavuşturulmamış olması etkiye bulunmuştur.

Vergi politikası, kanun koyucunun ekonomiyi düzenleme ekonomiyi yön verme ve sosyal (vergi) adatleri sağlama

da başvurduğu etkin bir ekonomi politikası aracıdır. Bu özellikleriyle vergi politikası, ülkemizdeki sermaye piyasasının gelişmesi ve yönlendirilmesi bakımından büyük öneme sahip bulunmaktadır. Bu açıdan, yeni vergi tasarısı sağlıklı bir sermaye piyasasının oluşumuna olanak vermeyecek bir görünüme sahip bulunmaktadır.

Yeni vergi tasarısının sermaye piyasasını ilgilendiren hükümleri arasında en önemli yer alan hüküm, menkul sermaye iradi niteliğindeki kurum kazançlarının (dividend geliri, tahvil ve mevduat faizi) stopaj oranının % 20'den nama yazılı olanlarda % 30'a, hamiline yazılı olanlarda % 40'a çıkarılmasıdır. Bu hükmün özelliği, vergi oranının artırılması ve menkul değerlerin nama ve hamiline yazılı olmasının dikkate alınmasıdır.

Önerilen değişiklik sonucunda, işletmelerin dağıttıkları dividendların aynı kalması halinde yatırımcıların kazançları (menkul sermaye iratları) azalacak, bu yüzden hisse senedi ve tahvillere olan talep büyük ölçüde düşecek, hisse senedi fiyatları düşme gösterecektir. Bu gelişme, henüz kuruluş döneminde bulunan

sermaye piyasasının büyümesini ve tasarrufların sermaye piyasası yoluyla yatırımlara dönüştürülmesini engelleyecektir. İşletmelerin, ortaklarının ellerine geçecek net dividant tutarında, artan vergi dolayısıyla doğacak azalmayı, kârlarından daha büyük bir bölümünü dağıtma yoluyla gidermek istemeleri halinde, Kurumlar Vergisindeki artışın da etkisiyle işletmelerin buna güçleri yetmiyebilecek veya bunu gerçekleştirme olanakları olsa bile bunun sonucunda işletme içinde yatırıma yöneltecekleri fonlar azalacağından, böyle bir düşünce, çekici olmayabilecektir.

Tahvil piyasasının büyük bir durgunluğa girdiği, tahvil ihraçlarının hemen hemen tamamen durduğu, enflasyon hızının % 40'a ulaştığı bir dönemde % 18 olan tahvil faiz oranının yükseltilmesi gerektiği tartışılırken, tahvil sahibinin eline geçecek olan net % 14.4 tutarındaki faiz geliri yeni tasarı ile % 10.8'e düşürülmektedir (*). Bu durumda, tahvil sahibinin, net tahvil gelirinin bugünkü durumunu koruyabilmesi, başka bir deyişle % 14.4'lük faiz getirisinin sürdürülebilmesi için tahvil faiz oranını % 18'den % 24'e çıkarılması gerekmektedir. Ancak bu durumda bile, bugün çekiciliği kaybolan tahvil satışlarını özendirmeye yetip yetmeyeceği tartışılabilir.

Yeni vergi tasarısı ile mevduat faizleri de % 30 oranında gelir vergisi stopajına tabi tutulmaktadır. 1 Nisan 1978 tarihinde yeniden düzenlenen mevduat faizleri bir yıldan iki yıla kadar vadeli olanlarda % 12, iki yıldan üç yıla kadar vadeli olanlarda % 16 ve dört yıldan fazla vadeli olanlarda % 22 olarak belirlenmişti. Buna göre, iki yıldan üç yıla kadar vade ile bankaya para yatıran bir tasarruf sahibinin tasarruf getirisi (kârlılığı) % 11.2 (% 16 - % 16 X % 30) olacaktır. Bu oran, net tahvil faizi % 10.8'den daha yüksek bir kârlılığı ifade etmektedir. Dört yıldan fazla vadeli mevduatta net faiz oranı ise % 15.4 olacaktır.

Menkul değerlerin farklı kârlılık oranlarına sahip kılınması, bir özendirme sıralamasını karşımıza çıkarmaktadır. Öneri, tasarruf sahibine iki yıldan fazla vadeli mevduatı çekici kılarken, hiçbir vergiye söz konusu olmayan net % 11 faizli devlet tahviline ikinci sırayı vermektedir. Tasarı, bu sıralama sonucunda, sermaye piyasasına akabilecek fonların, bir kısmını bankacılık sistemine, para piyasasına çekmeği amaçlamakta, ekonomik tercihin bu yönde kullanıldığını göstermektedir.

Ancak vadeli banka mevduatının özendirilerek, tasarrufların bankacılık sistemine yönlendirilmesi, bir bakıma, yeni vergi tasarısına ve belirlenen ekonomik tercihlere ters düşmektedir. Tasarrufların bankacılık sisteminde toplanması, bu fonların, öncelikle bankalarla yapısal bağları bulunan ve devamlı fon ihtiyaçları olan büyük şirketler ile holdinglere akmasına olanak yaratacaktır.

Menkul değerlerin nama ve hamiline yazılı olma ayırımının getirilmesi ile nama yazılı olanlar özendirilmekte ve bu yolla vergi kaybının önlenmesine çalışılmaktadır. Ayrıca, vergi oranlarının artırılması ile muhtemel vergi kayıplarının peşin tahsiline gidilmektedir. Bu bakımdan, böyle bir ayırım geçerli bir nedene bağlanabilmektedir.

Yeni tasarı, Kurumlar Vergisi'nde de bazı değişiklikler öngörmektedir. Tasarıda tüm sermaye şirketlerinde bu vergi oranı %25'ten %30'a çıkarılmış ve halka açık anonim şirketlerde kurum kazançlarının % 10'unun 5 yıl süre ile Kurumlar Vergisinden istisna edilmesi öngörülmüştür. Ancak, tasarı, Bütçe ve Plan Komisyonu nunda görüşülürken bazı değişikliklere uğramış olup, Kurumlar Vergisi, sermaye şirketlerin de % 30 ve halka açık anonim şirketlerde % 25 oranında belirlenmiştir. Ayrıca halka açık anonim şirket-

(*) Ülkemizde nama yazılı tahvil bulunmamaktadır.

Sıra No.	KURULUŞUN ADI	KAYITLI SERMAYİ (000 TL)	TAKVİM YILI KARI (000) TL			DAĞITILAN KAR PAYI (%)			PIYASA FİYATI (TL)			
			1975	1976	1977	1975	1976	1977	MAYIS 1977	15 AĞUST 1976	15 NİSAN 1978	MAYIS 1978
1	AKÇİMENTO	105.000	24.300	47.300	58.000	20,00	20,00	25,00	1.900	2.150	2.200	2.100*
2	ALTAŞ	30.000	8.215	13.400	21.900	15,00	15,00	20,00	1.500	1.800	1.800	1.700*
3	ANADOLU CAM	350.000	198.000 ¹	17.000	(80.000)	-	-	-	900	1.900	1.900	2.200*
4	AROMA	45.000	10.710	617	45.000	16,00	-	30,00	1.300	1.500	1.550	1.900
5	ASLAN ve ESKİHİSAR	207.000	5.417	2.500	10.100	-	-	4,87	675	600	650	625
6	BAĞFAŞ	200.000	17.195	63.000	50.000	43,00	43,00	33,00	3.500	3.620	2.950	2.900*
7	BAŞTAŞ	108.000	10.500	1.800	3.300	12,00	-	-	700	700	700	650
8	BATI ANADOLU ÇİM.	75.000	-	-	49.600	12,50	12,00	35,00	1.500	2.400	2.150	2.150*
9	BURSA ÇİMENTO	63.000	-	21.309	56.600	-	20,00	43,75	1.600	2.900	3.320	3.400*
10	ÇELİK HALAT	54.000	-	-	72.500	25,00	30,00	35,00	4.300	5.650	5.700	5.700*
11	ÇİMSA	180.000	25.125 ¹	11.858	71.000	-	-	12,00	1.075	1.250	1.300	1.400*
12	ÇUKUROVA ELEKTRİK	400.000	172.685	210.000	239.100	37,30	25,00	20,00	2.000	2.150	1.500	2.200*
13	ECZACIBAŞI Yat. H.	180.000	15.449	21.182	33.000	17,50	19,00	20,00	1.070	1.150	1.150	1.150
14	EGE GÜBRE	200.000	-	-	1.500	-	-	-	1.300	1.300	1.300	1.400*
15	GÜBRE FAB.	400.000	148.658	110.000	33.700	31,10	25,50	16,25	3.700	1.600	1.700	1.650*
16	GOOD-YEAR	81.000	-	40.000	21.000	-	30,00	30,00	2.050	1.100	1.000	1.700*
17	HEKTAŞ	100.000	41.319	26.169	33.200	37,92	25,00	25,00	2.700	2.500	2.500	2.100*
18	İŞ BANKASI	40.000	320.373	523.610	633.700	140,90	131,50	231,50	10.900	24.000	29.000	28.000*
19	İZOCAM	33.700	-	26.200	34.000	65,00	70,00	140,00	10.000	14.000	10.000	10.000*
20	KARTONSAN	70.000	34.957	35.600	83.400	30,00	33,00	40,00	3.400	3.000	6.000	6.100*
21	KAV	30.000	8.113	17.452	30.400	17,50	20,00	50,00	2.400	4.500	4.000	4.750*
22	KOÇ HOLDİNG	300.000	207.333	247.000	412.600	30,50	30,00	25,00	1.900	2.100	2.100	2.050*
23	KOÇ YATIRIM	400.000	104.462	116.000	125.300	17,50	19,00	20,00	1.200	1.300	1.350	1.250*
24	KORDSA	150.000	47.120 ¹	63.000	79.600	-	10,00	30,00	2.000	4.600	3.400	3.100*
25	KORUMA TARIM	105.000	56.493	21.000	59.000	39,99	29,00	31,00	3.700	4.000	3.400	3.300*
26	LASSA	900.000	-	-	(24.000)	-	-	-	1.450	1.500	1.500	1.500*
27	MAKİNA TAKIMI	25.000	23.196	30.358	23.200	33,30	33,00	33,00	1.000	3.700	6.000	8.000*
28	MENSUCAT SANTRAL	81.000	31.819	26.600	203.000	25,00	10,00	25,00	1.400	2.350	2.550	2.400*
29	NASAŞ	195.000	65.008	106.000	124.300	20,00	20,00	25,00	2.250	2.400	2.000	2.600*
30	NUH ÇİMENTO	71.500	35.900	16.800	(*)	25,00	25,00	62,50	2.200	2.400	5.300	5.000*
31	OLMUK	150.000	53.696	46.800	69.700	25,00	25,00	30,00	2.700	3.500	3.300	3.300*
32	OTOSAN	90.000	-	-	212.000	52,00	72,00	100,00	18.000	17.000	16.000	16.000*
33	PİMAŞ	100.000	12.200	12.600	40.000	14,00	15,00	20,00	1.650	2.000	1.900	1.900*
34	PLASTİFAY	18.000	12.327	21.779	25.000	20,00	30,00	30,00	2.650	4.250	0.700	3.400*
35	POLYLEN	115.000	25.300	26.500	65.700	20,00	20,00	35,00	1.900	2.400	3.200	3.200*
36	RABAK	210.000	65.000	98.500	132.300	33,75	35,00	35,00	2.900	4.100	4.100	3.900*
37	SARKUYSAN	150.000	-	-	135.900	-	20,00	50,00	-	3.550	4.500	4.500*
38	SIEMENS	70.000	29.128	45.900	(9.700)	25,00	30,00	-	2.200	2.250	2.250	2.900*
39	SİFAŞ	104.000	29.000	43.928	88.500	20,00	25,00	30,00	2.450	4.200	4.550	4.500*
40	SUNTA	40.000	46.419	45.100	80.300	40,00	40,00	40,00	3.950	4.400	6.200	6.250*
41	ŞİŞE CAM	100.000	32.900	64.800	178.800	15,00	22,00	30,00	1.700	5.000	5.000	4.000*
42	TANSTÜRK Hal.	300.000	33.795	33.317	46.000	18,00	19,00	20,00	1.150	1.500	1.500	1.300*
43	T. DEMİR DÖKÜM	102.000	(31.499)	27.900	61.600	-	30,00	15,00	2.250	3.500	3.900	3.800*
44	UNİROYAL	150.000	(44.397)	38.558	34.900	-	18,75	15,00	1.700	1.850	1.850	1.250*
45	YAPI ve KREDİ BANKASI	600.000	219.291	257.600	310.900	20,00	25,00	20,00	5.400	5.700	5.700	4.600*

Not: 1) Parantez içindeki rakamlar zarar, (kz) kümülatif zarar göstermektedir.

2) (*) kupon kasiflikten sonraki fiyatlardır.

3) (**) Bilgi elde edilemedi.

lerde kurum kazançlarının % 20'sinin 10 yıl süre ile Kurumlar Vergisinden istisna edilmesi kabul edilmiştir. Halka açık şirketlerdeki vergi oranının, diğer şirketlere oranla düşük tutulması, kurum kazancının bir kısmının vergiden istisna edilmesi, küçük tasarrufların yatırımlara dönüştürülmesi ve halka açık şirketlerin özendirilmesi bakımından, olumlu bir değişiklik olarak kabul edilebilir. Ancak, vergiye konu edilmemesi gereken kurum kazancı oranının daha yüksek tutulması, bu tür şirketleri daha çekici kılacaktır. Bu bakımdan Bütçe ve Plan Komisyonunun belirlediği yeni oran da, kanımızca, yeterli değildir.

Bir şirketin halka açık anonim şirket sayılabilmesi koşulu, tasarıda çok dar tutulmuştu. Buna göre, kuruluşun sermayesinin % 90'ının hamiline yazılı hisse senediyle kurulması ve hiç bir kimsenin % 2'den fazla hisseye sahip olmaması koşulu aranmaktaydı.

Bu tasarinin, bütün ortakları % 2 hisse ile sınırlandırarak, yatırımlara öncülük edecek bir girişimci grubunu kabul etmemesi, halka açık şirketlerin gelişme ve yaygınlaşmasını önleyici bir engel olmaktadır. Tasarıdaki bu eksiklik, Bütçe ve Plan Komisyonunda farkedilerek, bir şirketin halka açık anonim şirket sayılabilmesi için, en az 300 gerçek kişi ortağının bulunması, bir kurucu ortağın sermaye payının şirket sermayesinin % 5'ini ve tüm kurucu ortakların sermaye payının şirket sermayesinin % 20'sini geçmemesi ve normal ortakların sermaye payının ise şirket sermayesinin % 2'sini aşmaması koşulu aranması şeklinde düzeltilmiştir. Bu şekilde komisyon, yatırımlara öncülük edecek bir girişimci grubunu kabul etmiş, ve bu kimselerin sermaye paylarını yüksek tutmuştur.

Tasarı, kurum kazançlarının dağıtıl-

mayan kısmı üzerinden kesilen gelir vergisi stopajını % 20'den % 30'a yükseltmektedir. Sermaye şirketlerinde Kurumlar Vergisi oranının % 30'a çıkarılması ve Mali Denge Vergisi'nin % 3 oranında kalması ile şirketin kârının tamamının bünyesinde alıkoyması halinde ödenecek toplam vergi oranı % 42.4'den % 53'e yükselmektedir. Bu oran birçok gelişmiş ülkede bile % 53'ün altındadır.

Vergi tasarısındaki değişiklikte bir amaç ta kanun koyucunun şirketlerin kârlarını dağıtma veya dağıtmama kararlarından hangisini tercih edeceğini belirleyerek, vergi oranlarını bu tercihe göre düzenleme sonucunda ekonomiye yön vermektir. Kurum kazançlarının dağıtılan kısmını, kurumda alıkonanlara oranla daha düşük oranda vergilendirmek, hisse senedi sahiplerinin eline geçecek net dividant gelirini nisbi olarak artıracığı için sermaye piyasasının gelişmesine katkıda bulunabilecek, buna karşılık dağıtılmayan kazançların düşük oranda vergilendirilmesi ise şirketleri, kazançlarını bünyelerinde alıkoymak, bunları yatırımlara dönüştürmeye itebilecek bir etmen olarak yorumlanabilir. Yeni tasarı ile, dağıtılmayan kârların % 30 ve dağıtılan kârların ise % 30 ile % 40 oranlarında vergilendirilmeleri, bir bakıma kârların dağıtılmayarak işletme bünyesi içinde değerlendirilmesini özendirilmektedir. Bu farklılık da sermaye piyasasının gelişmesini engelleyebilecek görünmektedir.

Yeni vergi tasarısının amacı, vergi kaybını önlemek, sosyal (vergi) adaletin sağlanmasına yardımcı olmak ve ekonominin yönlendirilmesini sağlamak olduğuna göre, tasarının bu doğrultudan saptanmış izlenimini verebilecek hükümlerinin düzenlenmesi, amaca ulaşılmasını kolaylaştırabilecektir.

sermaye piyasasında bilirkşi

mentaş

tasarruflarınızı en kârlı gelir kaynağınız yapar

Satın alınmak istenen tahvil ve hisse senetlerinin en kârlı seçimi, önce tecrübe, sonra da piyasa hareketlerini anında izlemeyi ve doğru yorumlamayı gerektirir. Mentaş bilir bunu.

Kuruluşların, tahvil ve hisse senetlerinin ihraç başarısı ise, sermaye piyasasında uzmanlığı, geniş bir tanıtımı ve önemle, iyi bir pazarlamayı gerektirir. Mentaş bilir bunu.

KURULUŞLAR:

- * Çıkaracağınız tahvil ve hisse senetlerinin organizasyonunu yapar, gerekirse tamamını satın alırız.
- * İhraç edeceğimiz tahvillerin plasmanı ile ilgili tüm işlemleri gerçekleştirir ve yürütürüz.

TASARRUF SAHİPLERİ:

- * Tasarruflarınızı yöneltmek istediğiniz menkul değerlere ilişkin en ayrıntılı bilgiyi verir, öneriler sunar, en kârlı alımı yapmanızı sağlarız.
- * Tahvil falzlerinizi ve hisse senedi temettü kuponlarınızı vadesine 15 gün kala aynen öderiz. Tahvil faizlerinizi vadesine enaz bir ay kala cüz'i bir indirimle satın alırız.
- * İsterseniz, portföyünüzü yönetir ve ücretsiz saklarız.
- * Satacağınız ya da satın alacağınız her kıymetin gerçek borsa rayicini, şirketimiz merkezindeki elektronik cihazlardan izleyebilirsiniz.
- * Satacağınız ve satın alacağınız her kıymeti yerinizde teslim alır, yerinizde teslim ederiz.
- * Haftada iki gün alış ve satış fiyat bülteni yayınlamaktayız. Adresinizi bildirirseniz hemen göndeririz.
- * Tecrübeli kadromuzla, ücretsiz, yatırım danışmanlığı için her an emrinizdeyiz.

"Sermaye piyasasında bilirkşi,"

mentaş

menkul değerler ticaret a.ş.

Gümüşsuyu, İnönü caddesi No.70 Kat 2 Taksim - İSTANBUL
Telefon: 45 55 29 - 49 99 27 - 45 66 14 - 44 85 57 - 49 34 38

Uluslararası Para Fonu, Kaynak Tahsisi ve Türkiye

Doç. Dr. Gül G. TURAN

Uluslararası Para Fonu Anasözleşmesinin yeni değiştirilmiş şekli 1 Nisan 1978'de yürürlüğe girmiştir. Anasözleşme'de yapılan değişiklikler çok kapsamlıdır. Bu yazıda sadece Fon hesaplarının tanzimini ve kaynakların kullanım tarzını ilgilendiren yeni uygulamalara değinilerek, Türkiye'nin Fon'un Genel Kaynak hesabından alabileceği tutarların hangi seviyeye ulaştığı görülecektir (1).

FON KAYNAKLARI VE TÜRKİYE

Fon içerisindeki kaynaklar, yeni uygulamada iki bölüm içerisinde ele alınmaktadır. Bunlardan ilki olan **Fon Genel Bölümü** üç hesaba içermektedir : Fon Genel Kaynak Hesabı, Özel Ödeme Hesabı ve Yatırım Hesabı. Diğer bölüm ise, Özel Çekiş Hesabından oluşan **Özel Çekiş Bölümüdür**.

Fon Genel Bölümü içerisindeki **Fon Genel Kaynak Hesabı** Doğrudan Alımları, Genişletilmiş Fon Kolaylıklarını, Ek Finansman Kolaylığını (Witteveen Fonu) Tampon Rezerv Kolaylığını, Telafi Edici Finansman Kolaylığını ve geçici bir uygulama olan Petrol Kolaylıklarını kapsamaktadır. **Özel Ödeme Hesabı**, Fon'un satışa çıkardığı altından elde edilen kârı dış ödeme sorunlarıyla karşılaşan gelişmekte olan ülkelere tahsis eden, ayrıca bu kârı Fon'un geleneksel işlemlerinde kullanma imkânı veren bir uygulamadır. **Yatırım Hesabı** ise Fon'un yatırım girişimlerini içermektedir.

Geçici bir dış ödeme zorluğuyla karşı karşıya kalan üyelere Fon belirli koşullara ve sınırlamalara bağlı krediler tanımaktadır. Üyelerin, ki bugün sayıları 133'ü bulmuştur, Fon'dan sağlayabilecekleri krediler, Fon'daki kotalarının, başka bir ifadeyle Fon'a buldukları katkının bir fonksiyonudur. Fon üyeleri kotalarının % 25'ini Fon'a döviz olarak (2), geriye kalan kısmını ise (% 75'ini) ulusal para olarak yatırırılar. 1 Nisan 1978'de Türkiye'nin kotası 151 milyon özel çekiş hakkından, (ö.ç.h.), 200 milyon ö.ç.h.'na yükseltilmiştir.

Üyelerin Fon'dan talep ettikleri tutarlar yıllık ve genel toplam olarak sınırlamalara tabidir. Örneğin, Fon üyelerinin Doğrudan Alımlar yoluyla sağladıkları kaynakların yıllık sınırlaması kotalarının % 25'i, toplam sınırlaması ise kotaların % 125'i kadardır.

Doğrudan Alımlar yoluyla sağlanan tutarlar rezerv ve kredi dilimleri üzerinden alımlar adıyla da anılır. Üyelere, kotalarının ilk % 25'lik dilimi üzerinden aç-

lan krediyeye rezerv dilimi üzerinden alım denir. Rezerv dilimi üzerinden alım otomatiktir. Geriye kalan alımlara kredi dilimi üzerinden alımlar denir. Bunlar da kotanın % 100'üne eşit tutarda olup herbiri kotanın % 25'i değerinde 4 dilime ayrılır. Fon ilk kredi dilimi üzerinden alımlarda liberal davranmakta, sadece ilgili üyenin dış ödemelerindeki dengesizliği gidermek için programlı bir çaba göstermesini şart koşmaktadır. Diğer üç dilim üzerinden alımlarda Fon daha katı bir tutum takınmaktadır. Kredi dilimleri üzerinden alımlar genellikle **Destekleme Anlaşmaları** (Stand-By Agreements) çerçevesinde oluşur. Fon bu anlaşmalar yoluyla ilgili üyeye krediyi aşama aşama verirken, üyenin izlemesini önerdiği para ve maliye politikalarının uygulanıp uygulanmadığını kontrol eder. Rezerv dilimi ve kredi dilimleri üzerinden toplam alımlar ilgili üye kotasının % 125'i kadardır. Kotası 200 milyon ö.ç.h. olan Türkiye Doğrudan Alımlar ile Fon'dan 250 milyon ö.ç.h. elde edebilmektedir. (Bkz. Tablo 1, sütun 2, satır 3)

Tablo : 1 — Genel Kaynak Hesabındaki İşlemlerin Kota yüzdesi ve Türkiye Kotası* (milyon ö.ç.h.) olarak görünümü :

	1. Doğrudan Alımlar		2. Genişletilmiş Fon Kolaylığı	
	Kota Yüzdesi (%)	Türkiye (milyon ö.ç.h.)	Kota Yüzdesi (%)	Türkiye (milyon ö.ç.h.)
1. Doğrudan Alımlar				
a) Rezerv dilimi				
1 X 25	25	50	25	50
b) Kredi dilimleri				
4 X 25	100	200	—	—
1 X 25	—	—	25	50
2. Genişletilmiş Fon Kolaylığı	—	—	140	280
3. ARA TOPLAM (1+2)	125	250	190	380
4. Ek Finansman (Witteveen Fonu)				
a) 1X12,5 ve 3X30	102,5	205	—	—
b) Genişletilmiş Fon Kolaylığı ile..	—	—	140	280
5. ARA TOPLAM (3+4)	227,5	455	330	660
6. Telafi Edici Finansman Kolaylığı	75	150	75	150
7. ARA TOPLAM (5+6)	302,5	605	405	810
8. Tampon Rezerv Kolaylığı	50	100	50	100
9. GENEL TOPLAM (7+8)	352,5	705	455	910

* Türkiye'nin toplam kotası 200 milyon ö.ç.h. değerindedir.

Destekleme Anlaşmaları yerine üyeler, Fon ile **Genişletilmiş Fon Kolaylığı** çerçevesinde bir anlaşmaya varabilirler. 1974'te yürürlüğe girmiş olan bu uygulama ile Fon üç yılı aşmayan bir süre içinde üyelerine orta vadeli kredi temin etmektedir. Bu kolaylık seçildiğinde, Doğrudan Alımlar kısmen etkilenmektedir. Şöyle ki, ilgili üye artık sadece otomatik çekiş hakkına sahip olduğu rezerv dilimini ve Fon'un kullanımında liberal davrandığı ilk kredi dilimini kullanabilmekte, geriye kalan üç kredi dilimi üzerinden haklarını kaybetmektedir. Bunların yerine kotasının % 140'ı kadar yeni bir kredi kullanma hakkına sahip kılınır. Rezerv ve ilk kredi dilimi bu yüzdeye eklendiğinde ilgili ülkenin Genişletilmiş Fon Kolaylığı yoluyla kotasının % 190'ı kadar bir krediyi talep etme hakkı olduğu görülür. Soruna Türkiye açısından bakıldığında, Türkiye'nin Fon ile bu kolaylık çerçevesinde 380 milyon ö.ç.h. alabileceği görülür. (Bkz. Tablo 1, sütun 4, satır 3.)

Ek Finansman Kolaylığı (Witteveen Fonu) pek yakında uygulanmaya başlanacaktır. 1977'de geliştirilen bu kolaylık ile önemli dış ödeme sorunlarıyla karşı karşıya kalan Fon üyelerine yeni olanaklar sağlanmaktadır. Bu kolaylık gerek Doğrudan Alımlar gerek Genişletilmiş Fon Kolaylığı yoluyla elde edilebilen kaynaklara yenilerini eklemektedir.

— Bir üye Doğrudan Alımlara başvurmuş ise, başka bir ifadeyle bir Destekleme Anlaşması yapmış ise, bu yoldan sağlayacağı kaynaklara ek olarak dört ayrı dilim halinde kotasının % 102,5'i tutarında yeni kaynak elde edebilecektir. Bu dört dilimden ilki kotasının % 12,5'i kadar olup Doğrudan Alımlar'daki ilk kredi dilimiyle beraber kullanılır. Geriye kalan üç dilimin herbiri ise kotanın % 30'u kadar olup Doğrudan Alımlar'daki diğer üç kredi dilimiyle beraber tahsis edilir. Türkiye bu yoldan toplam olarak kotasının % 102,5'i olan 205 milyon ö.ç.h. alabilecektir. (Bkz. Tablo 1, sütun 2, satır 4.)

— Eğer söz konusu üye Genişletilmiş Fon Kolaylığından yararlanıyor ise, Ek Finansman yoluyla ayrıca kotasının yine % 140'ını talep edebilecektir. Türkiye burada 280 milyon ö.ç.h. değerinde bir kredi alabilecektir. (Bkz. Tablo 1, sütun 4, satır 4.)

Telafi Edici Finansman Kolaylığı 1963'te yürürlüğe konmuştur. Gelişmekte olan ve az gelişmiş Fon üyelerinin ihracat gelirindeki dalgalanmaların sebep olduğu dış ödeme güçlüklerini telafi etme amacını gütmektedir. Bu kolaylık hem yıllık hem de toplam bir sınırlamaya tabidir. On iki ayda kotanın sadece % 50'si, toplam olarak ise kotanın % 75'i talep edilebilmektedir. Türkiye bu yoldan toplam olarak 150 milyon ö.ç.h. elde edebilir. (Bkz. Tablo 1, sütun 1 ve 2, satır 6.)

Tampon Rezerv Kolaylığı 1969'da uluslararası emtia anlaşmalarına konu olan hammadde fiyatlarındaki dalgalanmaların sebep olduğu dış ödeme sorunlarını hafifletmek üzere geliştirilmiştir. Bugüne kadar Para Fonu sadece uluslararası kalya, kakao ve şeker anlaşmalarına katılmış üye ülkelere kaynak temin edeceğini belirtmiştir. Bu kolaylık ile ilgili yıllık bir sınırlama yoktur. Toplam olarak kotanın % 50'si talep edilebilir. Türkiye bu anlaşmalar dışındadır. Dolayısıyla bu kolaylıktan yararlanamamaktadır; eğer yararlanabilseydi 100 milyon ö.ç.h. alabilecekti. (Bkz. Tablo 1, Sütun 1 ve 2, satır 8)

Destekleme Anlaşmaları çerçevesinde yapılan alımlara diğer kolaylıklar (Ek Finansman, Telif Edici Finansman ve Tampon Rezerv Kolaylıkları) eklendiğinde bir Fon üyesi bugün Fon'dan toplam olarak kotasının % 352,5'i oranında kaynak sağlayabilmektedir. Demek ki kotası 200 milyon ö.ç.h. olan Türkiye Fon'dan daha önce hiçbir alımda bulunmamış ise Fon'dan toplam olarak tam 705 milyon ö.ç.h. tutarında kredi alabilmektedir (*). Bkz. Tablo 1, Sütun 1, satır 9)

Genişletilmiş Fon Kolaylığı üzerinden bir anlaşmaya gidilir ve bu yoldan elde edilecek tutara diğer kolaylıklar eklenirse, bir üye, Para Fon'undan toplam olarak kotasının % 455'ini talep edebilir. Bu durumda Türkiye, Fon'dan daha önce hiçbir alımda bulunmamış ise toplam olarak 910 milyon ö.ç.h. tutarında kredi alabilmektedir (*). (Bkz. Tablo 1, sütun 4, satır 9)

Burada **Petrol Kolaylıklarından** da söz etmek yerinde olacaktır. Petrol fiyat artışlarından doğan dengesizlikleri gidermek üzere geçici bir süre için uygulamada kalmış olan 1974 ve 1975 Petrol Kolaylıklarından birçok Fon üyesi yararlanabilmiştir. 1974 Petrol Kolaylığı üzerinden alımlar kotanın % 75'i ile sınırlandırılmıştır. Bu tarihte Türkiye'nin kotası 151 milyon ö.ç.h. olduğundan bu yoldan 113.25 milyon ö.ç.h. kullanma hakkına sahipti ve nitekim tümünü de kullanmıştır. 1975 Petrol Kolaylığı ile Fon üyeleri petrol ithali maliyetindeki artışın % 85'ini karşılayacak şekilde bu kolaylıktan istifade edebilecekli. Bu kıstas yerine Fon bazen bu alımları kotanın % 125 ile sınırlandırmıştır. Türkiye 1975 Petrol Kolaylığından 148.05 milyon ö.ç.h. çekmiştir.

TÜRKİYE'NİN ALABİLECEĞİ KREDİLER

Türkiye'nin bugün Fon'a olan borcu 374,5 milyon ö.ç.h. değerindedir. Bu borç Türkiye'nin 1975 ve 1976 senelerinde Fon'dan yapmış olduğu alımlardan doğmuştur. Türkiye 1975'te altın dilimi (*) üzerinden 37.75 milyon ö.ç.h. Telif Edici Finansman Kolaylığı çerçevesinde ise 75.5 milyon ö.ç.h. döviz temin etmiştir. Bunların yanısıra Petrol Kolaylıklarından da 261.3 milyon ö.ç.h. değerinde kredi temin etmiştir. Bugün Türkiye'nin Fon ile yapmış olduğu anlaşma sonunda ne kadar fon temin edeceğini bulmak için bu borcun göz önünde tutulması gerekmektedir. Gerek Destekleme Anlaşması, gerek Genişletilmiş Fon Kolaylığı çerçevesindeki bir anlaşma sonunda Türkiye'nin Fon'dan sağlayabileceği kaynaklar Tablo II'de gösterilmiştir.

Genişletilmiş Fon Kolaylığı ile ilgili bir anlaşma söz konusu olsaydı Türkiye bu yoldan kotasının % 165'ini oluşturan 330 milyon ö.ç.h. elde edecekti. (Bkz. Tablo II, sütun 2, satır 3). Buna sağlanabilecek Ek Finansman'da eklendiğinde ara toplam kotanın % 305'i olan 610 milyon ö.ç.h.'ni bulacaktır. Telif Edici Finansman Kolaylığı çerçevesinde 1975 ve 1976'da alınan fonların iade edilmemiş olması nedeniyle, bu kolaylıktan artık sadece kotanın % 37.25'ine erişen 74.5 milyon ö.ç.h. kullanılabilir. Toplam olarak Türkiye Fon'dan kotasının % 342.25'ini, başka bir ifadeyle, 684.5 milyon ö.ç.h. alabilecektir.

Türkiye'nin Fon ile bir **Destekleme Anlaşmasına** varması halinde alabileceği kredinin dökümü Tablo II, sütun 1'den izlenebilir. Türkiye Doğrudan Alımlar'dan kotasının % 100'ü olan 200 milyon ö.ç.h. alabilir. Ek Finansman ile bu tu-

Tablo : II — Türkiye'nin Fon Genel Kaynak Hesabına olan Borçları göz önünde tutularak Alabileceği Kredinin Dökümü :

	1. Doğrudan Alımlar		2. Genişletilmiş Fon Kolaylığı	
	Kota Yüzdesi (%)	Miktar (milyon ö.ç.h.)	Kota Yüzdesi (%)	Miktar (milyon ö.ç.h.)
1. Doğrudan alımlar				
— Rezerv dilimi	0	0	0	0
— Kredi dilimleri				
4 X 25	100	200	—	—
1 X 25	—	—	25	50
2. Genişletilmiş Fon Kolaylığı	—	—	140	280
3. ARA TOPLAM (1+2)	100	200	165	330
4. Ek Finansman				
— 1X12,5, 3X30	102,5	205		
— Genişletilmiş Fon kolaylığı ile	—	—	140	280
5. Ara Toplam (3+4)	202,5	405	305	610
6. Telif Edici Finansman Kolaylığı	37,25	74,5	37,25	74,5
7. ARA Toplam (5+6)	239,75	479,5	342,25	684,5
8. Tampon Rezerv kolaylığı (*)	—	—	—	—
9. GENEL TOPLAM (7+8)	239,75	479,5	342,25	684,5

* Uluslararası Emtia anlaşmaları uyarınca Fon'un bu kolaylıktan yararlanma hakkını tanıdığı ham maddeler kakao, kakao ve şekerdir. Türkiye bu anlaşmalarda, yer almadığı için bu kolaylıktan faydalanmamaktadır.

tar kotasının % 202,5'u olan 405 milyon ö.ç.h.'nı bulmaktadır. Buna Telif Edici Finansman Kolaylığı da eklendiğinde, Türkiye'nin bugün toplam olarak kotasının % 239,75'i olan 479,5 milyon ö.ç.h. elde edebileceği görülür. (Bkz. Tablo II, sütun 1, satır 9). Ancak burada şu üç hususu belirtmekte yarar vardır. İlk'in Para Fonu çok istisnai şartlar altında Doğrudan Alımlardaki son üç kredi dilimine tanınan % 25'lik oranları yükseltebilmektedir. % 25'lik oranın üzerinden bu alımları ise Ek Finansman Kolaylığı yoluyla yürütür. Başka bir ifadeyle Ek Finansmanda sözü edilmiş olan % 102,5 oranına ek olarak ilave kredi tanınabilmektedir. Fon Türkiye için bu istisnai uygulayacaktır. Böylece Türkiye'nin Fon'dan sağlayacağı toplam kredi tutarı 479,5 milyon ö.ç.h. aşacaktır. İkinci husus, Türkiye'nin bu kredinin tamamını dört senede alabilmesi ile ilgilidir. Yıllık sınırlamalar hesaba katıldığında Türkiye'nin Anlaşmanın kabulünden itibaren on iki aylık süre içinde sadece 149,5 milyon ö.ç.h. alabileceği görülür. Bu tutarın 50 milyonu ilk kredi dilimi üzerinden alımdan, 74,5 milyonu Telif Edici Finansman Kolaylığından, 25 milyonu ise Ek Finansmandan oluşmaktadır.

Geri kalan üç senede ise, her yıl 50 milyon ö.ç.h. kredi diliminden, 60 milyon ö.ç.h. ise Ek Finansmandan alınabilecektir (%). **Üçüncü husus** ise Destekleme Anlaşmasının süresi ve kapsamı ile ilgilidir. Uygulamada bir üyenin Fon'daki toplam kredi hakkını bir anlaşma çerçevesinde kullanması mümkün olmayabilir. Nitekim Türkiye Fon ile Nisan 1978'de Destekleme Anlaşması yapmıştır. Bu anlaşma iki senelik olup alınabilecek toplam kredi 300 milyon ö.ç.h.'dir. Bu tutar doğrudan alımları ve bu alımlara uygulanan istisnai kapsamaktadır. Ayrıca 74,5 milyon ö.ç.h. Telafi Edici Finansman Kolaylığı çerçevesinden alınacaktır. Türkiye iki sene için 374,5 milyon ö.ç.h. değerinde kredi temin edebilmiştir (?).

1. 1 Nisan 1978 öncesindeki uygulama için Bkz. G. G. Turan, «Uluslararası Para Fonu ve Türkiye», «Milliyet Gazetesi, 21 Şubat 1978 ve yine G. G. Turan, «Uluslararası Para Birimine Örnek : Özel Çekiş Hakları», Banka ve Ekonomik Yorumlar, Mayıs 1978.
2. Fon uygun görürse üye ülkenin, kotasının tamamını ulusal parası ile karşılaşmasına izin verebilir.
3. Türkiye gerçekte Tampon Rezerv Kolaylığından faydalanamayacağı için Fon'dan kotasının sadece % 302,5'nin (352,5 - 50) karşılığı olan 605 milyon (705 - 100) temin edecektir.
4. Uygulamada Türkiye yine aynı nedenden Fon'dan kotasının sadece % 405 (455 - 50) inin karşılığı olan 810 milyon ö.ç.h. (910 - 100) kredi alabilecektir.
5. Altın dilimi yerine bugün rezerv dilimi kullanılmaktadır.
6. Fon'a üye iadede bulunduğu yeni kredi imkanı doğacaktır.
7. İ.M.F., İ.M.F. Survey., 8 Mayıs 1978., S. 142.

EV
sahibi olmak
SİZİN DE
hakkınızdır

YUVA
hesabımızla
EV
edinmenize
yardımcıyız
asrılık tasarruf bankası

EMNİYET
SANDIĞI

el yüz silgisi

Günün her saatinde
her yerde kullanacağınız
bir temizlik aracıdır.
Pratiktir, kullanılıp atılır.
Kir, mikrop taşımaz.
Yıkamak, kurutmak, ütölemek
istememez.
Yumuşaktır, emicidir,
çok katlıdır.

SEL
PAK
mendil

kağıdın ipeği
temizliğin gereği

Denizcilik Bankası T.A.O

Karadenizlilerin hizmetinde
Zonguldak'a ilave olarak
Şimdi
BARTIN'a kadar
Yolcu ve Kara Araçları için
Feribot Seferleri

- ★ YAKIT VE ZAMANDAN TASARRUF EDİN
- ★ TRAFİK EMNİYETİNİ SAĞLAYIN
- ★ ARACINIZIN ÖMRÜNÜ UZATIN

Her Perşembe İSTANBUL Kalkış Saat 22.00	Her Cuma EREĞLİ Varış Kalkış Saat Saat 06.00 08.00	Her Cuma ZONGULDAK Varış Kalkış Saat Saat 10.00 11.00	Her Cuma BARTIN Varış Kalkış Saat Saat 13.00 14.00
Her Cuma ZONGULDAK Varış Kalkış Saat Saat 16.00 18.00	Her Cuma EREĞLİ Varış Kalkış Saat Saat 20.00 22.00	Her Cumartesi İSTANBUL Varış Saat : 06.00	

FAZLA BİLGİ İÇİN : DENİZYOLLARI İSTANBUL ACENTESİ
TEL. : 49 18 96 - 44 25 02 - 44 02 07

Basın : 60165

Personel departmanının değişen fonksiyonları

Besim BAYKAL

Ekonomimizin gerek kamu ve gerekse özel sektöründe, personel dairelerinin fonksiyonları, bundan 30 - 40 yıl önceki duruma kıyasla çok değişik boyutlara ulaşmış bulunmakta. Günümüzde Personel Şubesi veya departmanı olarak adlandırılan bölümden o zamanlar «Zatışleri Dairesi» olarak söz edilirdi. Ancak, şu hususu hemen belirtelim ki, bu değişiklik sadece daire veya departmana verilen isim yönünden olmamıştır. Personel dairesinin fonksiyonları bakımından da, değişen koşullara uygun olarak yenilikler ortaya çıkmıştır. Bu yenilikler, değişik tür uygulamaları, yeni bilgileri ve de farklı yaklaşımları gerektirmektedir. Bu yazıyla gerek iş hayatındaki uygulamalar, gerekse teorik bilgilere dayanarak, personel dairelerinin değişen fonksiyonlarına kısaca değinmek istiyorum.

Tüm dünyamızda, ekonomik, teknolojik ve de sosyal alanlarda büyük değişiklik ve yenilikler ortaya çıkmakta. Bunlar diğer konularda olduğu gibi, personel fonksiyonlarında da köklü değişiklikler doğurmakta ve değişik türden uygulamaları zorunlu kılmaktadır. Bu görüş ve kavram pek tabii sadece personel yönetimi için söz konusu değildir. Çok daha geniş boyutları da içermekte, örneğin genel yönetim kapsamı içine giren tüm fonksiyonlar için geçerli olarak kabul edilmektedir. Teknolojik yenilikler ve değişmelerdeki sürat, rekabet durumu ve hukukî koşullar, gerek özel ve gerekse kamu kuruluşlarını geçmiş yıllardakinden çok daha çapraşık bir duruma getirmiştir. Bu durum çalışanların iş hayatındaki gelişme yolunu, eğitim konusunu, yönetim konusunda ihtisası gerektiren tüm alanları geniş çapta etkilemektedir.

Ortaya çıkan bu sosyal eğilimler, faraza, işe bağlılık, yaşam tarzı, birden fazla meslek sahibi olma, giyiniş tarzı ve davranışlar gibi, çalışanların iş ile ilgili umut ve bekleyişleri konularında da önemli değişikliklerin ortaya çıktığını göstermektedir.

Sosyal bilimler alanının ünlü otoritelerinden Burack ve Miller, 2.000 yılına doğru, Amerika'da nüfusun yüzde 15 - 20'nin ekonominin üretim sektöründe, yüzde 30'unun kamu sektöründe ve yüzde 50'nin de servis sağlayan türden işlerde görevli olacağını söylüyorlar, Yani, üretim sektöründe çalışan kimselerin sayısında büyük çapta bir azalma olacağını, buna karşın kamu sektörüne ve hizmet sağlayan türden işlere karşı talebin artacağını ileri sürüyorlar.

Önemli olan bir başka husus da çalışanlardan beklenen performansın sağlanabilmesinde uygulanan yöntemler ile ilgili olarak ortaya çıkacak değişiklikleridir. Otomasyon'a dayalı yöntemlerin öneminin son derece artmış olduğu üretim sektöründe dahi, onların son derece dikkat ve itina ile saptanmaları zorunluğu, karmaşıklığı, devamlılık ihtiyacı, eğitim ve geliştirme, elemanların seçimi

ve motivasyonu gibi, çalışanların yetenek ve becerileri ile ilgili konuların önemi arttırmaktadır. Kamu ve servis sektörlerindeki nisbi gelişmeler, kişiler arası ilişkiler konusunun verimlilik ile yakın ilişkileri olduğunu göstermektedir.

İster bir mamul, isterse servis üreten, ister özel, ister kamu sektöründe bulunan bir kuruluş olsun, önemli olan husus belirlenmiş bazı amaçların gerçekleştirilebilmesidir. Bu işe esas itibariyle beşeri kaynakların gerektiği gibi yönetilmesi noktasında toplanmaktadır. İşte bu durum, özellikle personel dairelerinde görevlendirilecek elemanların seçiminde farklı bir takım yetenek ve becerilerin aranması zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Genel Planlama ve İnsan gücü planlaması gibi teknolojiler, yeni tür beceri ve yeteneklere duyulan gereksinmeyi artık açıklıkla ortaya koymaktadır. Bunun sonucu olarak da, genellikle yöneticilerin özellikle beşeri kaynakları yönlendirmekle yükümlü personel uzmanlarının ihtiyacı olan türden bilgiler ve eğitim, üniversitelerde öğretilenlerin boyutlarını aşmaktadır.

Personel Yönetiminde Olması Gereken Stratejik Değişikliklerin Temelleri

Gerek özel gerekse kamu sektöründeki üst kademe yöneticilerinin dikkatlerini personel faaliyetleri ile ilgili aşağıda dört ana noktaya yönlentmeleri gerekir.

- 1 — Personel yönetiminin tanımı, kavram ve fonksiyonlar açısından, çeşitli güçler ve etkilerin sonucu olarak büyük değişmelere uğramaktadır.
- 2 — Bir fonksiyon olarak personel yönetimi son derece şumüllü bir kaynak sistemine doğru yönelmektedir. Bu süreç içerisinde personel fonksiyonu organizasyon ile ilgili çeşitli iş sistemlerine hem bağlı olmakta ve hem de esaslı bir şekilde katkı sağlamaktadır. Bunların yanında, ekonomik performans, kuruluşun refahı ve eleman temini konularında da etkili olmaktadır.
- 3 — Organizasyon ile ilgili temel sorunlar, performans ve başarı gibi konularda karara varmada personel dairesinin büyük katkıları olabileceği gerçeği, gittikçe daha belirli bir şekilde ortaya çıkmaktadır.
- 4 — Koşulların zorlaması sonucu, personel dairesinden beklenen fonksiyonlar, profesyonel denilebilecek faaliyetler grubunda daha üstün bir noktaya doğru çıkmaktadır. Karşılaşılan konuların gittikçe daha çapraşık bir hal aldığı; ortaya çıkan sorunların daha hassas olduğu, bu nedenle personel konularının çözümlenmesinde yararlanılan araçların daha gelişmiş türe doğru değişiklikleri görülmektedir.

Personel Hizmetleri :

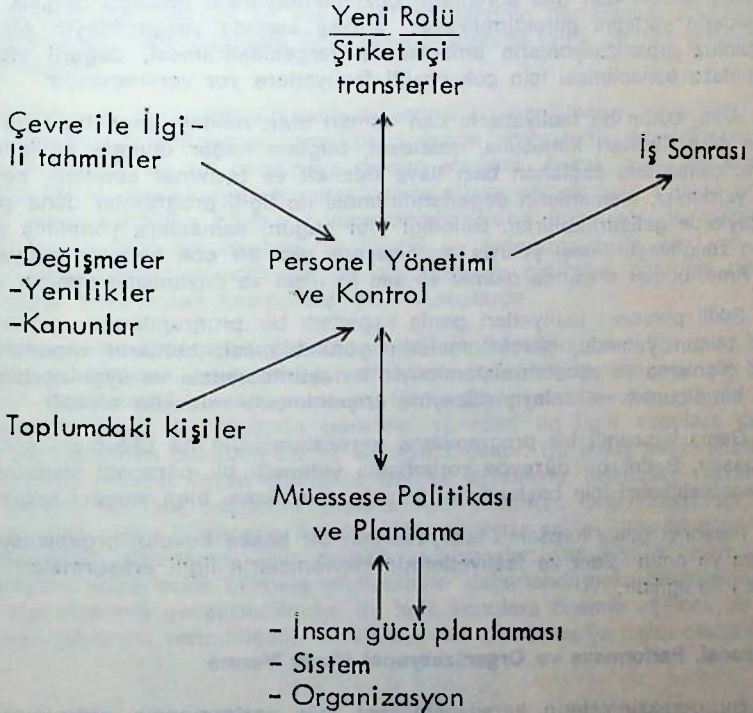
Kavramlar ve Yeni Atılımlar

Günümüzde personel, artık işe adam alan, elemanın işine son veren, onların sicillerini tutan bir departman durumundan çok uzaklaşmış bulunmaktadır. Bu sözlerden, bu işlemlerin öneminin küçümsendiği anlamını çıkarmamak gerekir. Herhangi bir kuruluşun başarısında bunların yeri son derece önemli ve büyüktür. Böyle olmakla beraber, büyük çaptaki sosyal değişmeler, yasalar, hükümetin müdahalesi, sosyal ve ekonomik konularda beklenen belirli bir performans düzeyine karşı gittikçe artan gereksinme bu değişmelerle kaçınılmaz bir zorunluk

haline getirmiştir. Bundan başka, daha yeni yaşam biçimleri ile ilgili gerçekler, insanların umut ve beklentileri, üstün düzeyde ekonomik başarılar çalışanların kararlara katılması zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır.

Personel Dairesinin Geleneksel Rolü

- İşe eleman alınması,
- Elemanın işine son verilmesi,
- Personelin eğitimi ve geliştirilmesi,
- Kayıtların tutulması,
- Resmi dairelere gerekli raporların verilmesi,
- Maaşlar, ücretler,
- İşçi - işveren ilişkileri,
- İş güvenliği.

Şekil'de gösterilmek istenen şey, çeşitli türden baskıların personel dairelerinden beklenen fonksiyonları, eleman temini ve onları şirkette tutabilmek işinin ötesinde bir düzeye ittiğini göstermektedir. Yani, dikkatler artık elemanın işe girişinden sonraki devreye, daha açık deyimle, şirkette esasen mevcut olan elemanların refahının sağlanması konusuna yönelmiş bulunmaktadır. Elemanların gerçek gereksinimleri ve sosyal sorumluluk bakımından özelemlerin ancak onların çıkarlarına dikkatle eğilebilmek ve bilinçli programlar yapma yoluyla karşılanabilir.

Personel yönetimi, yeni şekliyle, pazarlama, finans ve işletme ile ilgili konuları da içeren uzun süreli planlamalar yapabileme hususunda gittikçe güçlenen bir departman olarak görülmektedir. Teknik yenilikler ve rekabetin günden güne güçlenen baskısı, konuların değer ölçülerinde de önemli değişiklikler doğurmaktadır. Herhangi bir kuruluşun yaşamını sürdürebilmesinde insanın önemi bütün açıklığıyla ortaya çıkmaktadır. Bir personel uzmanına düşen işler değişmekte ve artık ondan faraza, bir pazarlama veya çapraşık bir sosyo-teknik problemle ilgili olarak, fikir verebilmesi için üstün düzeyde bir analiz yeteneğine sahip olması beklenmektedir.

Bundan başka, organizasyonla ilgili, örneğin verimlilik, fikir yaratabilme ve yönetim aksaklıkları gibi sorunların çözümlenebilmesi oldukça değişik bazı yeteneklerin varlığını gerektirmektedir. İhtisas alanında yaşamaktayız. Mensup olduğumuz organizasyonların amaçlarının gerçekleştirilmesi, değerli elemanların muhafaza edilebilmesi için çok çeşitli faaliyetlere yer verilmektedir.

Ama, bütün bu faaliyetlerin can damarı olan noktayı yani, bunların birbirleriyle olan ilişkileri konusuna, maalesef, bugüne kadar önemle eğilinilmemiştir. Yani, çalışanlara sağlanan bazı ilave ödenek ve tazminat konuları, çeşitli sosyal yardımlar, elemanların değerlendirilmesi ile ilgili programlar daha çok üstün düzeylerde geliştirilebilirler. Bilindiği gibi bugün, «amaçlara yönelmiş yönetim». «işin zenginleştirilmesi yoluyla motivasyon» gibi bir çok konular ortaya atılmıştır. Ama, bunlar arasında olumlu ve sıkı bir ilişki ve dayanışma mevcut değildir.

Etkili personel faaliyetleri geniş kapsamlı bir programlamayı gerektirir. Ancak bunun yanında, gereksinmelerin görülebilmesi, bunların organizasyonlardaki planlama ve yönetim sistemleriyle birleştirilebilmesi ve uygulanabilmesi belirli bir olgunluk ve anlayış düzeyine erişebilmekle mümkün olabilir.

Geniş kapsamlı bir programlama gereksinmelerinin ne olduğunu görebilmekte başlar. Belirli bir düzeyde yorumlama yeteneği bir personel sisteminin ortaya konulabilmesi için başlangıçta lüzumlu olan temel bilgi verisini sağlar.

Personel geniş kapsamlı faaliyetlerinin bir başka boyutu, organizasyonel yönetim ve onun işlem ve faaliyetlerinin davranışlarla ilgili araştırmaları (İma, istidat) ile ilgilidir.

Personel, Performans ve Organizasyonel Karar Verme

Bu gereksinmelerin karşılanabilmesi için performansın artırılması, belirli amaçlara rakiplerden önce erişilmesi, eksikliklerin görülebilmesi ve akıl ve zekânın geliştirilebilmesi gerektiğine göre, beşeri kaynaklarla ilgili gereksinmelerin gittikçe daha çapraşık bir hal alması doğaldır.

Teknoloji bir yana, bir organizasyonun karar sistemindeki performansı esas itibariyle o müessesenin beşeri kaynaklarına bağlıdır. İş ile ilgili gereksinmelerin görülebilmesinin kolaylaştırılması ve insan gücü ile ilgili veri kaynaklarının formüle edilmesi karar sisteminin isteklerine cevap verebilecek şekilde olabilir. Bundan başka bu yaklaşımlar özel türden zekânın gerekliliğini kabul ettiren iş hayatı ile ilgili gereksinmelerin karşılanmasına yardımcı olabilirler.

Personel Dairesince Yürütülen Faaliyetlerin Gittikçe Profesyonel Bir Duruma Gelmesi

Personel dairesince yürütülen faaliyetlerin gittikçe daha karmaşık bir hale gelmesi, bu branşın artık bir meslek haline dönüşme yolunda olduğunu işaret etmektedir. Meslek haline gelme yolundaki gelişmeler, perspektif, davranışlar ve bilgi yönünden gittikçe artan düzeyde gereksinmelerin ortaya çıktığını göstermektedir. Çeşitli matematiksel ve istatistikî yaklaşımlardan yararlanma eğilimi, bunun yanında elektronik beyinlerin mevcudiyeti, varsayımlar ve yararlılık ve bu yaklaşımların sınırları ile ilgili bazı bilgileri gerekli kılmaktadır. Çalışanların geleceklelerinin planlanmasında, işin yapısında, tahminlerde, planlama şekillerinde ve produktivite yaklaşımlarında bunlardan yararlanabilme, gittikçe kaçınılmaz bir hale gelmektedir. Bunlardan başka, meslekleşmenin daha başka belirtileri, sistem kavramları, değerlendirmede kullanılan yeni araç ve modeller, iş değerlendirmesindeki esaslar ve yaklaşım modellerinin performans programları ile birleştirilmesi gibi konularla ilgili bilginin gittikçe kritik bir hal almasında da görülmektedir.

Personelin yeni faaliyetlerinin gidişatı önemli bir genişlemeyi veya belki de faaliyetin yeniden tanımlanması gerektiğini işaret etmektedir. Meslekleşmede tecrübe çok önemli bir rol oynamaya devam etmekte. Ancak, şunu da kabul etmek gerekir ki, destekleyici konulardaki tahsil ve eğitim artık sadece arzulanan bir katkı olmaktan çıkmış bulunmaktadır. Daha önce sözünü ettiğimiz modellere uygun yeni sorumlulukların ilavesi ve organizasyonda yetki ve sorumluluğa daha geniş yer verilerek bir düzenlemeye gidilmesi personel dairesinin geleceği bakımından kaçınılmaz olan hususlardır.

Organizasyonların değişen gereksinmeleri ve koşulları gerektiği gibi karşılayabilme işi, personel konusundaki uzmanların oryantasyonunda pek çok değişikliklerin yapılmasını gerektirmektedir. Uzmanların oryantasyonu yoluyla varılmak istenen sonuç, bu kişilerin personel yönetimi ile ilgili konulara daha geniş bir perspektiften bakabilmelerini sağlayabilmektir. Bu bakış esas itibariyle organizasyonda mevcut insan gücünün gerçek anlamıyla ilişkilidir. Yapılması gereken önemli işlerden bazılarını şöylece sıralayabiliriz: Organizasyonun halen mevcut olan insan gücünden buldukları düzeyde en iyi şekilde nasıl yararlanılabileceğini görebilmek için gerekli araştırmaları yapabilmek; elemanların performans düzeylerini bilimsel yöntemlerle değerlendirmek; bireylerin beceri ve yeteneklerinin geliştirilebilmesi ile ilgili konulara önemle eğilmek ve bu suretle insan gücünün verimliliğinin ve katkılarının artmasına yardımcı olabilmek.

Sonuç

Personel ve beşeri kaynaklar konusundaki uzmanlar, mensup oldukları müesseselerin gelişme ve başarısına bugün genellikle görülen uygulamaların dışında bulunan bazı yollardan da yardımcı olabilirler

Personel departmanına düşen fonksiyonlardan birisi de işe giriş-çıkış ve işe gelmeme konularındaki durumu yakından izleyerek gerekli çözümlmeleri (tahlilleri) yapabilmektir. Çözümleme sonucu problemin nedenlerinin ortaya çıkarılmasıyla, bu dairenin sorumluluğunun bitmiş olduğu düşünülemez. Asıl amaç bu sorunları doğuran nedenleri ve bunları ortadan kaldıracı yollarını saptayabilmektir. Görüldüğü gibi geleneksel personel departmanlarının kendi sorumluluklarına giren alanlarda çok daha yaratıcı ve aktif bir tutum içinde bulunması ve de kumandan durumunda bulunan yöneticilere daha geçerli ve yararlı önerilerde bulunması beklenmektedir.

Kanımcı personel departmanının rolü süratle değişmekte ve de personel faaliyetleriyle ilgili sorumlulukların yeniden tanımı yapılmaktadır. Yani, personel uzmanının, sadece geleneksel personel faaliyetlerini yönetmesi yerine, organizasyonun gelişme ve verimliliğine doğru gittikçe artan oranda yönelmesi gerekmektedir. Bu, geleceğin müesseselerinin yapısının planlamacı ve personel ihtiyacı, bu ihtiyacı karşılayabilmek amacıyla personel kaynaklarının saptanabilmesi, personelin seçimi, beşeri kaynakların geliştirilmesi ve onların beceri ve yeteneklerinden gerektiği gibi yararlanılması, performansın değerlendirilebilmesi ve mükafatlandırılması gibi konulara daha fazla önem verileceğini göstermektedir. Bu faaliyetlere yer verilmesindeki amaç, bir yandan elemanların bireysel olarak, diğer yandan da müessesenin kalkınabilmesi ve gelişebilmesine olanak yaratabilmektedir.

Eğer personel departmanları ve uzmanlar bu değişiklikler görerek gerekenleri yapma yolunu seçmezlerse, personel fonksiyonu sadece aşağı kademe elemanlarının ihtiyaçlarının karşılanmasına yardım eden; klasik personel faaliyetlerini yürüten bir departman olarak kalacaktır. Umuçumuz personel departmanının enerji ve faaliyetlerini müesseseyi daha etkili hale getirebilmeğe yönelmesidir.

merbolin

“boyacının aşkı”

Emrehan Etilerler Sokakı No: 187

İstanbul - Tlx: 22 600 Faks: 11

yurt içinde ve dışında
büyük çapta

**YOL
KÖPRÜ
BARAJ
KAZIK TEMEL
RIHTIM·İSKELE·KIZAK
FABRİKA
SANTRAL
SU ALTI
İNŞAATLARI**

ENKA
İNŞAAT VE SANAYİİ A.Ş.

Enka Hanı Balmumcu Şevki Bey Sok. İST
Tel.66 2215 Tlx.22 639 Pima-TR

Şirket ve işletmeler nasıl satılır ve nasıl alınır ? (x)

Hasan TONGALOĞLU
(Türkiye Sınai Kalkınma
Bankası A. Ş.
İç Denetleme Müdürü)

Ticari ve Sınai alanda, iktisadi faaliyet içinde, bir iş yerinin, bir işletmenin alınması veya satılması alıcı ve satıcı bakımından çeşitli sebeplere dayanır.

Alıcı: Yeni bir iş hayatına atılmak, mevcut işini genişletmek, daha fazla kâr sağlamak, işletme sermayesinin devir sü-ratini arttırmak rekabeti önlemek, istih-sal kapasitesini veya personel fazlalığını bir diğer iş yerinde değerlendirmek v.s. gibi gayelerle bir iş yerini bir tesis veya komple bir işletmeyi satın almak ister.

Satıcı : İş hayatından çekilmek, daha başka işlerle meşgul olmak, veya her hangi bir ihtiyacı için malî imkân sağlamak, veya bir diğer iş yeri veya işletme ile birleşerek müşterek faaliyette bulunmak gibi sebeplerle mevcut işletmesini veya iş yerini veya tesisini kısmen veya tamamen bir başka şahsa veya işletmeye satar veya aynen devir suretile bir başka şirketle birleşir.

Yeni bir müessese kurmak veya mevcut bir müesseseyi satın almak

Yeni bir müessese kurmanın hukukî, malî, teknik ve işletmecilik bakımından birçok formaliteleri, şekilleri, usulleri, maddî ve manevî külfetleri vardır.

Bütün bu formalitelerin ikmali, maki-

ne ve teçhizatın siparişi, yerine monte edilmesi, çalışır vaziyete getirilmesi uzun bir çalışma ve hazırlık devresine ihtiyaç hissettirir. Aynı zamanda ilk tesis mas-rafları gibi bazı büyük masrafları da gerektirir.

Diğer taraftan mevcut bir tesisi veya işletmeyi satın almakla aşağıdaki fayda-lar sağlanır.

1. Yeni bir tesis gerekli makine ve malzemeyi yeniden sipariş etmek, onun gelmesini, yerine monte edilmesini, tec-rübe çalışmasına başlamasını beklemek-tense, mevcut bir tesisin elverişli maki-ne ve teçhizatını satın almak zaman ta-sarrufu bakımından daha faydalıdır.

2. Kurulacak tesis için yeni ham madde aramaktansa, mevcut tesisin de-polanmış ham maddesine bir an evvel sahip olmak daha istifadelidir.

3. Kurulacak tesis için yeniden tek-nik eleman, liyakatli ve tecrübeli idare-

(X) Bu yazının hazırlanmasında J. K. Lasser Tax Institute direktörü Bernard Greisman'ın «Business management Handbook - third edition» adlı eserinden istifade edilmiştir.

ci, kalifiye işçi aramaktansa bu evsafıta işçi ve personeli olan bir tesis veya bir işletmeyi almak daha uygundur.

4. Yeniden alış ve satış teşkilâtı kurmak, satış memurları, acenta ve distribütörler temin etmektense, tecrübeli alış ve satış memurları olan bir şirket veya müesseseyi almak, satışın sürat ve emniyeti bakımından alıcı için daha istifadelidir.

5. Yeniden pazarlama çalışmaları ve araştırmaları yapmak için yeni bir masrafı lüzum kalmadan alınacak müessesenin bu husustaki çalışmalarından yararlanmak alıcının menfaatine daha uygundur.

6. Ve nihayet mevcut bir şirketin ticarî ve sınaî şöhretinden istifade etmekle alıcı büyük bir menfaat sağlar.

Böylece, yeni bir tesis, veya bir işletme kurmanın mahzurları yanında mevcut ve çalışan bir işletme ve tesisi satın almanın faydaları çoktur.

Bu itibarla alıcı, yeni bir tesis ve işletme yerine uygun evsaf ve şartlarda çalışan bir tesis ve işletme almayı tercih eder.

Satın Alınacak Şirket Hakkında Tetkikat Yapmak

Çalışan bir müesseseyi uygun evsafıta bulunduğu takdirde, satın almanın yeni bir müessese tesis etmekten daha istifadeli olacağı belirtilmişti.

Ancak faaliyet halinde bulunan müesseselerin kendilerine mahsus bir çok mahzurları olacağı da tabiidir. Bu mahzurlar çok kere işletmenin mâli, işletmecilik ve kârlılık durumlarıyla ilgili hususlara ait olur.

Müesseseler daima iyi, parlak taraflarını reklame ederler, ticarî itibar ve şöhretlerine mani olacak, aksayan taraf-

larını gizlemeye çalışırlar. O kadar ki bazen müesseseler zararda iken idarecileri tarafından muhasebe kayıtlarında yapılacak bazı değişikliklerle müessesenin hakiki durumunu kendi ortaklarından dahi gizleyebilirler.

Bu itibarla bir müessese tam bir inceleme tabii tutulmadan alınmamalıdır. Bunun için de taraflar alış ve satışta prensip anlaşmasına vardıktan sonra, ilk iş olarak müessesenin kayıtlarında ve teşkilâtında gerekli incelemenin yapılması hususunda anlaşmış olmalıdırlar.

İşletme Hakkında Malûmat

Satın alınacak işletme ve tesisler hakkında alıcı gerekli bazı malûmatı bilmeden temin etmiş ve işletme hakkında bilgi ve kanaat sahibi olmuş, ve böylece satın alma teşebbüsüne geçmiştir. Ancak alıcının önceden sağladığı bilgi müessesenin kayıtlarında tesis ve işletme içinde yapılacak incelemeye istinat etmediği için kâfi değildir.

Taraflar arasında alış ve satış hakkında prensip kararına varıldıktan sonra, işletmenin dahilen ve gerektiğinde haricen tetkik ve tahkikine satıcı tarafından müsaade edileceği hususunda muvafakat ve mutabakat sağlanır. Bu mutabakat üzerine varsa alıcının mütehasısları, yoksa hariciden temin edilecek mütehasıslar tarafından müessesenin mâli bünyesi, kârlılık durumu, organizasyonu, makine ve tehzizatının cinsi, evsafı, kapasitesi v.s. hakkında bilgi edinilmek üzere tetkikat yapılır.

Tetkik ve Tahkik Yolu ile Malûmat Toplamak

Satın alınacak işletme ve müesseseler hakkında mütehasıslarca temini gereken malûmat iki şekilde sağlanır.

I. Haricen Tahkik

Mütehasıslar, şirketin haricen mü-

nasibette bulunduğu eşhasdan resmî ve hususi daire ve müesseselerden temin etmek ihtiyacında buldukları malûmat için, bu daire ve müesseselere veya eşhasa, ya yazı ile müracaat ederler, veya bizzat alâkalılarla temas ederek istenen hususlar hakkında lüzumlu bilgiyi temin etmeye çalışırlar. Bu konuda:

a. Ticaret ve sanayi odaları gibi müessesenin alâkalı bulunduğu meslekî teşekküllere müracaat edilerek, işletme hakkında bilgi istenir.

b. Şirketin veya müessesenin kayıtlara geçmiş vergi borcu ile, vergi itiraz ve tetkik organlarına intikâl etmiş vergi ihtilâfı bulunup bulunmadığı hususu Vergi Dairelerinden,

c. İşletmenin gayri menkulleri ile tesisatı ve makine ve teçhizatı üzerinde ipotek, haciz, irtifak hakkı gibi tasarrufu kısıtlayıcı hak ve kararların bulunup bulunmadığı Tapu Dairelerinden sorulur.

d. Bankalardan müessese hakkında malûmat istenir, ayrıca yine bankalarda şirket ve ortaklar adına açılmış hesap ve hususi kasa bulunup bulunmadığı, keza yine bankalarda şirkete ait merhun kiyemetler mevcut olup olmadığı araştırılır.

II. Dahili Tetkik

Satın alınacak bir işletme için gerekli malûmatın sağlanacağı hakiki kaynak işletmenin kayıtları, teşkilâtı çalışma sistemleri, kadrosu ve nihayet bütünü ile işletmenin kendisidir.

İşletme hakkında bir taraftan haricî kaynaklardan gerekli malûmat toplanmaya çalışılırken, diğer taraftan da işletme içinde aşağıda yazılı konular üzerinde incelemeler yapılır.

A. İşletmenin kuruluş ve teşkilâtına ait hukukî yönü,

B. İşletmenin organizasyonu, sevk ve idaresi,

C. İşletmenin malî durumu, kârlılık

vaziyeti, İşletmenin devamı halinde gelecekteki malî durumu ve kârlılık (rantabilite) vaziyetine ait tahminler,

D. Vergi bakımından tetkik.

Bir işletmenin yalnız aktifleri satın alınır, veya satın alınan işletme faaliyetine devam etmeyecek ise, yukarıda belirtildiği gibi bir tetkik ve araştırma yapmaya lüzum yoktur. Bu kabil tetkik ve araştırmalar ancak bir işletme, komple teşkilâtile ve işleyiş halinde ve faaliyetini devam ettirmesi şartıyla satıldığı ve alındığı takdirde lüzumlu ve faydalıdır.

A. İşletmenin Hukukî Bakımdan Tetkiki

İşletmede hukukî bakımdan aşağıdaki malûmat aranır.

a. Yapılacak alış ve satışın mevcut kanun ve mevzuat karşısındaki durumu ve bu kanun ve mevzuatla olan ilişkileri nelerdir?

b. İşletmenin statüsüne göre işletme içindeki teşkilât ve hukukî organlar nelerdir, bu organların satış üzerindeki rolü ve yetkileri nelerdir?

c. İşletmenin aldığı ve verdiği lisans ve mümessillik anlaşması, yeddi emin mukavelesi, tröst ve rekabeti önleme anlaşmaları ile toplu iş sözleşmesi gibi işçi ve personel sendikalarile yapılan anlaşmaların mahiyeti ve alıcıyı ilzam şekli teker teker tetkik ve tesbit edilir.

B. İşletmenin Organizasyon ve Sevk ve İdaresi

İyi bir işletme iyi bir kuruluş ve organizasyona sahip, ehil idareciler elinde iyi bir sevk ve idareye tâbi olan işletmedir.

Satın alınacak işletmenin bu bakımdan kuruluş şekli, teşkilâtı çeşitli teknik ve idarî kademeleri bunların yekdiğerile olan alâka ve irtibatı ve sevkî idare tarzı teker teker incelenir. Bu incelemeler umumiyetle aşağıdaki konular üzerinde olur.

1. İşletmenin teşkilât plânı nedir?

2. Bu plâna göre çeşitli teşkilât kademeleri arasındaki münasebet ve koordinasyon nasıl yapılmaktadır?

3. Kilit mevkiilerdeki idarecilerin isim, sıfat ve yetkileri nelerdir?

4. Mukaveleli mütehasıs adedi,

5. Kalifiye işçi adedi,

6. Personel ve işçi kadrosu kifayeti mi, fazla mı, noksan mı, değişiklik lâzım mıdır?

7. İşletmenin istihsal ve satış programları nelerdir, fiyat politikası, reklâm politikası ne derece faydalı veya kifayetsizdir?

8. Satış teşkilâtı nedir, satış bütçesi, satış usulleri, satış tahminleri nelerdir?

9. Temsilci, acenta, distribütör gibi satış teşkilâtından ne nisbette faydalanılmaktadır?

C. Müessesenin Malî Tetkiki

Bir işletmenin malî tetkikinde üç maksat aranır.

1. İşletmenin malî durumu

2. İşletmenin kârlılık (rantabilite) vaziyeti

3. İşletmenin gelecek yıllardaki malî durumu ile kârlılık vaziyetinin tahmini.

Bir işletme hakkında tam bir bilgi ve kanaat verecek olan bu malûmat aşağıda kıymetli vesak üzerinde yapılacak tetkikle elde edilir.

a. Muhasebe kayıt sistemi ve kayıtları,

b. Envanter tadat ve tesbiti,

c. Bilânço ve kâr ve zarar cetvellerinin tetkik ve tahlili, eski senelerle mukayesesi,

Bu tetkikat esnasında bilânço ve kâr ve zarara tesir eden bazı muhasebe triklelerine dikkat etmek lâzımdır. Ezcümle:

a.a. Amortismanlar

Bilindiği gibi Vergi Usul Kanunumuz başlıca iki sistemden bahseder. Normal amortisman sistemi, Azalan Bakiyeli amortisman sistemi. Normal amortisman yerine, Azalan Bakiyeli amortisman tatbik edilirse, kâr azalır, aksine yani Azalan Bakiyeli sistemi yerine, Normal Amortisman tatbik edilirse kâr artar.

b.b. Stok Değerlendirilmesi

Stoktan mamule geçişte tatbik edilen maliyet unsurları da kâr ve zarara tesir eden amillerdir. Meselâ, piyasada fiyatların yüksek olduğu bir devrede stok maliyeti olarak LIFO, yani son giren ilk çıkar sistemi yerine FIFO, yani ilk giren ilk çıkar tatbik edilirse piyasa fiyatlarına göre maliyet ucuz olur, dolayısıyla yüksek fiyatla satıştan kâr oranı artar, aksi tatbikatta maliyet yükselmiş, kâr oranı azalmış olur.

Bunlardan gayri olarak ilk tesis masrafları, peşin ödenmiş masraflar, araştırma masrafları gibi gelecek yıllara aksettiren masrafları bir yılın masraflarına dâhil etmek de kâr ve zarara tesir eden faktörlerdir.

Kâr ve zarar hesapları incelenirken bu konuları göz önünde bulundurmak gerekir.

D. Vergi Bakımından Tetkik

Yapılacak alış ve satış muamelesinin Vergi kanunları bakımından alâkası ve bu konular dolayısıyla her hangi bir malûmat verilip verilmeyeceği, Vergiye tâbi ise ne şekilde vergiye tâbi olduğu ayrıca müessesenin ödenmemiş vergi borcu, vergi itiraz komisyon ve mahkemelerine intikal etmiş vergi ihtilafı olup olmadığı araştırılır.

Satın alınacak veya Birleşme suretiyle ilhak edilecek şirketler hakkında yukarıda belirttiğimiz malumatın sağlanması için yapılacak çalışmalarda bu konu-

larda bilgili olmak gerektir. Bu iş bir ihtisas işidir. Bu sahada çalışan hususî uzmanlar ve murakabe müesseseleri (Auditing Firms) vardır. Bu tür tetkikatın bu müesseseler ve uzmanlar tarafından yapılması faydalı olur.

İktisabın Şekilleri

Bir işletmenin diğer bir işletmeyi veya şirketi iktisabı ya satın almak suretile veya birleşmesi suretile olur.

Satın Almak Sureti'ne İktisap

Satış veya satın almak suretile iktisap, bir şirketin mevcudatına, bir diğer şirketin muayyen bir bedel karşılığı sahip olması demektir.

Bu şekil iktisapda satın alınan şirket ya kısmen veya tamamen satın alınır. Yani ya şirketin aktifleri tek tek değerlendirilerek sadece aktifleri veya şirketin hisse senetleri değerlendirilmek suretile şirketin tümü satın alınır.

Satış bedeli olarak ya nakit ödenir, veya bono, tahvil gibi kıymetler veya bunlardan birkaçı birlikte ödenir.

Bu şekil satışlarda hasıl olacak değer artışı alıcı için peştamallık, satıcı için Sermaye kazancı olarak nitelendirilir ve bu suretle muhasebeleştirilir.

Birleşme Yolu İle İktisap

Bu şirketin iktisabı satın almadan gayri de olabilir. Bu gibi iktisaplarda satılan şirketin hisse senetleri karşılığı satıcı hissedarlara, alıcı şirketin hisse senetlerinden verilir.

Bu suretle her iki şirketin sahip ve hissedarları her iki şirkette de söz ve rey sahibi, dolayısıyla her iki şirkette de ortak olurlar. Diğer bir ifade ile iki şirket birleşmiş olur.

Birleşen şirketlerde iltihak eden şirketin ilhak eden şirkete getireceği değe-

rin, daha doğrusu, iltihak eden şirketin hangi kıymet üzerinden diğer şirkete dahil olacağı konusu ehemmiyet arz eder. Bu tabii alıcı ve satıcının aralarında anlaşacakları bir husustur. Ancak bu anlaşma için iki şekil söz konusu olabilir. Biri şirketin çeşitli değerlendirme şekilleri ile o günkü değerinin tesbiti, veya hisse senetlerinin o günkü Borsa fiyatı üzerinden hesap edilen değerle yeni şirkete iltihak etmesi veya şirketin muhasebe kayıtları gereğince aynen, diğer şirket tarafından devir alınması şekilleridir.

Bir şirketin aynen diğer bir şirket tarafından birleşmek kastile devir alınması halinde yapılacak fazla birşey yoktur. Devir alınan şirketin devir alan şirkete götüreceği öz sermaye kadar, devir alan şirketin sermayesi artırılır, bu nisbette yeni hisse senedi ihraç edilir ve devir alınan şirket hissedarlarına verilir.

Şirketlerin birleşmesi aynen devir şeklinde olmaz da, değerlendirme şeklinde olursa, yine değerlendirme esasına göre tesbit edilen kıymetle defter kıymeti arasındaki fark, yine satışta olduğu gibi alıcı şirketin defterlerine peştamallık olarak kayıt edilir ve amortismanına tabi tutulur.

Satılan Şirket Aktiflerinin Satış ve Alış Fiyatlarının Tesbiti Bakımından Satıcı ve Alıcının Menfaat ve Görüşleri

Şirketlerin satılan aktifleriyle tesbit edilecek fiyat bakımından alıcı ve satıcının düşünce ve menfaatleri yekdiğerinin tamamen zıddıdır.

Arsa ve arazi gibi amortismanla tâbi olmayan değerlerin satışında sağlanan gelirin bir sermaye kazancı olduğunu düşünen satıcı, bu aktiflerin satış değerinin mümkün olduğu kadar yüksek olmasını ister.

Alıcı ise, bu kabil aktiflerin amortismanla tâbi olmadığını, dolayısıyla vergi matrahından indirmek imkânı bulunmadığını düşünerek alış değerinin mümkün

olduğu kadar düşük olmasını ister.

Amortismanına tâbi aktiflerde bu görüşler tamamen aksidir. Bu gibi aktiflerin satışında satıcı, sağlanan kârın bir kısmının müterakim amortisman karşılığını teşkil ettiğini, geri kalan kısmının da vergiye tabi olacağı için fazlalığın vergi olarak ödeneceğini düşünerek satış fiyatının nisbeten düşük olmasında bir mahzur görmez. Bilhassa, bina, makine gibi uzun ömürlü, düşük nisbetli, normal amortisman sisteminin tatbik edildiği hallerde, vergiye tâbi kısım daha da artmış olacağından daha fazla vergi ödenmiş olacaktır.

Buna mukabil, Alıcı, satın alacağı aktifleri amortismana tâbi tutacağını, dolayısıyla vergi matrafından tenzil edeceğini düşünerek alış fiyatının yüksek olmasında fazla mahzur görmez. Bilhassa satın alınan aktiflerde amortisman sistemi olarak «Azalan Bakıye Amortisman» sisteminin tatbiki halinde satın alınan değerler daha da erken amorti edilmesi mümkündür.

Envanter mevcudu: Depo mevcudu olan ham, yarı mamul ve mamul maddelerin satışında, satıcı için sağlanan kâr normal ticarî kâr olarak vergilendirileceği, dolayısıyla oldukça kabarı bir vergi ödemek zorunda kalacağı ve kazanç fazlasının vergiye gideceği düşüncesiyle satış fiyatının yüksek olmasında fazla bir istek ve ısrar göstermez.

Alıcı bakımından durum aksidir. Alıcı, yüksek maliyet karşılığı az vergi düşüncesiyle alış fiyatının yüksek olmasında fazla mahzur görmez. Çünkü biraz evvel de işaret ettiğimiz gibi yüksek maliyet daha az vergiyi İntaç edeceğinden yüksek maliyette kaybettiğini daha az vergi ile telâfi etmiş olacaktır.

Bununla beraber bu düşünce tarzının yüksek maliyetin satışa olan etkisini göz önünde bulundurmamak şartıyla muteber olacaktır da tabiidir.

Şirket Borçları: Bir şirketin satın alınmasında aktif kıymetlere konacak değerlerin alıcı ve satıcıya olan tesiri yanında, bir şirketin yalnız aktiflerini satın almak veya hisse senetleri üzerinden tamamını satın almak suretile iktisablarında, münfesh şirketin borçları bakımından da alıcı ve satıcı için bazı hususiyetleri vardır.

Alıcı bir şirketin yalnız aktiflerini değerlendirmek suretile satın alırsa, o şirketin mevcut veya gayri melhuz borçlarından dolayı alacaklı üçüncü şahıslara karşı sorumlu değildir.

Halbuki bir şirket hisse senetleri satın almak suretile iktisap edildiğinde, alıcı münfesh şirketin mevcut ve gayri melhuz borçlarından dolayı alacaklı üçüncü şahıslara karşı mesuldür.

Ancak burada, alıcı ve satıcı arasında yapılacak bir mukavele ile gayri melhuz borçların satıcıya ait olacağı hususunu kararlaştırmak mümkündür, veya alıcı bu hususta satıcıdan herhangi bir teminat ve garanti isteyebilir.

Bir şirketin sadece aktiflerini satın almanın veya hisse senetleri mübadelesi suretile birleşmenin muhasebe kayıtları bakımından da alıcı ve satıcıya sağladığı bazı avantaj veya mahzurları olabilir.

Şöyle ki:

Bir şirket aktifleri değerlendirmek suretile satılır ve değerlendirilmede de fazlalık olursa muhasebe kaydı bakımından bu fazlalık «Peştamallık» olarak nitelendirilir.

«Peştamallık» Vergi Usul Kanunumuza göre beş senelik amortismanına tâbidir. Binaenaleyh alıcı hissedarlar her sene kârından peştamallık değerinin 1/5'i nisbetinde noksan kâr olacaktır.

Meselâ A Şirketini B Şirketi satın almıştır. Aktif değerlendirilmesinde A Şir-

keti aktiflerinde TL. 1.200.000 değer artışı olmuştur. Bu değer artışı B Şirketi için bir «peştamallık» olarak muhasebe kayıtlarına intikâl edecektir. B Şirketinin yıllık kârının 600.000 lira olduğu farz edilirse TL. 1.200.000 değer artışının 1/5'ini teşkil eden 240.000 liranın 600.000 liradan tenzilli icap edecek, dolayısıyla B Şirketi hissedarlarına sadece 360.000 lira kâr tevzi etmiş olacaktır.

Halbuki B Şirketi ile A Şirketi başa-baş hisse senedi mübadelesi suretile bir birleşme yaparlarsa, bu birleşme defter kayıtları üzerinden olacağından herhangi bir değer artışı olmayacak, dolayısıyla sağlanan 600.000 liralık yıllık kâr da aynen hissedarlara tevzi edilmiş olacaktır.

Satıcı için de hesaplanan değer artışı, bir sermaye geliri olarak vergiye tâbidir. Halbuki birleşme halinde satıcı için de ayrıca bir vergi sorumluluğu olmayacaktır.

Şirket ve İşletmelerin satın alınmasında satılan şirketlerin öz sermayesi veya ileride sağlayacağı kârdan alıcının istifade şekilleri

Bir şirket veya işletmenin satın alınmasında alıcı ve satıcı hissedarların veya sahiplerinin çeşitli düşünce ve gayeleri olabileceğini yazımızın başında belirtmeye çalışmıştık.

Bu gayelerle alış ve satışa karar veren taraflardan alıcı için, alış bedelinin finansmanı bakımından, satıcı için bu satışın en kârlı ve en az vergilli şekilde olmasını temin bakımından bazı gayeleri olabilir. Şöyle ki :

Satın Alınacak Şirketin kabarık olan öz sermayesinden alış bedelli alış bedelli olarak istifade etme şekli:

Satın alınacak şirketin dağıtılmamış kârı yani ihtiyatları kabarık ise, alıcı ödeyeceği alış bedelli için şirketin bu fondan istifade etmek ister. Ancak burada mühim olan vergi meselesidir. Alış

bedeli için öz sermayeden istifade ederken, öz sermayenin vergiye tâbi tutulmayacak şekilde dağıtılmasına dikkat etmek lâzımdır. Bunun için:

Alıcı satılan şirketin hissedarlarına bu arzusunu hissettirmez. Aksi halde satıcı hissedarlar bunun farkına varırlarsa, bu fazlalığı aralarında taksim etmek için tevilne karar verebilirler. Bu şekil tevzi ise kâr tevzi mahiyetinde vergiye tâbidir. Dolayısıyla bu fonun mühim bir kısmı vergi olarak ödenmiş olur. Buna mani olmak için :

Alıcı bir kısım hissedarlarından şirkette sermaye ekseriyetini sağlayacak kadar bir miktar hisse senedi satın alır. Geri kalan hisseler için satıcı hissedarlara şirketin borçlanacağı bonolar verir. Vadesinde bu bonolar şirket tarafından şirketin öz sermayesinden ödenir. Bu ödeme esasında ortakların şirketle ortaklık açısından bir ilişkileri olmayacağından bu şekil tediyeye vergiye tâbi değildir. Bu suretle alıcı şirketin fazla olan ihtiyatlarını kullanarak şirkete sahip olmuş olur.

Ancak bu önerimizin mevzuatımıza aykırı olduğunu da belirtmek isteriz. Çünkü Ticaret Kanunumuz bizde şirketleri kendi hisse senetlerini, bazı istisnalar haricinde satın almalarını veya rehin olarak dahil kabul etmelerini yasaklamıştır. (M. 329)

Aynı şekilde İngiltere ve Avrupa devletleri mevzuatında da şirketlerin kendi hisse senetlerini satın almaları yasaklanmıştır. Sadece Amerika'da şirketlere bu hak tanınmıştır.

Bu itibarla, bizde şimdilik tabiki mümkün olmamakla beraber, yukarıda belirtilen önerimizle bu konuda bir bilgi verilmiş istenmiştir.

Satın Alınacak Şirketin İlerideki yıllarda yapacağı kârdan Alış bedelli için istifade şekli.

Bazen de alıcılar, satın alacakları

şirketin kârlılık vaziyetinin iyi ve devamlı olduğunu göyerek şirketin ilerideki senelerde sağlayacağı kârdan alış bedelini ödemek için istifade etmeyi düşünebilirler. Ancak Öz sermaye tevziinde olduğu gibi burada da mühim olan sağlanacak kârın stopaj vergisine tâbi olmadan alış bedeli karşılığı olarak kullanılmasıdır.

Bunun için :

Satıcı firma hissedarlarına, alıcı şirketin borçlanacağı bir kaç yıllık vadeli bonolar verilir. Satın alan şirket satılan şirkete bu suretle sahip olduktan sonra, satılan şirket tasfiye edilir ve satan şirketin unvanı altında birleşir. Bu suretle satılan şirket alıcı şirketin ismi altında faaliyetine devam eder ve sağladığı kârdan satılan şirket hissedarlarının alacakları ödenir.

Eğer satın alınan şirket tasfiye edilip alan şirketle birleşmez, iki ayrı şirket halinde devam ederlerse, satılan şirketten, satın alan şirkete ödenecek kâr payı vergiye tâbidir.

Keza, satın alınan şirket eğer bir şirket değil de bir şahıs tarafından satın alınırsa yine vergi bakımından satın alan şahıs bir şirket kurarak satın alınacak şirketi kurulan yeni şirket vasıtasıyla ve yukarıda izah edildiği şekilde satın alması lâzımdır.

Hisse senetleri kanalıla satın alınan şirketlerdeki Aktiflerin piyasa değerinin tesbiti

Şirketlerin hisse senetleri kanalıla

BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR

Dergisine abone olunuz, abone bulunuz, Değerli okurlarının katkıları ile, bugüne gelen Derginiz, Öğrenci Abonelerine indirim uygulamaktadır.

Öğrenci Abone Yıllığı: 150.—;

Normal Abone Yıllığı : 240.— TL.'dir.

satın alınmaları halinde mühim bir problem meydana gelmektedir.

Bu suretle ödenen alış bedeli, hisse senetlerinin veya şirketin çeşitli değerleme usullerine göre değerlendirilmesi neticesi meydana çıkmış bir fiyattır.

Oysa ki, alınan şirketin sabit ve diğer aktiflerinde bu alış ve satış dolayısıyla herhangi bir değer artış veya eksilişi olmayacak, bu gibi aktifler kaydî kıymetlerini muhafaza edecekler, dolayısıyla iki kıymet arasında büyük fark olacaktır.

Bu takdirde satın alınan şirket aktiflerinin satın alan şirket kayıtlarına hangi kıymetle geçirileceği söz konusudur.

Bu gibi hallerde alış bedelinin piyasaya rayiç kıymet üzerinden tesbit edilecek aktif kıymet değerlerine ayarlanması icap etmektedir. Bunun için :

Alıcı şirketi tarafından satılan şirketin en az % 80 hissesi satın alınır. Bilâhare satın alınan şirketin tasfiyesine gidilir. Tasfiye devresi içinde geri kalan % 20 hisse karşılığı aktifler piyasa değerleri üzerinden satın alınır.

Bu suretle şirketin aktiflerinin bir kısmı tek tek piyasa kıymeti üzerinden, diğer kısmı da tesbit edilen bu kıymetlere kıyasen tek tek değerlendirilir ve alış bedeli bu değerlere göre ayarlanır.

Böylece alış bedelinin aktif kıymetlerin rayiç bedeline intibakı sağlanmış olur.

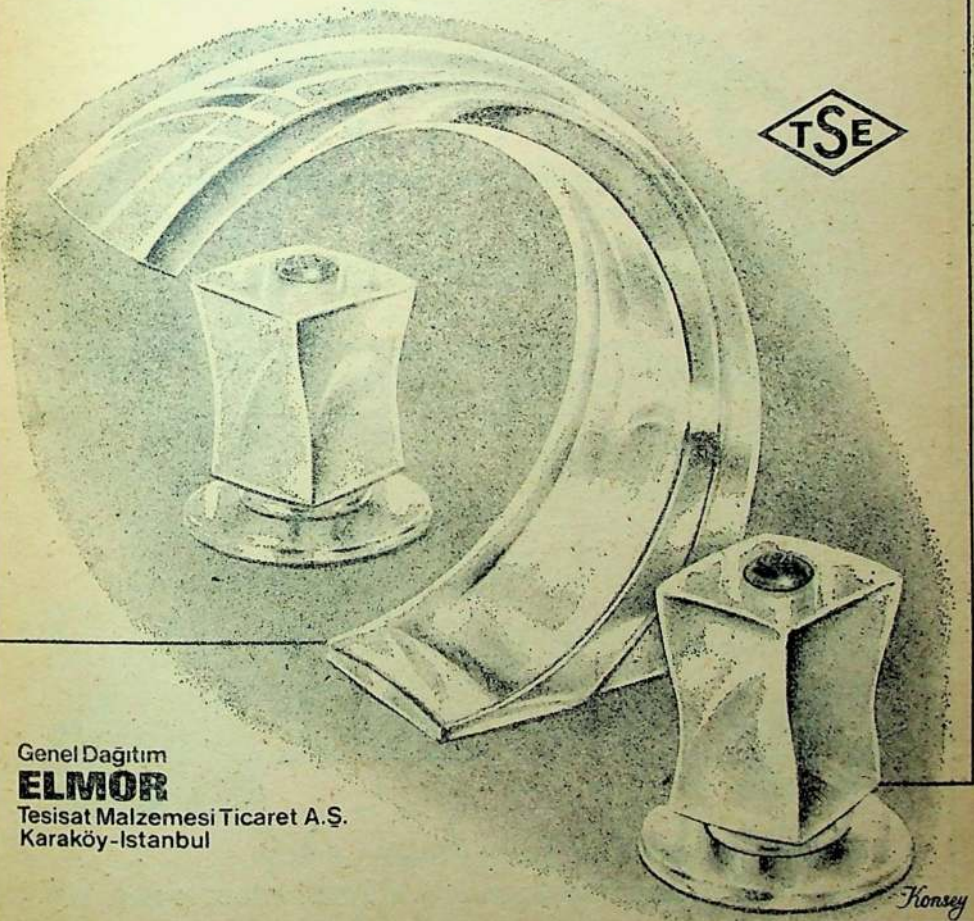
YENİLİK
1.05.059

Dünya yeniliklerini
yurdumuzda size
yalnız **E.E.A.** sunar.

iste

E.E.A.

Göreme tipi lavabo bataryası

Genel Dağıtım

ELMOR

Tesisat Malzemesi Ticaret A.Ş.
Karaköy - İstanbul

Honsey

duvarlarınızın
vazgeçilmez
dostu

ÇANAKKALE SERAMİK fayansları

banyo
ve mutfagınız
için

sıhhi

ucuz

dayanıklı

temiz

modern

renkli

KS

Çanakkale Seramik Fabrikaları A.Ş.

Karaköy, Tersane Caddesi, Hediye Sokak No. 4-6 Tel.: 43 03 55 (5 hat)

Fiyat kontrolü ve kâr hadlerinin tespiti ile ilgili kararlar

Yıldırım KILKIŞ

Son ayın en önemli ekonomik olayı, hiç şüphesiz, hükümetin ekonomik istikrar önlemleri ile ilgili kararlarıdır. Dış ticaret ilişkilerimizi yakından ilgilendiren son % 30 devalüasyon kararı ve 7 Mayıs 1978'deki kur ayarlamaları yanında, Ecevit Hükümeti ilk olarak 28 Mart 1978 tarihli ve 16242 mükerrer sayılı Resmî Gazete ile yayınladığı Sanayi Mamûllerinin Fiyatlarının Kontrol ve Tespiti Esaslarını düzenleyen Tebliğ No: FKS 78/1-17 ile, fiyat kontrolü ve tespiti mekanizmasını yeniden harekete geçirmiş bulunmaktadır.

Bu tebliğ ile fiyatları kontrol ve tespit esasları düzenleyen 1936 tarihli ve 3003 sayılı Kanuna dayanılarak, sanayi mallarının maliyet, fabrika ve toptan satış fiyatlarının tetkik, tespit ve kontrol uygulamasının Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından, nasıl yapılacağı açıklanmıştır.

Aynı tarihli Resmî Gazetede yayınlanan Tebliğ No: FKS. 78/2-18 ile de adı geçen Bakanlığın Kontrol Kapsamına aldığı Sanayi mamûllerinin neler ol-

duğu açıklanmıştır. Ayrıntılara girmeden bu maddelerin ana gruplarının başlıklarını belirtelim.

Gıda Sanayii, Orman Ürünleri Sanayii, Lâstik Sanayii, Kimya Sanayii, Petrokimya Sanayii, temel madenler sanayii, makine imalât sanayii, elektrik makineleri ve cihazları sanayii, diğer imalât sanayii ve dokuma sanayii.

Yukarıda belirtilen sınai mamûllerin Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (Fiyat, Kalite ve Standardlar Dalresi Başkanlığı) tarafından fabrika ve toptan satış fiyatları tespit edildikten sonra, azami perakende satış fiyatlarının tespiti için Maliye Bakanlığına bağlı Fiyat Kontrol Komitesi Sekreterliğine müracaat edilmesi gerekmektedir. Bu durum, yine 28 Mart 1978 tarihli ve 16242 mükerrer sayılı Resmî Gazetede yayınlanan TPKK hakkında 19 sayılı Karara ilişkin 29 No. lu tebliğ ile yürürlüğe konmuştur.

Hükümetin bu şekilde başladığı fiyat kontrol ve tespiti uygulamasına ilişkin diğer tebliğler, 24 Nisan 1978 tarih-

li ve Vo. 268 sayılı Resmî Gazetede yayınlanmıştır. Bu tebliğlerde, Maliye Bakanlığının yukarıda belirtilen 29 No. lu tebliğindeki sürelerde değişiklik yapılmış ve ayrıca, pamuklu ve yünlü dokuma mamüllerinde, pastörize süt, uzun ömürlü (sterilize) süt, beyaz peynir, kaşar peyniri, yoğurt ve tereyağının azami perakende peşin fiyatları ile ilgili kâr hadleri, tespit edilecek toptan satış fiyatları üzerinden azami % 10 olarak dondurulmuştur.

Aynı Resmî Gazetede yayınlan Tebliğ No: FKS 78/7-28 ile de Motorlu Kara taşıma araçlarının azami peşin fabrika satış fiyatları ve perakende peşin satış fiyatları ile ilgili kâr hâdleri açıklanmış bulunmaktadır.

Taksitli satışları düzenleyen 1 Nisan 1978 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan Merkez Bankası'nın 2 No: lu tebliği ile bu tür maddelerin peşin ve taksitli satış fiyatları belirli faiz hadleri ve vade sürelerinde tespit edilmiş bulunmaktadır.

Yukarıda açıkladığımız sütlü mamüller ve dokuma mamülleri ile ilgili kâr hadleri, toptancı ve perakendeciler tarafından çok yetersiz görüldüğünden, Fiyat Kontrol Komitesiyle yapılan temaslarda, bu maddelere ait maliyet bilgilerinin verilmesi halinde gerekirse kâr hadlerinin yeniden gözden geçirilmesi kabul edilmiştir. Kâr hadlerinin toptancı için % 10, perakendeci için % 18 olması beklenmektedir. Bu hususta yeni kararlar belirleninceye kadar, özellikle dokuma mamülleri piyasasındaki durgunluğun devam edeceği anlaşılmaktadır.

AYCIĞEĞİ, ÇAY, TİFTİK VE YAĞLIK GÜL ÇİÇEĞİ TABAN FİYATLARI TESPİT EDİLDİ

Ülkemizin oldukça geniş bir üretici kesimini ilgilendiren ayçiçeği, çay,

tiftik ve yağlı gül çiçeği taban fiyatları tespit edilmiştir.

29 Nisan 1978 tarihli Resmî Gazetede yaş çay alım fiyatı TL. 12.00/kg. olarak açıklanmıştır.

30 Nisan 1978 tarihli Resmî Gazetede ise, ayçiçeği tohumu taban fiyatı TL. 8.50/kg. olarak ilân edilmiştir. Aynı Resmî Gazetede tespit edilen tiftiğin beher kilosunun alım fiyatları şöyledir (TL)

Oğlak 190, ince 175, iyi 160, sıra 155, Konyadağ 170, Kastamonu 170, Konyaova 155, Çengelli 145, Tali tiftikler 105, deri mal ve diğerleri 100.

13 Mayıs 1978 tarihli Resmî Gazete ile yağlık gül çiçeğinin taban fiyatı kilosu 11 TL. olarak tespit edilmiştir.

İHRACAT REJİMİ AÇIKLANDI

30 Nisan 1978 tarihli Resmî Gazetede yer alan diğer önemli bir Karar da İhracat Rejimini kapsayan 7/15403 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıdır.

Yeni İhracat Rejimi hakkında basına açıklama yapan Ticaret Bakanı Teoman Köprülüler, ihracaatla ilgili bakanlıklar ve kuruluşlar arasında uyum sağlamak amacıyla «İhracat Koordinasyon Kurulu» ile, imalatçı ve madenci ihracatçıların, ihracata yönelik faaliyetleri için gerekli ithalatın yapılabilmesi amacıyla «İhracatı Tesvik Döviz Fonu» kurulduğunu bildirmiştir.

Yürürlüğe giren Yeni İhracat Rejiminin özellikle formaliteleri azaltma yönünde bazı yenilikler getirdiği anlaşılmaktadır.

İTHALAT İMKANLARINDA YENİ ÜMİTLER

Döviz darboğazı dolayısıyla 28.2.977 den beri akaryakıt ve zorunlu dondurulmuş bulunan ithalat transferlerinin 9 Ma-

yıs 1978'den itibaren yeniden başladı. Maliye Bakanı Ziya Müezzinoğlu tarafından açıklanmıştır. Transferlerde öncelik, demir-çelik, petrokimya hammaddeleri ve ürünleri, kömür, gübre, ilaç, yedek parça ile ihracatın açıl taleplerine verilmektedir.

Diğer taraftan, Hükümet Başkanı Bülent Ecevit'in, Romanya, Bulgaristan, Federal Almanya ve İngiltere'de yaptığı görüşmelerin politik yönü yanında ülkemizin dış ticareti ve döviz ihtiyaçlarıyla ilgili önemli olumlu sonuçlar sağlamakta olduğu elde edilen haberlerden anlaşilmektedir.

VERGİ TEDBİRLERİ

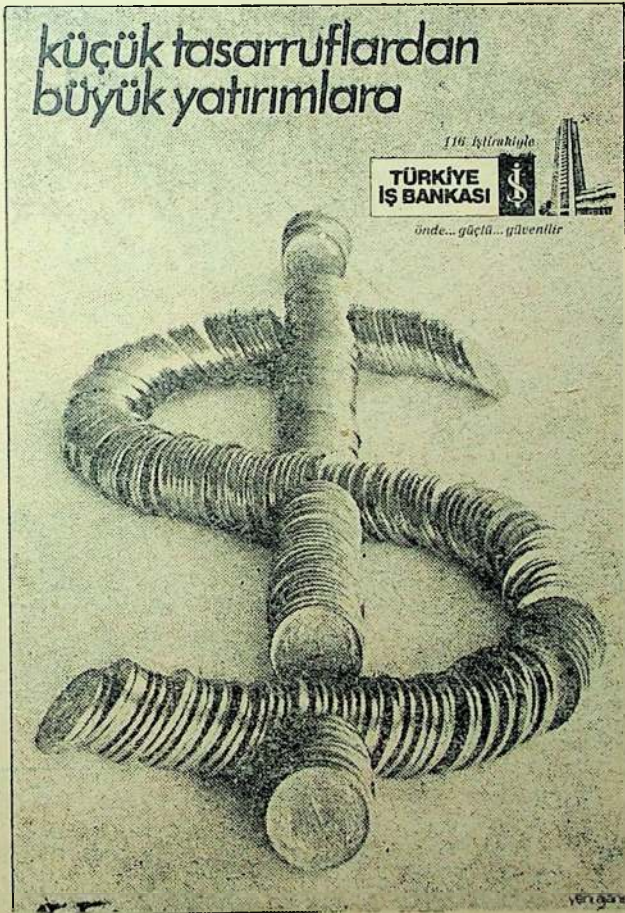
Son günlerin en çok ilgi çeken ekonomik olayı, hükümetin getirmek istediği vergi tedbirleridir. TBMM Bütçe ve Plân Karma Komisyonunda görüşülmekte olan yeni vergi tedbirleri hâlen sonuçlanmadığı için, bunlar hakkında konuşmak için zaman erkendir. Bununla beraber, devlet bütçesini güçlendirecek, vergi adaletini sağlayacak ve aynı zamanda üretimi ve ekonomik gelişmeyi teşvik edecek niteliklerde vergi tedbirlerinin getirilmesi en büyük zorunluktur.

küçük tasarruflardan
büyük yatırımlara

116. İştirakıyla

**TÜRKİYE
İŞ BANKASI**

önde... güçlü... güvendir

Yeni Nesil

an-ka

**kalitede
güveneceğiniz
kablo**

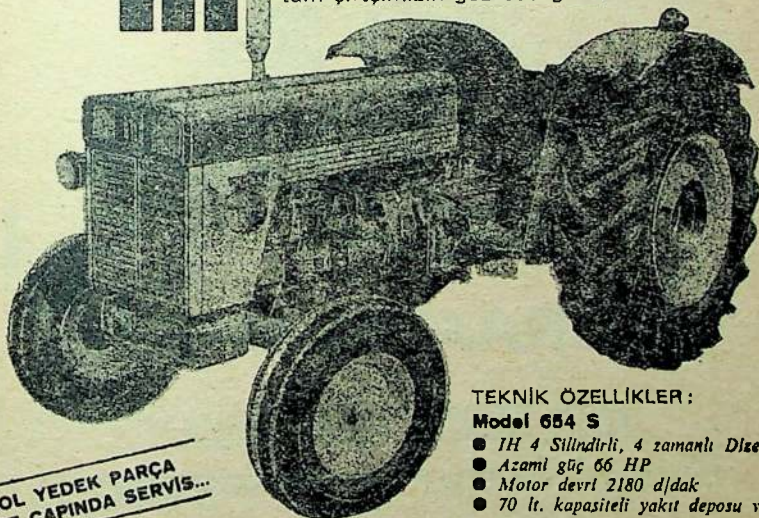
Her türlü kablo imalâtındaki
başarısını kalitesi
ve markasıyla belgeleyen
AN-KA, 15 kV'a kadar
yüksek gerilim ve her tip
özel kablo yapma
olanaklarına sahiptir.

dededen toruna şampiyon traktör International

444 ve 654 S

Anadolu toprakları için en uygun 2 model

Anadolu toprağı gibi güçlü, Anadolu çiftçisi gibi çalışkandır INTERNATIONAL Traktörleri. Dünyaca bilinen erşilmez teknik özelliklerini verir çiftçimizin hizmetine, kolaylaştırır işini, artırır bereketini, çoğaltır gellirini...
Edirne'den Ardahan'a yayılan geniş servis örgütü ile tüm çiftçimizin göz bebeğidir.

**BOL YEDEK PARÇA
YURT ÇAPINDA SERVİS...**

**TÜRKİYE GENEL SATICISI:
MOTORLU ARAÇLAR
TİCARET A.Ş.**

4. LEVENT İSTANBUL
Tel: 64 49 90 - 64 49 91 - 64 00 69
Telex: 22539 Mat tr.

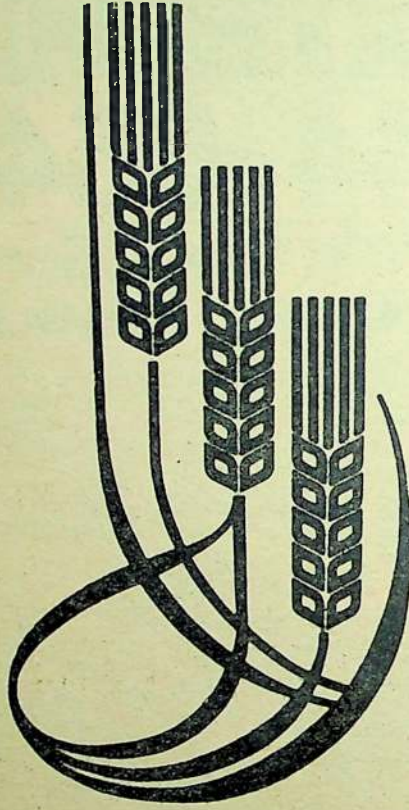
TEKNİK ÖZELLİKLER:

Model 654 S

- 1H 4 Silindirli, 4 zamanlı Dizel Motor
- Azami güç 66 HP
- Motor devri 2180 d/dak
- 70 lt. kapasiteli yakıt deposu ve teçhizat

Model 444

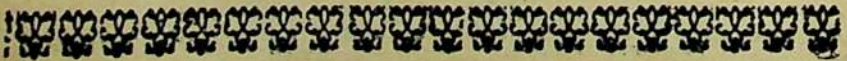
- 1H 4 Silindirli, 4 zamanlı Dizel Motor
- Azami güç 45 HP.
- Motor devri 2100 d/dak.
- 45 lt. kapasiteli yakıt deposu ve teçhizat

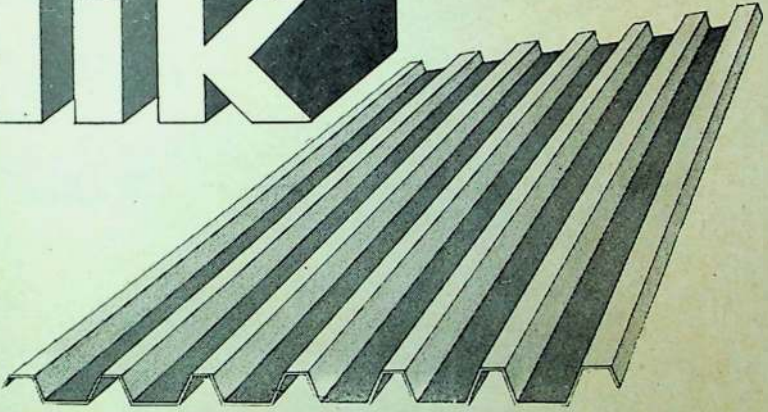
MAR.

T.C. ZIRAAT BANKASI

*HER YERDE HER ZAMAN
hizmetinizde bulunmaktan kıvanç duyar*

Yeni. lik

trapezoidal

ALÜMİNYUM
ÇATI
ÇEPHE ve
TAVAN KAPLAMA
ELEMANI

- Daha geniş aşık aralığı
- Daha az demir kullanımı
- Daha az isçilik
- Daha kolay ve süratli montaj

DETAYLI BİLGİ İÇİN TEKNİK ELEMANLARIMIZ HİZMETİNİZDEDİR

Merkez : Büyükdere Cad. No. 48 Kat 5 İSTANBUL Tel. : 66 33 00 (4 Hat)

İzmir İrtibat bürosu : Cumhuriyet bulvarı 1380 Sok. 4 B/8 İZMİR Tel. : 12 60 80

Ankara İrtibat bürosu : Tunus Cad. No. 83/8 Kavaklıdere ANKARA Tel. : 28 15 14

Fabrika : Gebze Dilovası

 NASAS
ALÜMİNYUM SAN. A.Ş.

ulusal
kalkınmamıza
ulusal
kaynaklarımızı
değerlendirerek
katılıyoruz...

**ERGÜR
KABLO**

Biz görevdir yeraltı zenginliklerinizi değerlendirmek, ulusal kaynaklarımızı ulusal kalkınmamız için seferber etmek. Biz bu nedenle Denizli'deki fabrikamızı yeniledik, modern makinelerle donattık. Şimdi yenilenen tesislerimizde, dünyanın en ileri yöntemleriyle ulusal kaynaklarımızı değerlendiriyoruz. Ürünlerimiz Türk işçisinin uluslararası başarı sembolü oluyor. Artan kapasitemiz, genişleyen dağıtım örgütümüzle daha çok ihtiyaç sahibine daha geniş hizmetler sunabiliyoruz. Kamuyuonun ve sanayicilerimizin gösterdiği büyük ilgi ve güven en büyük gücümüz ve desteğimizdir.

KALİTE BELGESİNE HAIZ

**uzman
kuruluş**

MERKEZ:

Okçumusa Cnd. Tezgül İş Hanı
No. 2 Kat 1-2 Karaköy - İstanbul
Tel: 43 65 66 - 43 65 87
Telex: 23464 EKS-TR

FABRİKA:

Sanayi Sitesi 665 Sok. No. 2 - 12
Denizli Tel: 3024 - 2526